

Sv. Toma Akvinski

O GOSPODINOVOJ MOLITVI

Tomiris

Sv. Toma Akvinski

O Gospodinovoj molitvi

Nakladnik i tisak:
Nakladnička kuća Tonimir
Varaždinske Toplice, V. Nazora 6
tel. 042/633-430, faks 042/633-480
www.tonimir.hr, e-adresa: info@tonimir.hr

Za nakladnika:
Stjepan Juranić

Prijelom:
Populus, obrt za dizajn i print
vl. Patrik Šavor, Krč 89A, Novi Marof

Korektura:
Vjekoslava Jurdana

Tiskano u prosincu 2023.

Naklada: 2500 primjeraka

MSKB: 978-953-383-017-9

Zapis CIP dostupan je u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001204918.

S. Thomae de Aquino translatio croatica:
In orationem Dominicam videlicet „Pater noster“ expositio
Summa theologiae, II-II, q. 83, a. 9
Scriptum super libros Sententiarum, III, d. 34, q. 1, a. 6

Sv. Toma Akvinski

O Gospodinovoj molitvi

preveo i priredio Petar Marija Radelj

Teninić

U Varaždinskim Toplicama 2023.

Uvod u izdanje o 750. obljetnici nastanka djela

Kao dio korizmene obnove sv. Toma Akvinski (1225.–1274.) održao je od 20. veljače do 1. ožujka 1273. godine deset korizmenih propovijedi kršćanskomu puku o molitvi „Otče naš“ u samostanskoj crkvi sv. Dominika u Napulju. One su plod njegove zrelosti, mudrosti i vjere. Jedan od slušatelja, brat Reginald iz Piperna (1230.–1290.) pravio je brzopisne bilješke dok je Toma govorio i u njima je prenio skraćeni sadržaj glavnih točaka Tominih propovijedi. I nakon 750 godina nisu izgubile aktualnost.

U Očenašu¹ se, kao što sv. Toma kaže u uvodu *O zapovijedi-ma ljubavi*, predaje znanje za čim treba težiti (*scientia dēsīdērān-dōrum*), to jest poučeni smo kako treba moliti. A to je temeljno u duhovnom životu.

U izdanjima na latinskom izvorniku to djelo dolazi u četiri inačice naslova: Razlaganje o Gospodinovoj molitvi, to jest o Očenašu (*In orationem Dominicam videlicet „Pater noster“ expositio*), Vrlo pobožno razlaganje Gospodinove molitve (*Expositio devotissima Orationis Dominicae*), Prinosi o Očenašu (*Collationes de Pater noster*) i Razlaganje Očenaša (*Expositio de Pater noster*).

Nakon Proslova u kojem se govori o izvrsnosti Gospodinove molitve i izlažu riječi: *Otče naš, koji jesi na nebesima*, slijedi sedam poglavlja u kojima se prikazuje sedam prošnja te molitve. Na kraju je sažeto razlaganje čitave Gospodinove molitve.

Čovjek ne može učiniti ništa veće i ništa potrebnije za svoje spasenje, nego uzdići dušu k Bogu, pripojiti Mu je. Molitvom se čovjek uzdiže do Gospodina i sjedinjuje s Njim. Što je savršenija molitva, to je veće sjedinjenje s Bogom. A koja je molitva na svi-

¹ Izraz *Gospodinova molitva* prevladava u više europskih jezika, a u hrvatskom je potisnut u korist nazivanja prema početnim riječima („Otče naš...“). One su srasle u novu riječ *Očenaš*, jer je jednorječnica prikladnija u kosim padežima.

jetu savršenija i svetija, ako ne ona koju je Sin Božji, sâm Bog, sastavio i dao nama? Stoga je iznimno važno u potpunosti razumjeti tu uzvišenu molitvu u svim njezinim zahtjevima za vjeru.

Toma se kao propovjednik odlikuje jednostavnošću i uravnoteženošću, bez učenjačkih potankosti, stručnih izraza i govorničkih uzleta. Nema u njega pričica ni neozbiljnosti. Njegovo je propovijedanje prožeto zadivljujućim poznavanjem Svetoga Pisma i dubokom ljubavlju za Božju riječ. Razlažući Gospodinovu molitvu sv. Toma navodi čak 52 od 73 biblijske knjige, a među njima najčešće *Evandjelje po Mateju* i *Psalme*.

U razlaganju Očenaša Anđeoski Naučitelj pridaje pozornost objašnjavanju detalja. Proniče dublje značenje gotovo svakoj riječi, izvlači biblijske usporednice i daje tumačenje četiri smisla Svetoga Pisma.² Nadasve je posvećen povezivanju svega u cjelinu. *Otče naš* jest molbenica, ali i proglas onoga tko želi biti Kristov i posvećen u imenu Oca nebeskoga. Pokazuje da je taj molitveni prijedložak odraz i sažetak vjerskih istina, čudorednoga učenja, ne samo duhovnosti nego i praktičnosti.

Osobitost je Akvinčeva tumačenja Očenaša povezivanje njegovih prošnja sa sedam darova Duha Svetoga, junačkim osobinama značaja koje u punini ima samo Isus Krist (*Izaija* 11, 2–3), ali na

² Sveto Pismo ima doslovni i duhovni/znakoviti smisao. Doslovni smisao znači književnu i jezikoslovnu raščlambu teksta, tumačenje zapisa u povijesne svrhe bez dodatna uključna značenja. Sv. Toma u doslovnom smislu razlikuje: prisposodni, uzročni i sličnoznačni smisao. Duhovni smisao može biti alegorijski/tipološki, čudoredni/tipološki i anagogički. Alegorijski smisao povlači veze između događaja iz Kristova života i starozavjetnih pripovijesti. Čudoredni poučava kako se ponašati u ovozemaljskom životu. Anagogija označava uzdizanje duše prema nebeskim stvarima i tumačenje teksta koje nastoji prijeći s doslovnoga smisla na duhovni ili mistični. Doslovno se bavi poviješću, alegorija Kristom, tropologija crkvenim životom, a anagogija nebom. Doslovni smisao pokazuje unatrag u prošlost, alegorijski naprijed u budućnost, čudoredni dolje k ljudskom i anagogički gore k duhovnom/nebeskom. Doslovni smisao daje povijesno tumačenje, tipološki dogmatsko-teološko tumačenje („u vjeri“), tropološki čudorednu razinu značenja („u ljubavi“), sadašnju stvarnost pojedine duše, a anagogički eshatološko tumačenje kraja vremena („u nadi“).

kojima sudjeluju udovi Njegova otajstvenoga tijela (Crkve). Te su značajke ulivene u svakoga kršćanina kao trajna obdarenost u punini na njegovu krštenju, njeguju se vršenjem krjeposti i opećacene su u sakramentu potvrde. Posvećuju. Svrha im je svoje primatelje učiniti poslušnima poticajima Duha Svetoga u životu. Pomažu rasti u svetosti i čine sposobnima za nebo. Ti su darovi stanja, navike, pripravnosti, sposobnosti, sklonosti ili raspoloženja. Bog ih pruža kao nadnaravnu pomoć čovjeku u tijeku njegova usavršavanja. Omogućuju čovjeku nadići ograničenja ljudskoga uma i ljudske naravi i sudjelovati u samom Božjem životu. Potrebni su za čovjekovo spasenje, jer ga čovjek ne može postići sâm. Služe za usavršavanje četiri stožerne ili čudoredne krjeposti (razboritost, pravednost, jakost i umjerenost) i tri bogoslovne (vjera, ufanje i ljubav).³

³ Darovi Duha Svetoga imali su veliku ulogu u čudorednom bogoslovlju sv. Tome Akvinskoga. No, zadnjih su stoljeća uglavnom zanemareni, zbog više teoloških i crkvenih razloga. Pregled bogoslovnoga i književnoga interesa za darove u XX. stoljeću pokazuje da su oni bitni za primjereno čudoredno čovjekoslovlje (antropologiju) i da daju korektiv pretjerano racionalnim i naturalističkim pristupima čudorednomu životu. V. Charles E. Bouchard, *Recovering the Gifts of the Holy Spirit in Moral Theology*, *Theological Studies*, 63 (2002.), br. 3, str. 539–558.

U katoličkoj katezezi o sedam darova Duha Svetoga prepoznaju se sljedeće **slabosti**.

1. Zanemarivanje uske veze između sedam darova i stožernih i bogoslovnih krjeposti.
2. Sklonost da se sedam darova potisne u ezoterično područje asketske/mistične duhovnosti, a ne u praktično, prizemljeno područje čudorednoga bogoslovlja, za koje je sv. Toma naznačio da je njihova prava sfera.
3. Oblik duhovnoga elitizma prema kojem je potpunije proučavanje bogoslovlja darova pridržano za svećenstvo i redovništvo, koji jedini, pretpostavljalo se – za razliku od teološki neškolovana mnoštva – imaju potrebno znanje i duhovnost da ga cijene i prime. *Katekizam Katoličke Crkve* iz 1992. propustio je definirati pojedine darove i pisati o njima pojedinačno, sažimajući ih skupno u samo šest odlomaka (1285–1287, 1830–1831 i 1845). *Kompendij* iz 2005. samo nabraja darove u broju 389 i u dodatku B (hrvatsko izdanje iz 2006., str. 108 i 179).
4. Zanemarivanje svetopisamskoga temelja bogoslovlja darova, posebice *Izaije* 11, gdje su darovi izvorno utvrđeni i proročanski primijenjeni na Krista. Tomu svakako pogoduje snobovstvo da se Sveto Pismo „prevodi izvorno s hebrejskoga“ (a zapravo s onodobnih zapadnjačkih uzora), zanemarujući predaju Sedamdesetorice i Vulgatu, kojima Crkva priznaje bogoduhost. Konkretno, šesti dar

Krjepost ljubavi ključ je što otključava moguću snagu sedam darova koji mogu i koji će u duši nakon krštenja biti uspavani osim ako se na njih ne djeluje. Budući da „milost ne ukida narav, nego je usavršava“ (*Suma teologije*, I. dio, 1. pitanje, 8. članak, na 2.), sedam darova djeluje sinergijski sa sedam glavnih krjeposti, dvanaest plodova Duha (*Galaćanima* 5, 22–23) i osam blaženstava (*Matej* 5, 3–10). Pojavljivanje darova potiče činjenje krjeposti, koje se pak usavršavaju djelovanjem darova. Pravilna uporaba darova, zauzvrat, u kršćaninovu životu proizvodi plodove Duha. Svrha te suradnje između krjeposti, darova i plodova jest postizanje stanja blaženstva koje je Krist opisao u Govoru na gori.

Sv. Toma te je korizme prije sedam i pol stoljeća propovijedao o Apostolskom vjerovanju, Očenašu, zapovijedima i Zdravomariji. Ta cjelina nadahnula je otce Tridentskoga sabora da dodavši dio o sakramentima u *Rimskom katekizmu* iznesu sadržaj katoličke vjere razlažući *Apostolsko vjerovanje* (što katolici vjeruju), sakramente (što slave), *Deset zapovijedi* (kako se trebaju ponašati) i

Duha Svetoga u *Izaiji* 11, 2 prema grčkom prijevodu sedamdesetorice Židova u Aleksandriji u II. stoljeću prije Krista, prema kojem novozavjetni pisci redovito navode Stari Zavjet, naziva se εὐσέβεια, *eusebeia*: poštovanje prema Bogu ili roditeljima, pijetet ili sinovsko poštovanje. Vulgata to prenosi kao *pietas*, u smislu ljubav prema Bogu (pobožnost, bogoljublje). Na hrvatski je prevode kao: *pomi-lovanje* (Bartol Kašić), *bogoljubstvo* (Josip Matović, Augustin Miletić i Petar Katančić); *bogoštovnost* (Ivan Velikanović), *bogoljubnost* (Ivan Matij Skarić); *pobožnost* (Petar Vlašić, Dragutin Kniewald, Jure Radić, *Red potvrde, Katekizam Katoličke Crkve*). Septuaginti, Vulgati i toj tradiciji nasuprot kao zadnju riječ u retku *Izaija* 11, 2 Milan Rešetar, Lujo Bakotić te Antun Sović i Zvonimir Mrkonjić stavljaju: *strah Gospodnji* (koji ponavljaju kao sedmi dar u *Izaija* 11, 3), a Silvije Grubišić *strahopoštovanje*.

Brat Petar Calo († 1348.) pribilježio je kako je jedne zore u jesen 1272. Propeti s ove slike iz XII. stoljeća razgovarao sa svetim Tomom Akvinskim u kapelici sv. Nikole samostanske crkve sv. Dominika u Napulju (gdje se i danas čuva). Sakristan brat Jakov iz Caserte svjedočio mu je kako je tada čuo Glas: „Toma, dobro si pisao o meni. Koju ćeš nagradu za svoj trud od Mene?“ I da je Toma na to odgovorio: „Domine, non nisi Te – Gospodine, ništa osim Tebe“.

ANNO DOMINI MDCCLXXII
— IVR 20 —

MP
OX

S.
IOHANNES. AP. A.

Očenaš (što mole).⁴ Istu strukturu zadržao je *Katekizam Katoličke Crkve* (1992.).

Prvo hrvatsko izdanje ovoga djela objavljeno je godine 1981. pod naslovom *Izlaganje o Gospodnjoj molitvi, to jest o Očenašu*, preveo, uvodom i bilješkama popratio Augustin Pavlović (1916.–2004.).⁵ Drugo izdanje preradio sam, dopunio i objavio u osam nastavaka na portalu *Vjera i djela* između 26. rujna i 13. listopada 2023.⁶ Ono je ovdje pregledano.

Akvinac navodi Sveto Pismo prema Vulgati. Kako noviji hrvatski prijevodi Svetoga Pisma nju ne slijede, razlika je na mjestima naznačena napomenom „po Vulgati“. Brojevi psalama u prijevodu su navedeni prema hebrejskom obrojčenju.

Sveti Toma Akvinski o Očenašu je ostavio cjeline u: *Spisu o knjigama Misli*, III. knjizi, 34. razlučivanju, 1. pitanju, 6. članku (napisano u Parizu oko godine 1255.); *Razlaganju Matejeva Evandjelja*, o poglavlju 6. (napisano u Parizu godine 1269./1270.: zapis Petra iz Andrije, zapis Leodegarija iz Besançonu); *Sumi teologije*, II.–II., 83. pitanju, 9. članku (napisano u Parizu godine 1272.); deset korizmenih propovijedi održanih u Napulju od 20. veljače do 1. ožujka 1273. godine, i u *Sažetku teologije*, II. knjizi, 4.–10. poglavlju (napisano u Napulju godine 1273.).

Prijevodu temeljnoga razlaganja puku pridodana su još dva kraća teksta u kojima je Naučitelj Čovječnosti poučavao sveučilištarce vodeći ih kroz pitanja:

⁴ *Rimski katekizam* proglasio je 13. studenoga 1564. papa Pio IV., bivši dubrovački nadbiskup (1545.–1553.), a na poticaj sv. Karla Boromejskoga sastavili su ga lancijanski biskup Leonardo Marini, zadarski nadbiskup Muzio Calini, modenski biskup Egidio Foscherari i portugalski dominikanac Francisco Fureiro.

⁵ Objavljeno u: Sv. Toma Akvinski, *Stožeri kršćanske vjere*, Split: Samostan sv. Klare, 1981., str. 101–138.

⁶ Budući da kritičko izdanje, najavljeno kao svezak 44. dio 2. Tominih sabranih djela (*Leonina*), još nije objavljeno, kao prijedložak uzeto je izdanje: *S. Thomae Aquinatis Opuscula theologica : Volumen II. De re spirituali*, cura et studio Raymundi Mariae Spiazzi [1918.–2002.], Taurini: Marietti, 1954., str. 219–235.

- Odgovaraju li prošnje Očenaša darovima Duha Svetoga (*Spis nad Knjigama Misli*, Treća knjiga, 34. razlučivanje, 1. pitanje, 6. članak) i
- Je li sedam prošnja Gospodinove molitve prikladno doznačeno? (*Suma teologije*, II.–II., 83. pitanje, 9. članak).

O prvom dodatku

Najstarije Akvinčevo tumačenje Očenaša nalazi se u Spisu nad knjigama *Misli* (*Scriptum super libros Sententiarum*), trećoj knjizi, 34. razlučivanju, 1. pitanju, 6. članku. Zapis je plod Tomine pripreme za predavanja na temelju *knjigā Misli Petra Lombarda*⁷ studentima teologije u Parizu oko godine 1255. Tada mu je bilo 30 godina. Njegov student Vilim iz Tocca ovako je opisao tu Svetčevu djelatnost: „Kad je postavši asistent predavajući počeo izljevati što je bio odlučio prikriti šutljivošću, Bog mu je ulio takvo znanje i na njegovim je usnama bila tako božanski izliveana nauka da se činilo da je nadvisio i sve učitelje te je **jasnoćom svoje nauke više nego drugi** (nastavnici) **izazivao studente na ljubav prema znanosti**. Naime, bijaše dirljiv unoseći nove članke u svoje predavanje, pronalazeći nov i jasan način određivanja (rješavanja pitanja) i uvodeći nove razloge u svoja određivanja. Tako da nitko tko ga je slušao kako poučava nove stvari i razrješava dvojbe novim razlozima nije sumnjao kako ga je Bog obasjao zrakama nove svjetlosti“.⁸

U tom članku Toma dovršava predavanja o darovima Duha Svetoga pa Gospodinovu molitvu ne razlaže sustavno, nego njome

⁷ Vidjeti *Uvod u Misli Petra Lombarda*, portal Vjera i djela, 15. kolovoza 2023.

⁸ Vilim iz Tocca (1240.–1323.), *Ystoria sancti Thome de Aquino*, u: *Fontes vitae s. Thomae Aquinatis*, fasciculus II: *Vita S. Thomae Aquinatis auctore Guillelmo de Tocco*, priredio Dominik Prümmer, Saint-Maximin (Toulouse): Librairie Saint-Thomas D’Aquin, [1925.], str. 81; *Ystoria sancti Thome de Aquino de Guillaume de Tocco (1323)*, édition critique, introduction et notes Claire le Brun-Gouanvic (1947.), Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1996. (Studies and Texts, 127).

obrazlaže Augustinovo opažanje, koje i sam prihvaća, da su prošnje Očenaša povezane s darovima Duha Svetoga i s blaženstvima.

Treća knjiga Mislī govori o otajstvu božanskoga utjelovljenja i njegovu obilatu plodu. U 34. razlučivanju te knjige raspravlja se o darovima Duha Svetoga. Prvo pitanje govori o darovima Duha Svetoga općenito, a njegov 6. članak o odnosu tih darova prema prošnjama Očenaša. Radi konteksta u dodatku se donosi prijevod: uvoda u 34. razlučivanje, uvoda u njegovo prvo pitanje i cijeli 6. članak.

O književnoj vrsti iz koje je uzet drugi dodatak

Suma teologije sastoji se od dijelova (*pars*: prvi [I.], prvi odsjek drugoga dijela [I.–II.], drugi odsjek drugoga dijela [II.–II.], treći dio [III.] i dodatci [*Supplēmenta*]). Dijelovi se sastoje od pitanja (*quaestio*), a pitanja od članaka (*articulus*). Članak je osnovna gradbena i misaona jedinica sume. Ima strukturu Aristotelova prijepora (*ἀπορία*, *aporía*). Pridonosi umijeću raspravljanja putem pitanja i odgovora te vodi zaključivanju izvođenjem temeljeći se na vjerojatnim mišljenjima.

Prijepor počinje dvojbom: „Čini se da...“ (*vidētur*) ili umješnim pitanjem: „Je li...?“ (*ūtrum*). Svaka takva dvojba i pitanje omogućuje da odgovor bude potvrđan ili niječan. A da bi se do toga došlo na temelju raspravljenosti i snage dokaza, u prijeporu se iznose i suočavaju oprječni razlozi i što im sve ide u prilog. Na taj se način osigurava svestran, sveobuhvatan pristup poteškoći o kojoj se raspravlja, puna obaviještenost o svim mogućnostima i glavnim zaprjekama na putu traženja istine.

Oprječna stajališta i njihovi razlozi (*obiecta prō*, postavke „za“, najčešće tri) navode se najprije u prilog prvomu stajalištu. Prvi se razlog uvodi s „naime“ (*ēnim*), drugi s „osim toga“ (*praetērēā*), a ostali nekom od sličnoznačnica (a još / dapače / još i / još nešto / k tomu / konačno / nadalje / najposlije / najzad / napokon / naposljetku / pače / potom / štoviše / uz to / zatim).

Nakon toga uvodi se oprječno stajalište riječima: „Ali protiv toga...“ (*sed contra*). Najčešće se iznosi jedan bitan razlog protiv.

Slijedi prosudbeni dio članka. Riječima: „odgovaram kako treba reći...“ (*rēspōndēo dicendum...*) Toma počinje svoj odgovor na pitanje postavljeno u naslovu članka. Kod navođenja taj se odlomak naziva i *cāpūt* (glava).

Nakon toga otklanja poteškoće odgovarajući na razloge iznesene za dvojbu.

Kada pitanje nije raspravljajuće, nego traži definiciju ili podjele, ne postoji mogućnost suprotnih odgovora, nego samo različitih, tada nema protustajališta (*sed contra*).

O slici na naslovnici

Mihael Austrijanac, Inicijal slova T s Kristom koji moli u Maslinskom vrtu, tempera i zlatni listići na pergamentu, oko 1420. (Misal za Vojvodski zavod /Collegium ducale/ u Beču, rkp. Ludwig V 6, list 148, Getty)

Isus kleči u molitvi i djelomično zaklanja slovo T kojim počinje Misni kanon: *Te igitur clementissime Pater* (Tebe, dakle, vrlo blagi Otče). Nakon Posljednje večere, Isus se molio Bogu u Maslinskom vrtu, izražavajući strah zbog žrtve koju je trebao podnijeti za spas čovječanstva. Prikaz izostavlja sve pripovjedne sastojke te se usredotočuje isključivo na Krista u molitvi. Slikar je postavio Isusa potpuno sama u noći na mračno zemljano tlo kako bi istaknuo Njegovu egzistencijalnu ugroženost. Božja ruka koja blagoslivlja pojavljuje se u desnom kutu kako bi uvjerila Sina u Gospodinovo vodstvo tijekom teških trenutaka koji će doći tijekom Njegova uhićenja, mučenja i raspeća. Tri ispružena prsta označavaju tri osobe u jednom Bogu (jedinstvo Trojstva), a zadnja dva savijena prema dlanu Kristovu ljudsku i božansku narav.

O slici na zanaslovnici

Andrija Bartolov iz Sijene, *Sveti Toma Akvinski*, tempera na drvu, 1397. (Staatsgalerie Stuttgart), detalj. Toma je odjeven u bijeli dominikanski habit s crnim plaštem, ima redovnički postrig na glavi, a oko nje svetokrug. Na desno mu uho šapće golubica, simbol poniznosti, nade, sloge, povlačenja u osamu radi razmatranja („Ostavite gradove i naselite se u stijeni... i budite kao golubica koja se gnijezdi u pustari na kraju gudure“ – *Jeremija* 48, 28) i Duha Svetoga (prema Krstiteljevim riječima: „Promatrao sam Duha gdje s neba silazi kao golub i ostaje na njemu“ – *Ivan* 1, 32). Golubica doziva da je tijekom cijeloga Tomina umnoga služenja Duh Sveti nazočan kao kvalificirani svjedok istinitosti njegovih riječi: „Sve istinito, tko god ga izgovarao, od Duha je Svetoga, kao onoga koji ulijeva naravno svjetlo i potiče nas da razumijemo i govorimo istinu“ (*Suma teologije*, I.–II., 109. pitanje, 1. članak, na 1.) i da je Tomin misaoni sustav sredstvo istine i mudrosti, pa zato označava odnos ophođenja, savjeta i Božje bliskosti.

Petar Marija Radelj

Razlaganje o Gospodinovoj molitvi (Otče naš)

Proslov

Između ostalih molitava Gospodinova je molitva najvažnija.

Odlike molitve

Ona ima *pet izvrsnosti* koje su potrebne u molitvi. Mora biti pouzdana, ispravna, sređena, pobožna i ponizna.

[1.] Molitva mora biti *puna pouzdanja*, da bismo s pouzdanjem pristupali k Prijestolju milosti, kako se kaže u *Poslanici Hebrejima* 4, 16. Ne smije se kolebati u vjeri; kaže se naime: „neka ište s vjerom, bez ikakva kolebanja“ (*Jakovljeva* 1, 6). Razumno govoreći ova je molitva s pravom najsigurnija. Sastavio ju je, naime, naš Odvjetnik koji je najmudriji molitelj, „u kojem su sva bogatstva mudrosti i spoznaje“ (*Kološanima* 2, 3). O Njemu se govori: „Zagovornika imamo kod Oca – Isusa Krista, Pravednika“ (*Prva Ivanova* 2, 1). Zato Ciprijan u knjizi *O Gospodinovoj molitvi* veli: „Budući da imamo Sina kao odvjetnika za grijehе naše kod Oca, kada kao grješnici molimo za oprostenje svojih prijestupa, iznosimo to riječima svoga odvjetnika“.⁹

Osim toga, za ovu je molitvu sigurnije da će biti uslišana prije bilo koje druge i zato što nas je tako naučio moliti Onaj koji nas zajedno s Otcem uslišava, prema onoj: „Zazvat će me, a ja ću ga uslišiti“ (*Psalam* 91, 15). Stoga Ciprijan kaže: „Prijateljska je i prisna molitva kad Gospodina molimo Njegovim vlastitim riječi-

⁹ Sv. Ciprijan, *De oratione Dominica*, III (Patrologia Latina, svezak 4, Parisiis: Migne, 1844., stupac 521 B); Sveti Ciprijan, *Jedinstvo Crkve – Euharistija – Molitva Gospodnja*, preveo Marijan Mandac [1939.–2023.], Makarska: Služba Božja, 1987., str. 134, točka 3.

ma“.¹⁰ Zato se od te molitve nikada ne odstupa bez ploda, jer nam Bog po njoj, kako uči Augustin, oprašta lake grijeha.¹¹

[2.] Naša molitva mora biti i *ispravna*, da molitelj od Boga moli što je dolično. Ivan Damaščanin kaže: „Molitva je traženje od Boga onih stvari koje su primjerene“.¹² Više se puta molitva ne uslišava jer se traži što ne dolikuje: „Molite, a ne dobivate, jer molite sa zlom nakanom“ (*Jakovljeva* 4, 3). No, vrlo je teško znati što treba iskati, jer je jednako teško znati što treba željeti. Ono naime što se dopušteno ište u molitvi, dopušteno se i želi. To prepoznaje i Apostol kad piše: „Ne znamo što da molimo kako valja“ (*Rimljanima* 8, 26a). Zato odmah dodaje: „ali se sâm Duh za nas zauzima neizrecivim uzdasima“ (*Rimljanima* 8, 26b). Sâm je pak Krist naš učitelj i na Njemu je naučiti nas što trebamo tražiti. Učenici su Mu, naime, rekli: „Gospodine, nauči nas moliti!“ (*Luka* 11, 1). Ono, dakle, što nas je On naučio moliti, najispravnije se moli. Zato i Augustin kaže: „Ako molimo ispravno i dolično, kojim god riječima molili, ne ćemo reći ništa drugo nego što stoji u ovoj Gospodinovoj molitvi“.¹³

[3.] Molitva mora biti i *sređena* (uredna, u njoj treba biti poredak) kao i želja, jer molitva je izraz (tumač) želje. A ispravan se poredak sastoji u tom da u željama i prošnjama dajemo prednost duhovnomu pred naravnim, nebeskomu pred zemaljskim, u skladu s Gospodinovom preporukom: „Tražite najprije Kraljevstvo

¹⁰ Sv. Ciprijan, *De oratione Dominica*, III (Patrologia Latina, svezak 4, stupac 521 A); Sveti Ciprijan, *Jedinstvo Crkve – Euharistija – Molitva Gospodnja*, preveo Marijan Mandac, Makarska: Služba Božja, 1987., str. 134, točka 3.

¹¹ Sv. Augustin, *De civitate Dei*, 21. knjiga, 27. poglavlje, 4. odlomak; Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj*, svezak treći, preveo Tomislav Ladan, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996., str. 295.

¹² Sv. Ivan Damaščanin, *Expositio accurata fidei orthodoxae*, III. knjiga, 24. poglavlje (Patrologia Graeca, svezak 94, Lutetiae Parisiorum: Migne, 1864., stupac 1089 C).

¹³ Sv. Augustin, *Pismo CXXX. Probi o moljenju Boga* (godine 412.), XII. poglavlje, 22. odlomak (Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, Vindobonae, 1904., str. 65; Patrologia Latina, svezak 33, Parisiis: Migne, 1844., stupac 502).

Božje i pravednost njegovu, a sve će vam se ostalo dodati“ (*Matej* 6, 33). To nas je Gospodin naučio obdržavati u ovoj molitvi u kojoj se najprije ište ono što je nebesko, a potom što je zemaljsko.

[4.] Molitva mora biti i *pobožna*, jer omašćenost pobožnošću čini molitvenu žrtvu Bogu ugodnom, prema onoj: „U Tvoje ću ime ruke dizati. Duša će mi biti kao sala i mrsa sita“ (*Psalam* 63, 5–6).¹⁴ A budući da pobožnost u molitvi nerijetko slabi zbog du-

¹⁴ O pobožnosti Sveto Pismo ističe: „Pomoli se pobožno za Ostatak koji je još preostao“ (*Druga o Kraljevima* 19, 4; *Izaija* 37, 4); „Zar pobožnost tvoja nadu ti ne daje, neporočnost tvoja životu ufanje?“ (*Job* 4, 6); „Jer GOSPODIN ljubi pravdu i pobožnika svojih ne ostavlja“ (*Psalam* 37, 28); „GOSPODIN ljubi one koji mrze na zlo, on čuva duše pobožnika svojih, izbavlja ih iz ruku opakih“ (*Psalam* 97, 10); „Pravda čuva pobožna, a opake grijeh obara“ (*Mudre izrjeke* 13, 6); „Nasuprot zlu stoji dobro, nasuprot smrti stoji život: tako nasuprot pobožniku stoji grješnik“ (*Sirah* 33, 14); „Vježbaj se u pobožnosti!“ (*Prva Timoteju* 4, 7); „Uistinu, tjelesno vježbanje malo čemu koristi, a pobožnost je svemu korisna jer joj je obećan život – sadašnji i budući“ (*Prva Timoteju* 4, 8); „A ovo znaj: u posljednjim danima nastat će teška vremena. Ljudi će doista biti sebeljupci, srebroljupci, preuzetnici, oholice, hulitelji, roditeljima neposlušni, nezahvalnici, bezbožnici, bešćutnici, nepomirljivci, klevetnici, neobuzdanici, goropadnici, neljubitelji dobra, izdajice, brzopletnici, naduti, ljubitelji užitka više nego ljubitelji Boga. Imaju obličje pobožnosti, ali snage su se njezine odrekli. I njih se kloni!“ (*Druga Timoteju* 3, 1–5); „razumno, pravedno i pobožno živimo u sadašnjem svijetu“ (*Titu* 2, 12); „po spoznajni Njega... božanska

Jacques Joseph Tissot, *Gospodinova molitva*, akvarel preko crteža na sivom tkanom papiru, 216 x 164 mm, između 1886. i 1896. (Brooklyn)

Okupljeni oko Isusa, učenici Ga mole da ih nauči moliti. Stojeći na nogama, širom raširenih ruku, otvorenih dlanova okrenutih prema gore u znak poniznosti, spremnosti slušanja i želje za razgovorom, Isus započinje svoju molitvu priznavanjem Božje vlasti na nebu i na zemlji. Ti zazivi postali su temeljna molitva za sve Njegove sljedbenike. Pouka se odvija na čistini u prirodi, u pozadini je Jeruzalem. Slikar postavlja Isusa između neba prošarana bojama i zemlje na kojoj sjede učenici, dodatno označavajući Isusovo mjesto i u ljudskom i u božanskom. Budući da je srebroljubicima i izdajnicima molitva gubljenje vremena, pouku prati samo 11 apostola, Jude Iškariotskoga nema.

žine, Gospodin nas je poučio da treba izbjegavati suvišno produživanje molitve govoreći: „Kad molite, ne blebećite“ (*Matej 6, 7*). Augustin u vezi s tim u *Pismu Probi* piše: „Otjeraj iz molitve obilje riječi, ali ne izostavi srčano zazivanje ako ustraje žarka nakana“.¹⁵ Zato je Gospodin htio da ova molitva bude kratka.

A pobožnost proistječe iz ljubavi kojom se voli Boga i bližnjega. I oboje se pokazuje u ovoj molitvi. Da pokažemo ljubav prema Bogu, zovemo ga Otcem; da označimo ljubav prema bližnjemu, molimo zajednički za sve govoreći: „Otče naš!“ Potaknuti istom ljubavlju dodajemo: „I otpusti nam duge naše“. Na to nas potiče ljubav prema bližnjemu.

[5.] Molitva mora biti i *ponizna*, slijedeći psalmistove riječi: „Osvrće se na prošnju poniznih“ (*Psalam 102, 18*, po Vulgati). Ponizna molitva je sigurno uslišana molitva. Gospodin nam to pokazuje u prispodobi o farizeju i cariniku (*Luka 18, 9–15*). A starozavjetna udovica moleći se govori Gospodinu: „Tebi je uvijek bila mila prošnja poniznih i krotkih“ (*Judita 9, 16*, po Vulgati).¹⁶

nas je snaga njegova obdarila svime za život i pobožnost. Zbog toga svim marom prionite: vjerom osigurajte krjepost, krjepošću spoznanje, spoznanjem suzdržljivost, suzdržljivošću postojanost, postojanošću pobožnost, pobožnošću bratoljublje, bratoljubljem ljubav“ (*Druga Petrova 1, 3. 5–7*).

¹⁵ Sv. Augustin, *Pismo CXXX, Probi o moljenju Boga*, X. poglavlje, 20. odlomak (Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 62; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 502).

¹⁶ Tomu se može dodati još nekoliko svetopisamskih misli: „Tvoja snaga nije u mnoštvu niti moć Tvoja u silnicima, nego si Ti Bog poniznih, pomoćnik si malenih, potporanj slabih, utočište napuštenih, spasitelj očajnih“ (*Judita 9, 11*); „On ponizne u pravdi vodi i uči malene putu svome“ (*Psalam 25, 9*); „Žrtva Bogu duh je raskajan, srce raskajano, ponizno, Bože, ne ćeš prezreti“ (*Psalam 51, 19*); „GOSPODIN priđiže ponizne, zlotvore do zemlje snižava“ (*Psalam 147, 6*); „GOSPODIN ljubi narod svoj, spasenjem ovjenčava ponizne!“ (*Psalam 149, 4*); „poniznima dariva milost“ (*Mudre izrjeke 3, 34*); „Strah je Gospodinov škola mudrosti, jer pred slavom ide poniznost“ (*Mudre izrjeke 15, 33*); „Nagrada je poniznosti strah Gospodinov, bogatstvo, čast i život“ (*Mudre izrjeke 22, 4*); „veliko je milosrđe Božje i poniznima otkriva tajnu svoju“ (*Sirah 3, 19*); „Iako je velika moć Gospodinova, on prima počast poniznih“ (*Sirah 3, 20*); „Sine, poniznošću časti samog sebe“ (*Sirah 10, 28*); „Molitva ponižnog prodire kroz oblake“ (*Sirah 35, 17*); „Tražite pravdu, tražite poniznost: vi ćete

Ta se poniznost čuva u ovoj molitvi jer prava je poniznost kada čovjek ništa ne pretpostavlja svojim silama, nego od božanske moći očekuje sve što od nje mora primiti.

Koristi od molitve

Treba napomenuti da molitva daje tri dobra.

[1.] Prvo, ona je djelotvoran i koristan lijek protiv zala. Oslobađa nas od počinjenih grijeha, kao što čitamo u *Psalmu* 32, 5–6: „Ti si mi krivnju grijeha oprostio; zato nek Ti se moli pobožnik svaki“. I razbojnik na križu molio je i zadobio oprostjenje, kad mu je Gospodin rekao: „Danas ćeš biti sa mnom u raju“ (*Luka* 23, 43). Tako je molio i carinik te je „sišao opravdan kući svojoj“ (*Luka* 18, 14).

Oslobađa i od straha pred budućim grijesima te od nevolja i snuženosti: „Pati li tko među vama? Neka moli!“ (*Jakovljeva* 5, 13).

Oslobađa i od progona i od neprijatelja: „Za moju me ljubav oni optužuju, a ja se samo molim“ (*Psalam* 109, 4).

[2.] Drugo, uspješno je i prikladno sredstvo da isprosimo sve što želimo. Isusove su riječi: „Sve što god zamolite i zaištete, vjerujte da ste postigli“ (*Marko* 11, 24). A ako nismo uslišani, to je:

ili zato što nismo uporno molili. Naime, „valja svagda moliti i nikada ne sustati“ (*Luka* 18, 1).

Ili zato što nismo tražili ono što je probitačnije za spasenje.

možda biti zaštićeni u dan gnjeva GOSPODINOVA“ (*Sefanija* 2, 3); „Uzmite jaram moj na sebe, učite se od mene jer sam krotka i ponizna srca i naći ćete spokoj dušama svojim“ (*Matej* 11, 29); „Tko se god uzvisuje, bit će ponižen, a tko se ponižava, bit će uzvišen“ (*Matej* 23, 12); „svaki koji se uzvisuje, bit će ponižen, a koji se ponižava, bit će uzvišen“ (*Luka* 14, 11); „koji se uzvisuje, bit će ponižen; a koji se ponižava, bit će uzvišen“ (*Luka* 18, 14); „Neka vas ne zanosi što je visoko, nego privlači što je ponizno“ (*Rimljanima* 12, 16); „Bog, tješitelj poniznih, utješi nas“ (*Druga Korinćanima* 7, 6); „Zaodjenite se dakle – kao izabranici Božji, sveti i ljubljeni – u milosrdno srce, dobrostivost, poniznost, blagost, strpljivost“ (*Kološanima* 3, 12); „svi se jedni prema drugima pripašite poniznošću jer Bog se oholima protivi, a poniznima daruje milost“ (*Prva Petrova* 5, 5).

Augustin piše: „Dobar je Gospodin, koji nam često ne daje ono što hoćemo, da nam udijeli ono što bismo morali htjeti“.¹⁷ To se otkriva o Pavlu, koji je tri puta molio od Gospodina da od njega ukloni onaj trn u tijelu,¹⁸ ali nije bio uslišan, kako kaže u *Drugoj Korinćanima* 12, 8.

[3.] Treće, molitva je korisna i zato što nas čini domaćima, prisnima s Bogom. „Nek mi se uzdigne molitva kao kâd pred lice Tvoje“ (*Psalam* 141, 2), ostane pred Tobom poput tamjana prodorna i postojana mirisa.

Kaže, dakle „Otče!“

Kada, dakle, kaže „Otče!“, uočiti je dvoje: kako je Bog otac i što Mu dugujemo zato što je otac.

Kaže se da je On otac osobito zbog stvaranja, jer nas je stvorio na Svoju sliku i priliku, koju nije utisnuo u druga stvorenja niža od čovjeka: „Nije li on Otac tvoj, Stvoritelj, koji te sazdao, po kom postojiš?“ (*Ponovljeni zakon* 32, 6).¹⁹

Ima i drugi razlog: On nama upravlja. Istina, upravlja svime, ali nama upravlja kao gospodarima, a ostalima kao slugama. U

¹⁷ Sv. Augustin, *Epistula* 31 (ad Paulinum episcopum Nolanum et Therasiam), § 1 (Patrologia Latina, svezak 33, stupac 121; Corpus Christianorum, Series Latina, svezak 31, str. 108).

¹⁸ Izraz se nalazi u *Drugoj Korinćanima* 12, 7: grčki σκόλοψ, *skólops*; latinski *stimulus*, ostan (Bartol Kašić i Ivan Evangelist Šarić), podbodak (Petar Katančić), bodac (Ivan Matij Skarić), žalac (Bogoslav Šulek, Milan Rešetar i Lujo Bakotić), trn (Franjo Zagoda, Gracijan Raspudić, Jerko Fućak i Ljudevit Rupčić), kolac (Josip Kostić), šiljasti kolac, gonički štap, što komu zadaje muku, nemir (Franjo Petračić), bodlja, oštar vrh, oštar iver, ono što izaziva bol, nelagodu.

¹⁹ „Prva riječ koju, po zapovijedi i ustanovi našega Gospodina, izgovaramo u ovoj molitvi je ‘Otče’. Spasitelj je doista mogao započeti ovu molitvu nekom drugom riječi koja više izražava Njegovo veličanstvo, poput ‘Stvoritelj’ ili ‘Gospodin’. Ipak, On je izostavio sve takve izraze jer bi mogli biti povezani sa strahom, a umjesto njih izabrao je riječ koja nadahnjuje ljubav i povjerenje. Koje je ime nježnije od imena Otac? To je ime koje izražava i popustljivost i ljubav“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, Predgovor molitve Gospodinove, IX. poglavlje, 1. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 450).

Knjizi Mudrosti piše: „Tvoja providnost, Otče, upravlja njome (lađom)“ (14, 3), „upravljaj svime pravedno“ (12, 15) i „upravljaj nama s velikom pažnjom“ (12, 18).

Konačno, zbog posvajanja, jer nas je primio za svoju djecu. Druga je stvorenja obdario darcima, a nas baštinom, jer smo sinovi: „ako smo djeca, onda smo i baštinici, baštinici Božji“ (usp. *Rimljanima* 8, 17). Zato Apostol piše: „Ne primiste duh robovanja da se opet bojite, nego primiste Duha posinstva u kojem kličemo: Abba! Otče!“ (*Rimljanima* 8, 15).

Sinovske dužnosti

Bogu kao ocu dugujemo četiri stvari. Dužni smo Mu iskazivati štovanje i *poslušnost*, a također i *nasljedovati* Ga te *strpljivo* primati nevolje iz njegove ruke.

[1.] Dugujemo Mu, prije svega: čast, poštovanje, štovanje. U *Malahije* 1, 6 čitamo: „ako sam ja otac, gdje je čast moja?“ A ona je trojaka: prva se odnosi na naše dužnosti prema Bogu, druga na naše dužnosti prema nama samima, a treća na naše dužnosti prema bližnjemu.

Čast koja pripada Gospodinu sastoji se, ponajprije u iskazivanju hvale Bogu, kao što piše u *Psalmu* 50, 23: „Pravo me štuje onaj koji prinosi žrtvu zahvalnu.“ Ta hvala ne smije biti samo na ustima, nego i u srcu, kao što naznačuje *Izaija* 29, 13: „narod ovaj... samo me usnama časti, a srce mu je daleko od Mene i njegovo štovanje naučena ljudska uredba.“

Štovanje Bogu iskazujemo nadalje čistoćom tijela prema sebi, neporočnošću svojih tjelesnih nagnuća: „Proslavite Boga u tijelu svojem!“ (*Prva Korinćanima* 6, 20).

Konačno, ona se sastoji i u pravičnosti naših sudova o bližnjemu, kako je naznačeno u *Psalmu* 99, 4: „Kraljevu čast sud ljubi“ (po Vulgati).

[2.] Zatim Mu dugujemo *nasljedovanje*, jer On je naš otac. U *Jeremije* 3, 19 čitamo: „Ti ćeš me zvati: ‘Otče moj’, i ne ćeš se više odvratiti od mene.“ Nasljedovanje ili oponašanje Boga, tj. ugledanje u Njega postiže se trojako.

U ljubavi, kao što piše Apostol: „Budite nasljedovatelji Božji kao djeca ljubljena i hodite u ljubavi“ (*Efežanima* 5, 1). A to mora biti u srcu.

U smilovanju, jer ljubav mora biti popraćena smilovanjem, slijedeći Isusovu preporuku: „Budite milosrdni“ (*Luka* 6, 36). A to se mora vidjeti po djelima.

U savršenosti, jer ljubav i milosrđe mora biti savršeno, kako je Gospodin rekao u besjedi na gori: „Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski!“ (*Matej* 5, 48).

[3.] Treće, dugujemo Mu poslušnost: „tjelesne smo otce imali odgojiteljima i poštovali ih. Pa ne ćemo li se kudikamo više podlagati Otcu duhova?“ (*Hebrejima* 12, 9). I to zbog triju razloga.

Najprije zbog Njegova gospodstva, jer On je Gospodin. Oslobođenici iz egipatskoga ropstva u podnožju Sinaja izjavili su Mojsiju: „Sve što je GOSPODIN rekao, izvršit ćemo i poslušat ćemo“ (*Izlazak* 24, 7).

Zatim zbog Kristova primjera, jer pravi Sin Božji postao je „poslušan“ Otcu, „sve do smrti“ (*Filipljanima* 2, 8).

Konačno, radi vlastite koristi, kako je rekao David: „Pred GOSPODINOM ja igram! Tako mi živoga GOSPODINA, koji me izabrao... pred GOSPODINOM ću igrati!“ (*Druga o Samuelu* 6, 21).

[4.] Četvrto, i uvijek zato što je Bog naš otac, dugujemo Mu strpljivost u nevoljama i kad nas kažnjava. U *Mudrim izriječama* 3, 11–12 čitamo: „Opomene GOSPODINOVE, sine, ne preziri, ne ljuti se zbog njegova korenja. Koga GOSPODIN ljubi, onoga i kori, ko i otac, koji sina voli.“

„Naš“

Gospodin nam u Svojoj molitvi zapovijeda da Njegovu Otcu ne govorimo „Otče“, nego „Otče naš“. Time nam pokazuje koje su naše dužnosti prema bližnjima. Iz oslovljavanja „Otče naš!“ slijedi da bližnjima dugujemo dvoje. Najprije, ljubav, jer oni su naša braća; svi su, zapravo, sinovi Božji: „tko ne ljubi svoga brata kojega vidi, Boga kojega ne vidi ne može ljubiti“ (*Prva Ivanova* 4, 20).²⁰

Bližnjima dugujemo i poštovanje, jer su sinovi Božji: „Nemamo li svi jednoga Oca? Nije li nas jedan Bog stvorio? Zašto smo onda jedan drugomu nevjerni“ (*Malahija* 2, 10). I Pavao piše: „Pretječite jedni druge poštovanjem“ (*Rimljanima* 12, 10).

Ispunjavanje te dvostruke dužnosti daje nam vrlo poželjnu prednost, jer Krist „postava svima koji Ga slušaju začetnik vječne spasenja“ (*Hebrejima* 5, 9).

Pouzdanje

Među svojstvima koja su potrebna molitelju najvažnije je pouzdanje. Tko se obraća Bogu, kaže Jakov Mlađi,²¹ „neka ište s vje-

²⁰ „Kada zazivamo Oca i zovemo ga svojim (‘našim’) otcem, trebamo to shvatiti kao nužnu posljedicu dara i pravoga božanskoga posinjenja, da smo svi braća i da se trebamo ljubiti kao braća. ‘Svi ste vi braća, kaže naš Gospodin, ‘jer jedan je Otac vaš – Onaj koji jest na nebesima’ (*Matej* 23, 8). Zbog toga apostoli u svojim poslanicama nazivaju vjernike ‘braćom’.“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, IX. poglavlje, 14. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 456).

²¹ Sv. Jakov **Alfejev** (*Matej* 10, 3; *Marko* 3, 18; *Luka* 6, 15; *Djela apostolska* 1, 13), zvan i: Jakov **Mlađi** (*Marko* 15, 40), Jakov, „brat“ [rodak] Gospodinov (*Matej* 13, 55; *Marko* 6, 3; *Galaćanima* 1, 19), Jakov Pravedni (sv. Klement Aleksandrijski), sin Alfeja Kleofe i Marije Kleofine (*Ivan* 19, 25), prvi jeruzalemski biskup (*Djela apostolska* 12, 17; 15, 13; 21, 18; *Prva Korinćanima* 15, 7), pisac je *Jakovljeve poslanice* (1, 1), kamenovan u Jeruzalemu 62. po Kristu. Blagdan: 3. svibnja, zaštitnik Sv. Filipa i Jakova. No, svi pisci nisu o tom suglasni; neki misle da je riječ o dva različita Jakova (Alfejev/Mlađi bio bi jedan, a Isusov rođak/Pravedni drugi). U svakom slučaju toga Jakova valja razlikovati od sv. Jakova **Zebedejeva**, sina Zebedeja (*Matej* 4, 21; 10, 2; *Marko* 1, 19; 1, 29; 3, 17; 10, 35; 10, 41; *Luka* 5, 10) i Salome (*Matej* 27, 56; *Marko* 15, 40; 16, 1; *Luka* 24, 10), zvan **Stariji** ili sin groma (*Marko*

rom, bez ikakva kolebanja. Jer kolebljivac je sličan morskom valovlju, uzburkanu i gonjenu. Neka takav ne misli da će primiti što od Gospodina – čovjek duše dvoumne, nepostojan na svim putovima svojim“ (*Jakovljeva* 1, 6–8). Stoga Gospodin učeći nas moliti na prvo mjesto stavlja ono što će u nama pobuditi pouzdanje, a to su Otčeva dobrostivost i moć. Radi *dobrostivosti* poučava nas da Boga oslovljavamo „Otče naš!“, prema onoj: „Ako vi, iako zli, znate dobrim darima darivati djecu svoju, koliko li će više Otac s neba obdariti Duhom Svetim one koji ga zaištu!“ (*Luka* 11, 13).

Drugi je razlog za pouzdanje – veličina Otčeve moći. Da nam dozove u pamet Otčevu moć, Gospodin ne kaže samo: „Otče naš!“, nego dodaje: „koji jesi na nebesima“ (*Matej* 6, 9). Psalmist isto veli Bogu: „Oči svoje uzdižem k Tebi koji u nebesima prebivaš“ (*Psalam* 123, 1).²²

„Koji jesi na nebesima“

Gospodin se poslužio izrazom „koji jesi na nebesima“, što se može odnositi na troje.

[1.] Prvo, može pomoći molitelju da se pripremi na molitvu, jer stara je riječ: „Prije molitve pripravi dušu svoju“ (*Sirah* 18, 23, po Vulgati). Pomisao da je naš Otac na nebesima, to jest u nebeskoj slavi, priprema nas da Mu uputimo svoje zahtjeve. Molitelj je po-

1, 29; 3, 17), brat sv. Ivana apostola i evanđelista (*Matej* 4, 21; 10, 2; *Marko* 1, 19; 3, 17; 10, 35; *Luka* 5, 10; 6, 14); jedan od stupova apostola i osoba najvećega Isusova povjerenja (*Matej* 17, 1; *Marko* 5, 37; 9, 2; 13, 3; 14, 33; *Luka* 8, 51; 9, 28; *Galaćanima* 2, 9); pogubljen mačem godine 44. po Kristu (*Djela apostolska* 12, 2); blagdan 25. srpnja; simbol Jakobova kapica; svetište Santiago de Compostela u Galiciji/Španjolska, katedrala u Šibeniku.

²² Ovaj slijed razmišljanja nadopunjuju svetopisamski redci koji govore o tom kako se u molitvi podižu oči i pružaju ruke prema nebu kao Božjemu sjedištu i mjestu gdje se molitva čuje: „Tada Salomon... raširi ruke prema nebu“ (*Prva o Kraljevima* 8, 22); „Usliši s mjesta gdje prebivaš, s nebesa; usliši“ (*Prva o Kraljevima* 8, 30); „njihov je glas bio uslišan, a njihova je molitva doprla do Božjega svetoga prebivališta na nebu“ (*Druga Ljetopisa* 30, 27).

zvan misliti na „nebesa“, tj. na nebesku slavu, u skladu s onom: „Velika je plaća vaša na nebesima“ (*Matej 5, 12*).

Priprema za molitvu ostvaruje se oponašanjem nebeskih stvari, jer sin se treba ugledati u otca. Riječ koja se izgovara treba poticati molitelja da mu uzorom bude Otac nebeski. Zato Apostol kaže: „Kao što smo nosili sliku zemljanoga [čovjeka], nosit ćemo i sliku nebeskoga“ (*Prva Korinćanima 15, 49*).

Potiče ga također da duhom motri nebesko, jer ljudi se obično mislima upućuju tamo gdje im je otac i drugi koje vole, prema onoj: „Gdje ti je blago, ondje će ti biti i srce“ (*Matej 6, 21*). Stoga je Apostol rekao: „Naša je domovina na nebesima“ (*Filipljanima 3, 20*).

Konačno, priprema za molitvu zahtijeva da molitelj teži za nebeskim te da od Onoga koji je na nebesima moli samo nebeske darove, u skladu s onom: „Tražite što je gore, gdje Krist sjedi zdesna Bogu“ (*Kološanima 3, 1*).

[2.] Drugo, riječi „koji jesi na nebesima“ mogu se odnositi na Božju lakoću u slušanju naše molitve, zbog Njegove blizine nama. One mogu označavati Božju sklonost da nas usliši, jer nam je On blizu. Izraz, naime, „koji jesi na nebesima“ može se shvatiti u značenju: „koji jesi u svetima“. Bog doista prebiva u nama, prema onoj: „Ti si u nama,²³ Gospodine“ (*Jeremija 14, 9*, po

²³ Usp. *Evangelje po Ivanu 1, 14*: „καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν – kai ho Lógos sàrx egéneto kai eskēnōsen en hēmīn“ (grčki izvornik), „Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis“ (*Vulgata*), i stare prijevode: „I Slovo plt bis i vseli se v nas“ (*Hrvojev misal*, 1404.); „I Slovo put učinjena jest i pribiva u nas“ (*Zadarski lektionar*, početkom XV. st.); „I Put bi Rič učinjena i pribiva v nas“ (*Lekcionar Bernardina Splićanina*, 1495.); „I Put bi Riječ učinjena i pribiva u nas“ (*Dubrovački molitvenik*, 1512.); „I Riječ put učinjena bi i prebivala je u nas“ (Ivan Drkoličić, *Misal po običaju rimskoga dvora*, 1570.); „I Put bi rič učinjena i pribiva v nas“ (*Pistule i evanyelya*, 1586.); „Riječ put učinila se jest i pribiva u nas“ (Bartol Kašić 1636.); „I Riječ se put učinila jes i pribivala je u nas“ (*Vanghielia i pistule*, 1641.); „Riječ put učinjena bi, i pribiva u nami“ (Josip Matović 1775.); „I Riječ se put učinila jest i pribivala je u nas“ (Vandjeeja i kngighe apostolske, 1784.); „I Rič

Vulgati).²⁴ Sveti su, naime, nebesni i nebesnici, pa se nazivaju i nebesima, prema onoj: „Nebesa slavu Božju kazuju“ (*Psalam* 19, 2), gdje izraz „nebesa“ možemo shvatiti u smislu „sveti“.

Bog po vjeri prebiva u svetima kao što kaže *Poslanica Efežanima* 3, 17: „Po vjeri Krist prebiva u srcima vašim“. Isto tako i po ljubavi, kao što uči *Prva Ivanova poslanica* 4, 16: „Tko ostaje u ljubavi, u Bogu ostaje i Bog u njemu“. Konačno, po ispunjavanju zapovijedi, kao što izjavljuje Isus: „Ako Me tko ljubi, čuvat će Moju riječ, pa će i Otac Moj ljubiti njega, i k njemu ćemo doći i kod njega se nastaniti“ (*Ivan* 14, 23).

[3.] Treće, riječi „koji jesi na nebesima“ mogu se odnositi na djelotvornost uslišatelja. One mogu označavati moć Onoga koji ispunjava molbu. U tom slučaju pod riječju „nebesa“ razumijevamo tjelesna nebesa.²⁵ Dakako, time se ne misli reći da tjelesna ne-

put učini se, i pribiva u nami“ (Petar Katančić 1831.); „I Riječ učini se put i pribivala je u nami“ (*Evangelja i kgnighe apostolske*, 1841.); „I Rieč postade tielo i useli se u nas“ (Bogoslav Šulek 1877.); „I Riječ postade tijelo i useli se u nas“ (Milan Rešetar 1895.) i „I Slovo plt bist i vseli se v nř“ (Vajsov misal, 1927.).

Grčki prijedlog *en* na nekim sličnovrsnim mjestima i noviji hrvatski prijevodi donose kao „u“: „Isus odmah u sebi osjeti da je iz njega izišla sila“ (*Marko* 5, 30); „tko se zastidi mene i mojih riječi u ovom preljubničkom i grješničkom naraštaju – njega će se stidjeti i Sin Čovječji“ (*Marko* 8, 38); „Imajte sol u sebi“ (*Marko* 9, 50); „te sam u židovstvu, prerevno odan otačkim predajama, nadmašio mnoge vršnjake u svojem narodu“ (*Galaćanima* 1, 14).

²⁴ Usp. slične svetopisamske izraze: „A vi niste u tijelu, nego u Duhu, ako Duh Božji prebiva u vama“ (*Rimljanima* 8, 9); „Duh Onoga koji uskrisi Isusa od mrtvih prebiva u vama“ (*Rimljanima* 8, 11); „Hram ste Božji i Duh Božji prebiva u vama“ (*Prva Korinćanima* 3, 16); „mi smo hram Boga živoga, kao što reče Bog: Prebivat ću u njima i hoditi među njima“ (*Druga Korinćanima* 6, 16); „Lijepi poklad čuvaj po Duhu Svetom koji prebiva u nama“ (*Druga Timoteju* 1, 14).

²⁵ To je rečeno izrazima ondašnjega prirodoznanstvenoga poimanja svemira. Prema Hiparhu (190.–120. pr. Kr.) i Ptolomeju (100.–168.) nebeskim tjelesima (*corpora caelestia*) od antike se smatralo Sunce, Mjesec, zvijezde i planete, a razvrstavalo ih se u: ognjeno nebo (*caelum empyreum*), prozirno nebo (*caelum crystallinum*) i čvrsto/zvjezdano nebo (*caelum firmamentum/stellatum*). O tome Tomo Vereš, *Astronomija i teodiceja*, Dobri pastir (Sarajevo) XXV (1975.), br. 1–4, str. 11–21; Tomo Vereš, *Iskonski mislilac*, Zagreb, 1978., str. 63–78.

besa obuhvaćaju Njega, kako to kaže i *Prva knjiga o Kraljevima* 8, 27: „Nebesa ni nebesa nad nebesima ne mogu Ga obuhvatiti“.

Naprotiv, time se želi označiti da je Bog svevideći, jasnovidan, vidovit i prodoran; opisati Njegovu pronicavost kojom sve opaža kao netko tko vidi odozgo, s visine: „GOSPODIN gleda sa svoga uzvišena svetišta, s nebesa na zemlju gleda“ (*Psalam* 102, 20); „GOSPODIN je u svom svetom hramu, na nebeskom sjedi prijestolju. Oči njegove motre, vjeđama proniče sinove ljudske“ (*Psalam* 11, 4); „Gospodin motri s nebesa i gleda sve sinove čovječje. Iz svoga prebivališta motri sve stanovnike zemaljske: on je svima srca stvorio i pazi na sva djela njihova“ (*Psalam* 33, 13–15).²⁶

Isto tako izrazom „koji jesi na nebesima“ želi se naznačiti Njegova uzvišena moć, prema onoj: „GOSPODIN u nebu postavi prijestolje svoje“ (*Psalam* 103, 19), i da je postojan, nepromjenjiv kroz vječnost, prema onoj: „Ti, o GOSPODINE, ostaješ do vijeka“ (*Psalam* 102, 13) i zatim: „godinama Tvojim nema kraja“ (*Psalam* 102, 28). Zato se i o Kristu veli: „Prijestolje Mu kao dan

²⁶ Budući da nebo predstavlja Božje boravište, prebivalište, sjedište, prijestolje, kamo se upućuje molitva i gdje se odlučuje o sudbinama ljudi, ta se riječ još u Starom Zavjetu počela koristiti kao istoznačnica za „Boga“: „Nebu je svejedno izvojevati spasenje s mnogima ili sa šačicom“ (*Prva Makabejcima* 3, 18); „Pobjeda u ratu ne zavisi od jačine vojske, jer nam od Neba dolazi jakost“ (*Prva Makabejcima* 3, 19); „Zavapimo sada k Nebu: ono će nam se možda smilovati“ (*Prva Makabejcima* 4, 10); „Na povratku su Židovi hvalili i blagoslivljali Nebo govoreći: Ono je dobro i njegova je ljubav vječna!“ (*Prva Makabejcima* 4, 24); „Potom padoše ničice pa na znak truba zavapiše k Nebu“ (*Prva Makabejcima* 4, 40); „jer nam s Neba dolazi pomoć koja nas jača“ (*Prva Makabejcima* 12, 15); „tvoje će se kraljevstvo obnoviti čim spoznaš da Nebesa imaju svu vlast“ (*Daniel* 4, 23); „Isus im odgovori: ...Krst Ivanov odakle li bijaše? Od Neba ili od ljudi? A oni umovahu među sobom: Reknemo li ‘Od Neba’, odvratit će nam: ‘Zašto mu, dakle, ne povjerovaste?’“ (*Matej* 21, 25).

Riječ Nebo u Židova je postala redoviti izraz za Božje ime, jer se ono radi štovanja izbjegavalo izgovarati koliko god je to moguće. Hebrejski izraz *malkut* šamajim, kraljevstvo nebesko, rabi se u smislu Božjega vrhovništva, i označava vrijeme kad će Bog biti jedini kralj na zemlji, nasuprot kraljevima svjetovnih sila. Matejevo evanđelje, koje je poniknulo u židovskoj kulturi, izbjegava spominjati Božje ime, pa tamo gdje drugi evanđelisti imaju Kraljevstvo Božje, Matej ima ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, *hē basileía tōn ūranōn*, Kraljevstvo nebesko.

nebeski“ (*Psalam* 88, 30). A Filozof [Aristotel] u I. knjizi *O nebu* reče da su zbog nepropadljivosti nebeskoga svoda svi navodili kako su nebesa boravište duhovnih bića.²⁷

Uzdanje moljenja

Po tome, dakle, što se govori: „koji jesi na nebesima“, daje nam se pouzdanje moljenja i to trojako: zbog moći Onoga koga zazivamo i od koga ištemo, zbog bliskosti Onoga od koga tražimo i zbog prikladnosti prošnje.

[1.] *Moć* Onoga od koga ištemo naznačena je izrazom „na nebesima“, ako se pod nebesima razumiju tjelesna nebesa. I premda tvarni prostor Njega ne može obuhvatiti – Bog nije objumljiv u tjelesna mjesta, kako je pisano u proroka *Jeremije* 23, 24: „Ne ispunjam li Ja nebo i zemlju?“, ipak se veli da je On u nebeskim prostranstvima, kako bi se dalo naslutiti dvoje: krjepkost Njegove moći i uzvišenost božanske naravi.

Prvo (krjepkost Božje moći) jest protiv onih koji tvrde da se sve stvari događaju neumoljivo ili nužno, po sudbinskom utjecaju nebeskih tijela. U toj pretpostavci bilo bi beskorisno išta od Boga moliti. Ali, to je bezumlje, jer se o Bogu kaže da je na nebesima kao gospodar neba i zvijezda, prema onoj: „GOSPODIN u nebu postavi prijestolje svoje i kraljevska vlast svemir mu obuhvaća“ (*Psalam* 103, 19).

Drugo (uzvišenost božanske naravi) protivi se onima koji, moleći, predlažu i zamišljaju neke tjelesne maštovne predodžbe o Bogu. Kaže se da je „na nebesima“ da se po onom što je najviše u osjetilnim stvarima pokaže božanska uzvišenost koja nadilazi sve, pa i ljudsku želju i umnost. Stoga, što god se može zamisliti ili poželjati, manje je od Boga. Zbog toga se u *Knjizi o Jobu* 36, 26 kaže: „Veći je Bog no što pojmit možemo“, u *Psalmu* 113,

²⁷ Aristotel, *De caelo*, I. knjiga, 3. poglavlje, 6. odlomak.

4: „Uzvišen je GOSPODIN nad sve narode, slava njegova nebesa nadvisuje“, i u *Izaije* 40, 18: „S kime ćete prisposodbit Boga? I s kakvim ga likom usporedit?“

[2.] Božja *prisnost* pokazuje se ako se pod „nebesima“ razumiju „svetci“. Budući da su zbog Njegove uzvišenosti neki govorili kako se On ne brine za čovjeka, i pri tom navodili riječi Elifaza Temanca: „Oblaci pogled Njegov zaklanjaju, i rubom kruga On hoda nebeskoga“ (*Job* 22, 14). Nasuprot tomu valja promotriti koliko nam je blizak, dapače najpouzdaniji; više nego što je prisno nazočan u nama, da nam je Bog bliži nego mi sami sebi. Tu bliskost Boga s čovjekom označuju riječi: „koji jesi na nebesima“, ako ih shvatimo kao: „koji jesi u svetima“. Zato se Otcu kaže da je „u nebesima“, to jest „u svetima“, jer se oni nazivaju „nebesima“. A na to navode i riječi: „Nebesa slavu Božju kazuju“ (*Psalam* 19, 2) i: „Ti si u nama, Gospodine“ (*Jeremija* 14, 9, po Vulgati).

Ta prisnost Boga s ljudima daje nam dva razloga za pouzdanje kada se molimo Gospodinu.

Prvi se temelji na blizini Boga, što psalmist opisuje riječima: „Blizu je GOSPODIN svima koji ga prizivlju“ (*Psalam* 145, 18). Stoga nas Gospodin upozorava: „Ti, kada moliš, uđi u svoju sobu“ (*Matej* 6, 6), tj. u odaju svoga srca.

Drugi razlog povjerenja počiva na zaštiti drugih svetaca po čijem zagovoru možemo dobiti ono što molimo, prema onoj: „Kojem li se svetcu misliš sad obratit?“ (*Job* 5, 1). Zato apostol Jakov poručuje: „molite jedni za druge da ozdravite!“ (*Jakovljeva* 5, 16).

[3.] Ako, govoreći Otcu nebeskomu: „koji jesi na nebesima“, mislimo da nebesa označavaju duhovna i vječna dobra, u kojima se sastoji blaženstvo, tada se ražaruje naša želja za nebeskim stvarima, a molitva dobiva svoju prikladnost i primjerenost.

Naša želja treba biti upravljena tamo gdje imamo Oca, jer ondje je naša baština. Apostol Pavao poziva vjernike: „Tražite ono što je gore“ (*Kološanima* 3, 1), a apostol Petar nadodaje: „baštinu neraspadljivu, neokaljanu i neuvelu, pohranjenu na nebesima za vas“ (*Prva Petrova* 1, 4).

Misao da je Otac naše vječno duhovno Dobro, predmet našega blaženstva, snažno nas poziva da živimo nebeski život, kako bismo postali Njemu slični. Time se i naš zemaljski život preobražava u nebeski, a mi se sve više suobličujemo nebeskomu Ocu, prema onoj: „Kakav je nebeski [čovjek, Isus Krist], takvi su i nebeski [ljudi, svetc]“ (*Prva Korinćanima* 15, 48).

To dvoje – želja za nebeskim blaženstvom i nebeskim načinom življenja – odlučno nas upravljaju da se dobro obraćamo Gospodinu, čine molitvu prikladnom, a time i molitelja dostojnim da bude uslišan.

Prva prošnja: „Sveti se Ime Tvoje“

Ime

To je prva prošnja,²⁸ u kojoj molimo da se Njegovo Ime u nama očituje i po nama proglassi.

[1.] Ponajprije, Ime je Božje *divno*, jer čini čudesna djela u svim stvorenjima. Zato Gospodin u Evanđelju kaže: „u Ime će Moje izganjati zloduhe, novim će jezicima zboriti, zmije uzimati; i popiju li što smrtonosno, ne, ne će im nauditi; na nemoćnike će ruke polagati, i bit će im dobro“ (*Marko* 16, 17–18).

Ljubljivo

[2.] Zatim, ime je Božje *ljubavi vrijedno*. Kaže sveti Petar: „Nema pod nebom drugoga imena dana ljudima po kojemu se možemo spasiti“ (*Djela apostolska* 4, 12). Za spasenjem svi moramo

²⁸ Prva prošnja sv. Tome Akvinskoga izgubljena je i u predaji je nadomještena izlaganjem te prošnje dominikanca Aldobrandina iz Tuscanele († 1293.). V. Bertrand-George Guyot [1920.–2007.], *À propos de quelques commentaires sur le “Pater noster”*, *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, 53 (1969.), br. 2, str. 245–255; 56 (1972.), br. 3, str. 423–432; Bertrand-George Guyot, *Aldobrandinus de Tuscanella: source de la 1re Petitio des éditions du commentaire de s. Thomas sur le Pater*, *Archivum fratrum praedicatorum* (Romae), 53 (1983.), str. 175–201; Thomas Kaeppli, *La tradizione manoscritta delle opere di Aldobrandino da Toscanella*, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 8 (1938.), str. 163–192; Thomas Kappelli, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii aevi*, volumen I, Romae ad S. Sabinae 1970., str. 40–46; volumen IV, Roma: Istituto storico domenicano, 1993., str. 19–20; Letizia Pellegrini, *I manoscritti dei predicatori. I Domenicani dell’Italia mediana e i codici della loro predicazione (secc. XIII–XV)*, Roma: Istituto Storico Domenicano, 1999., str. 272–273; Bertrand-George Guyot, *Le commentaire du “Pater noster” excluso modo*”, *Miscellanea Cesare Cenci (Revirescunt chartae codices documenta textus miscellanea in honorem Fr. Caesaris Cenci OFM)*, vol. 2, Romae: Pontificium athenaeum Antonianum, 2002., str. 855–879.

čeznuti. Primjer te ljubavi imamo u sv. Ignaciju [Antiohijskom], koji je toliko žarko ljubio Ime Kristovo da je caru Trajanu, kad je od njega zahtijevao neka zaniječe Kristovo ime, odgovorio: „Ono se ne može ukloniti s mojih usana“. Kad ga je Trajan strašio da će mu odrubiti glavu i tako maknuti Kristovo ime s njegovih usana, odgovori: „Ako mi i odrubiš glavu, ne ćeš mi Ga moći ugrabiti iz srca: to je Ime upisano u mom srcu i tamo Ga ne prestajem zazivati“. Kad to ču Trajan, htjede se uvjeriti. Odrubivši glavu služi Božjemu, zapovjedi da mu izvade srce, i pronade da je na njemu zlatnim slovima napisano Kristovo ime.²⁹ Ignacije bijaše to Ime stavio kao „znak na srce svoje“ (*Pjesma nad pjesmama* 8, 6).

Dostojno štovanja

[3.] Potom, Ime je Božje *štovanja vrijedno*. Apostol kaže: „da se na ime Isusovo prigne svako koljeno nebesnikâ, zemnikâ i podzemnikâ“ (*Filipljanima* 2, 10). „Nebesnikâ“, tj. anđelâ i blaženikâ; „zemnikâ“, tj. ljudi na zemlji, koji to čine iz želje da dođu u nebesku slavu ili iz straha da izbjegnu kaznu, i „podzemnikâ“, tj. osuđenika, koji i sami u užasu padaju ničice pred Isusom Kristom.

Neiskazivo

[4.] Nadalje, Ime je Božje *neizrecivo* u smislu da nijedan jezik nije sposoban izreći sve njegovo bogatstvo; njegovu pripovijedanju ne dotječu svi jezici skupa, jer Ga ne mogu do kraja izraziti. U skladu s tim ponekad Ga pokušavamo objasniti kroz stvoreno. Tako Bogu dajemo ime stijena, zbog njegine čvrstoće.³⁰

²⁹ Opis njegova mučeništva: *Sancti Ignatii Theophori martyrium* (Patrologia Graeca, svezak 5, stupci 979–990).

³⁰ Usp. svetopisamske misli: „On je Stijena, djelo mu je savršeno“ (*Ponovljeni zakon* 32, 4); „stijena im nije poput naše Stijene; osuđeni su naši neprijatelji“ (*Ponovljeni zakon* 32, 31); „GOSPODINE, hridino moja, utvrdo moja, spase moj; Bože moj, pećino moja kojoj se utječem, štite moj, snago spasenja moga, tvrđavo moja!“ (*Druga o Samuelu*, 22, 2–3; *Psalam* 18, 3); „Jer tko je Bog osim GOSPODINA? Tko li je hridina

osim Boga našega?“ (*Druga o Samuelu* 22, 32; *Psalam* 18, 32); „Živio GOSPODIN! Blagoslovljena hridina moja! Neka se uzvisi Bog, spasenje moje!“ (*Druga o Samuelu* 22, 47; *Psalam* 18, 47); „K Tebi, o GOSPODINE, vapijem, hridino moja, ne oglušī se na me“ (*Psalam* 28, 1); „Reći ću Bogu: Hridino moja“ (*Psalam* 42, 10); „U Boga je spasenje moje i slava; Bog mi je hridina silna, utočište“ (*Psalam* 62, 8); „Budi mi hrid utočišta i čvrsta utvrda spasenja: jer Ti si stijena i utvrda moja“ (*Psalam* 71, 3); „Blagoslovljen Jahve, hridina moja“ (*Psalam* 144, 1); „Ti si, GOSPODINE, podigao ovaj narod radi pravde, postavio ga, Stijeno“ (*Habakuk* 1, 12); „pili su iz duhovne stijene koja ih je pratila; stijena bijaše Krist“ (*Prva Korinćanima* 10, 4).

Zvono Sigismund, sliveno 1520., nalazi se u prvostolnici sv. Stanislava i sv. Vjencelava u Krakovu u Poljskoj, od bronce je, teško 9650 kg, visoko 241 cm, promjera 242 cm na rebru.

Zvono je čovjekovo iznašasće koje slavi Boga, poziva vjernike na molitvu i djelovanje. Molitelji Očenaša pozvani su poput zvona razglašavati i svjedočiti Božju svetost.³¹

„Zvono mi se čini svetinjom... Zvono je glas ljudske tuge, radosti, molitve, sloge i ljubavi... zračna, silna molitva što se svaki dan po tri puta penje do oblaka i do prvih zvijezda, preko oranica, koliba i zelenih, tamnih šuma... metalni, dugovječni i pobožni jezik cijelog jednog kraja... utjeha, pjesma i simbolski glas“.³²

³¹ Latinski stihovi koji opisuju važnost, svrhu i poslove zvona:

En ego Campana, nunquam denuntio vana,
Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum,
Defunctos ploro, nimbium fugo, festa decoro.
Funera plango, fulmina frango, Sabbatha pango,
Excito lentos, dissipo ventos, paco cruentos.
Est mea cunctorum terror vox daemoniorum,
Vox mea, vox vitae, voco vos ad sacram, venite!

U prijevodu na hrvatski:

Evo ja, zvono, nikad se ne javljam isprazno.
Hvalim Boga pravoga, puk zovem, okupljam svećenstvo.
Pokojne oplakujem, oblake tmaste rastjerujem, slavlja krasim.
Na sprovodima klecam, gromove lomim, blagdane glasim.
Potičem spore, razgonim vjetrove, umirujem okrvavljene.
Moj je glas strah i trepet svih zloduha.
Zvon je moj zov života, zovem vas na svetinje, dođite!

³² Antun Gustav Matoš (1873.–1914.), *Sudbina jednog seoskog zvona*, Glas naroda (Zagreb), V (1903.), br. 25, str. 1 (*Djela*, knjiga XI, Zagreb: Binoza, 1940., str. 109–110; *Sabrana djela*, svezak XV, Zagreb, 1973., str. 65).

Primijetimo kako je Gospodin Šimunu, budućemu temelju Crkve, nadjenao ime Petar-Stijena (*Marko 3, 16*), jer je njegova vjera u Isusovo božanstvo (usp. *Matej 16, 16*) učinila da sudjeluje u Njegovoj božanskoj čvrstoći: „Na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju“ (*Matej 16, 18*). Uspoređuje se s vatrom zbog njezine moći *pročišćavanja*, jer kao što oganj čisti kovine od primjesa, tako i Bog čisti srca od grijeha. Zato Mojsije kaže: „GOSPODIN, Bog tvoj, oganj je što proždire“ (*Ponovljeni zakon 4, 24*). Može se usporediti i sa svjetlom, zbog njegove moći *osvjetljivanja*, jer kao što svjetlost rasvjetljuje mrak, tako ime Božje prosvjetljuje mrkline pameti. Zbog toga David kliče: „Bože, tminu moju obasjavaš“ (*Psalam 18, 29*).

Radi toga molimo da se to Ime u nama očituje kako bismo Ga upoznali i držali svetim.

Sveto

Ono je *sveto* u trostrukom smislu.

[1.] Sveto znači isto što i čvrsto, nepokolebljivo, nepovrjedivo. Zato se svi blaženici koji su u nebu zovu svetima, jer su učvršćeni u vječnoj sreći, postojani u neprolaznom blaženstvu. U tom smislu nema svetaca na zemlji jer su izloženi stalnoj promjeni. Augustin kaže: „Pobjegao sam od tebe, Gospodine, i previše lutao, udaljio se od sigurna puta tvoga“.³³

[2.] Nadalje, sveto je isto što i nezemljano, posvećeno, časno, štovano, pobožno, čisto, neporočno, nedužno, nadzemaljsko, što je uzdignuto iznad zemlje. Svetci koji su u nebu, nemaju nikakvo zemaljsko čuvstvo. Stoga Apostol veli: „sve gubitkom smatram zbog onoga najizvršnijega, zbog spoznanja Isusa Krista, Gospodina mojega, radi kojega sve izgubih i otpadom smatram: da Krista steknem“ (*Filipljanima 3, 8*).

³³ Sv. Augustin, *Ispovijesti*, II. knjiga, 10. poglavlje, 18. odlomak (Sv. Aurelije Augustin, *Ispovijesti*, preveo Stjepan Hosu, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1973., str. 41).

„Zemljom“ se označavaju „grješnici“. Najprije zbog *izdanaka*: zemlja, ako se ne obrađuje, rađa trnjem i dračem. Adamu je rečeno: „Rađat će ti trnjem i korovom“ (*Postanak* 3, 18). Tako iz grješnikove duše, ako je ne obrađuje milost, ne niču nego nevolje i probadanja grijehâ.

Zatim zbog *tmine*. Zemlja je naime sumorna i tamna. Tako je i grješnik mutan i natmuren, zasjenjuje, zaprječava svjetlo. U izvješću o stvaranju stoji: „tama se prostirala nad bezdanom“ (*Postanak* 1, 2).

Konačno, zbog *stanja*. Zemlja je slika grješnika, jer je suho počelo, prosipa se ako je ne prožme vodena vlaga. Tako vlažnost vode liječi suhoću zemlje. Bog je postavio zemlju nad vodom, prema onoj: „On utvrdi zemlju nad vodama“ (*Psalam* 136, 6), jer je zemlja bez vode suha i besplodna; tako je i grješnikova duša bez žive vode milosti žedna i suha, isušena i neplodna: „duša moja ko suha zemlja za Tobom žeda“ (*Psalam* 143, 6).

[3.] Konačno, kaže se da je sveto ono što je namočeno u krvi (*sanctum id est sanguine tinctum*). Zbog toga se sveti koji su u nebu zovu svetima, jer su oprani u krvi, prema onoj: „Oni dođoše iz nevolje velike i oprali su haljine svoje... u krvi Janjetovoj“ (*Otkrivenje* 7, 14). I onoj: „Krvlju nas svojom opraj od naših grijeha“ (*Otkrivenje* 1, 5, po Vulgati).

Druga prošnja: „Dodi Kraljevstvo Tvoje“

Kao što je rečeno, Duh Sveti čini da ispravno ljubimo, želimo i tražimo.³⁴ On prije svega potiče u nama *strah Božji*,³⁵ kojim tražimo da se Božje ime svêti, to jest da bude za svetu uporabu, da

³⁴ Darovi Duha Svetoga jesu „neka dobra dana od Boga“ (sv. Toma Akvinski, *Spis nad Knjigama Misli*, III. knjiga, 34. razlučivanje, 1. pitanje, 6. članak, 3. razlog), „određene sposobnosti pomoću kojih se čovjek usavršava da odmah bude poslušan Duhu Svetomu“ (sv. Toma Akvinski, *Suma teologije*, I.–II., 68. pitanje, 3. članak, odgovor), odnosno „trajnonavična raspoloženja duše kojima je ona spremno podložna Duhu Svetomu“ (*Suma teologije*, II.–II., 121. pitanje, 1. članak, odgovor). Ima ih sedam, prema *Izajji* 11, 2–3: „mudrost (*sāpientīa*), umnost (*intellēctūs*), savjet (*consilium*), jakost (*fortitūdo*), znanje (*sciēntīa*), pobožnost (*piētās*) i strah Božji (*tīmor Dōmīni*). Svi oni usavršavaju: darovi umnosti i mudrosti motrilački um, darovi savjeti i znanja činidbeni um, a darovi pobožnosti, jakosti i straha Božjega naše sposobnosti da težimo za dobrom, a to znači volju i čuvstvenost.

³⁵ **Strah Božji** ili bogobojaznost sličan je čuđenju ili strahopoštovanju, jer donosi svijest kako je Bog ispunjenje svih želja. Njime se posvećuje Božja slava i veličanstvo. Taj dar Akvinac opisuje kao strah od odvajanja od Boga, kao „sinovski strah“, poput djetetova straha da ne uvrijedi tatu, a ne kao udvoran strah ili strah od kazne. „Strah Božji početak je mudrosti“ (*Mudre izrjeke* 9, 10). On je savršenstvo bogoslovne krjeposti ufanja.

Sv. Toma piše da je strah Božji dar koji prati bogoslovnu krjepost ufanja i ističe: „Postoji nekoliko vrsta straha (sinovski, početni, ropski, svjetovni...). Ljudski strah nije Božji dar; tim je strahom Petar zanijekao Krista. Nego, dar Duha Svetoga je strah o kojem je Isus rekao: „Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo, ali duše ne mogu ubiti. Bojte se više onoga koji može i dušu i tijelo pogubiti u paklu“ (*Matej* 10, 28). Ni ropski strah ne treba ubrojiti među sedam darova Duha Svetoga, jer je spojiv s voljom za grijehom, dok su darovi Duha Svetoga nespojivi s nakanom griješnja, jer su neodvojivi od ljubavi. Stoga slijedi da je strah Božji, koji se ubraja među sedam darova Duha Svetoga, sinovski ili čisti strah. Darovi Duha Svetoga jesu neka uobičajena savršenstva moći duše, pri čemu one daju da ih pokreće Duh Sveti, kao što, zahvaljujući čudorednim krjepostima, poželjne moći daju da ih pokreće razum. A da bi neki pokretač mogao nešto dobro pokretati, prvo se traži da mu to bude podložno, ne suprotstavljeno, jer otpor podložnika kretanja prema pokretaču ometa gibanje. To je ono što čini sinovski ili sveti strah, jer time štujemo Boga i izbjegavamo udaljiti se od Njega. Stoga sinovski strah među darovima Duha Svetoga zauzima prvo mjesto u uzdizanju i posljednje mjesto u silaženju“ (*Suma teologije*, II.–II., 19. pitanje, 9. članak, odgovor).

ne bude vrijeđano, da Mu se pridaje posvećenost, nepovrjedivost i poštovanje, da se po Njem ljudi posvećuju i da bude plodno za pobožnost.³⁶ Drugi je dar Duha Svetoga dar *pobožnosti*.³⁷ Vrsta

³⁶ Slijedeći sv. Augustina Akvinac povezuje prošnje Očenaša s darovima Duha Svetoga i s blaženstvima (*Spis nad knjigama Misli*, 34. razlučivanje, 1. pitanje, 6. članak; *Suma teologije*, II.–II., 83. pitanje, 9. članak, odgovor na 3. razlog):

Prošnja Očenaša	Dar Duha Svetoga	Blaženstvo
Izvor: <i>Matej</i> 6, 9–13	<i>Izaija</i> 11, 2–3	<i>Matej</i> 5, 3–9
Sveti se ime tvoje!	strah Božji	Blago siromasima duhom: njihovo je kraljevstvo nebesko!
Dođi kraljevstvo tvoje!	pobožnost	Blago krotkima: oni će baštiniti zemlju!
Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji!	znanje	Blago ožalošćenima: oni će se utješiti!
Kruh naš svagdanji daj nam danas!	jakost	Blago gladnima i žednima pravednosti: oni će se nasitati!
I otpusti nam duge naše kako i mi otpustismo dužnicima svojim!	savjet	Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe!
I ne uvedi nas u napast!	umnost	Blago čistima srcem: oni će Boga gledati!
Nego izbavi nas od Zloga!	mudrost	Blago mirotvorcima: oni će se sinovima Božjim zvati!

Prošnju „Sveti se Ime Tvoje“ povezuje sa strahom Božjim i s blaženstvom siromašnih u duhu. Prošnju „Dođi Kraljevstvo Tvoje“ povezuje s pobožnošću i s blaženstvom krotkih. Prošnju „Budi volja Tvoja“ povezuje sa znanjem i blaženstvom ožalošćenih. Prošnju „Kruh naš svagdanji...“ povezuje s jakošću i blaženstvom gladnih. Prošnju „Otpusti nam duge naše...“ povezuje sa savjetom i blaženstvom milosrdnih. Prošnju „Ne uvedi nas u napast“ povezuje s umnošću i blaženstvom čistih srcem. Prošnju „Nego izbavi nas od Zla“ povezuje s mudrošću i blaženstvom mirotvoraca.

³⁷ *Pīētās* je u latinskom žarka nježna ljubav koju narav nalaže (za razliku od riječi *āmor*, *cārītas* i *dīlectio* koje također znače ljubav, ali druge vrste) ili osjećanje dužnosti, pa se ovisno o predmetu različito prevodi: a) prema Bogu: pobožnost ili bogoljubnost; b) prema roditeljima, djeci, braći, sestrama, rodbini, dobročiniteljima, prijateljima, domovini, pokojnima: ljubav, dužnost, privrženost, odanost, domoljublje, ljubaznost, zahvalnost, naklonost, poštovanje. U najužem smislu pobožnost je vrsta ljubavi koju bi sin trebao imati za svoga oca. Suprotno tomu je *impīētās*: bezbožnost, nedostatak poštovanja, neposlušnost, opakost, nemarnost u dužnostima.

ljubavi prema Bogu koja se naziva pobožnost, gaji se i prema ljudima i njoj je vlastit slatki i odani osjećaj koji se ima prema ocu i svakomu čovjeku koji je u bijedi.³⁸ Budući da je Bog naš Otac, ne

³⁸ Sv. Toma piše da je **pobožnost** dar koji usavršava krjepost bogoštovlja i prati stožernu krjepost pravednosti te ističe: „Duh Sveti potiče nas da imamo sinovsko čuvstvo prema Bogu: ‘primiste Duha posinstva u kojem kličemo: Abba! Otče!’” (*Rimljanima* 8, 15). A budući da na *pietas* osobito pripada pokazivati podložnost i poštovanje ocu, slijedi da je pobožnost prema kojoj na poticaj Duha Svetoga iskazujemo štovanje i službu Bogu kao Ocu – dar Duha Svetoga“ (*Suma teologije*, II.–II., 121. pitanje, 1. članak, odgovor). „Pobožnost pokazuje i dužnost i štovanje: kao dužnost odnosi se na poslušnost, a kao štovanje na poštovanje ili čast“ (*isto*, 101. pitanje, 2. članak, odgovor). „Ljubav (*pietas*) koja pokazuje služenje i poštovanje tjelesnomu ocu je krjepost, ali pobožnost koja je dar iskazuje to Bogu kao ocu“ (*isto*, 121. pitanje, 1. članak, na 1.). „Štovati Boga kao stvoritelja, što čini bogoštovlje, uzvišenije je nego poštovati tjelesnoga oca što čini ljubav (*pietas*), koja je krjepost. Ali štovati Boga kao oca ipak je izvrsnije nego iskazivati štovanje Bogu kao stvoritelju i gospodaru. Stoga je bogoštovlje (*reľigĳo*) izvrsnije od ljubavi prema roditeljima kao krjeposti, ali je pobožnost u mjeri u kojoj je dar izvrsnija od krjeposti bogoštovlja“ (*isto*, 121. pitanje, 1. članak, na 2.). „Kao što ljubavlju prema roditeljima (*pietas*), što je krjepost, čovjek iskazuje dužnost i poštovanje ne samo tjelesnomu ocu, nego i svima koji su povezani krvlju zbog toga što su mu u srodstvu s otcem, tako pobožnošću (*pietas*), koja je dar, iskazuje štovanje i služenje ne samo Bogu, nego i svim ljudima u mjeri u kojoj pripadaju Bogu. Stoga pobožnosti pripada častiti svece, a ne proturječiti Svetomu Pismu, razumjeli ga ili ne. Posljedično, pobožnost pomaže onima koji su u bijedi. I premda tomu činu nema mjesta na nebu, osobito nakon Sudnjega dana, ipak će pobožnost izvršiti svoj glavni čin, a to je štovanje Boga sinovskom privrženošću: što će biti osobito tada, prema *Mudrosti* 5, 5: ‘Gle kako su ubrojani među djecu Božju’. Bit će i međusobno čašćenje svetaca. Ali sada, prije Sudnjega dana, neka se svetci smiluju i onima koji žive u ovom stanju bijede“ (*isto*, 121. pitanje, 1. članak, na 3.).

U katezezi 4. lipnja 2014. papa Franjo rekao je: „dar pobožnosti je dar Duha Svetoga koji zadire u središte našega identiteta i našega kršćanskoga života. Taj se dar ne poistovjećuje sa suosjećanjem prema nekome, smilovanjem prema bližnjemu, nego ukazuje na našu pripadnost Bogu i našu duboku vezu s Njim, vezu koja daje smisao čitavomu našem životu i koja nas drži čvrstima, u zajedništvu s Njim, čak i u najtežim i najnemirnijim trenutcima. Tu vezu ne treba shvatiti kao obvezu ili namet, ona dolazi iznutra. To je odnos koji se živi srcem: prijateljstvo s Bogom, koje nam je dao Isus, prijateljstvo koje mijenja naše živote i ispunjava nas entuzijazmom, radošću. Zbog toga dar pobožnosti prije svega budi zahvalnost i hvalu. To je zapravo razlog i najvjerodostojniji smisao našega štovanja i klanjanja. Kada nam Duh Sveti daje uočiti Gospodinovu nazočnost i svu Njegovu ljubav prema nama, grije nam srca i gotovo prirodno nas potiče na molitvu i slavlje. Pobožnost je, dakle, istoznačnica za autentični bogoštovni duh, za sinovsko pouzdanje u Boga, za onu sposobnost da Mu se s ljubavlju i jednostavnošću moli, što je svojstveno ljudima ponizna srca.“

samo da Ga moramo poštovati i bojati Ga se, nego također i osjećati slatku i nježnu privrženost prema Njemu. To nas čuvstvo potiče da kažemo: „Dođi Kraljevstvo Tvoje!“ Apostol poziva: „razumno, pravedno i pobožno živimo u sadašnjem svijetu, iščekujući blaženu nadu i pojavak slave velikoga Boga“ (*Titu 2, 12–13*).

Moglo bi se postaviti pitanje: ako je Kraljevstvo Božje uvijek postojalo, zašto onda molimo da dođe? Pa stoga treba reći kako se to može shvatiti trojako.

[1.] Katkada kralj ima samo pravo na *kraljevstvo ili vladavinu*, a kako njegova vlast nad tim kraljevstvom još nije proglašena, ljudi kraljevstva još mu nisu podložni. Da je on kralj i gospodar pokazat će se tek kada mu ljudi kraljevstva postanu podanici.

Bog je iz sebe i po svojoj naravi gospodar svih i svega. A Krist, prema tome što je Bog i dapače prema tome što je čovjek, ima od Boga vlast biti gospodar svih i svega: „Njemu je predao vlast, čast i kraljevstvo“ (*Daniel 7, 14*). Valja, dakle, da mu svi i sve bude podložno. To pak još nije (slučaj), ali će biti na svršetku (svijeta i vijeka): „On treba kraljevati dok ne podloži sve neprijatelje pod noge svoje“ (*Prva Korinćanima 15, 25*).³⁹ Stoga molimo govoreći: „Dođi Kraljevstvo Tvoje!“

³⁹ Božja vladavina u dovršenom obliku pretpostavlja savršeno podlaganje svih Bogu: „Uzdaj se u GOSPODINA svim srcem i ne oslanjaj se na vlastiti razbor“ (*Mudre izrjeke 3, 5*); „Ponizite se pod snažnom rukom Božjom da vas uzvisi u pravo vrijeme“ (*Prva Petrova 5, 6*); „Podložite se dakle Bogu! Oduprite se đavlu i pobjeći će od vas!“ (*Jakovljeva 4, 7*); „Trebalo se većma pokoravati Bogu negoli ljudima!“ (*Djela apostolska 5, 29*); „Zato se raduj, mladiću, za svoje mladosti, i veseli se u danima svoga mladenaštva; idi putovima svoga srca i slijedi želje svojih očiju; ali znaj da će ti za sve to suditi Bog“ (*Propovjednik 11, 9*); „dolazi čas kad će svi koji su u grobovima, čuti njegov glas. I izaći će: koji su dobro činili – na uskrsnuće života, a koji su radili zlo – na uskrsnuće osude“ (*Ivan 5, 28–29*); „vidjeh mrtve, velike i male: stoje pred prijestoljem, a knjige se otvoriše. I otvori se jedna druga knjiga, knjiga života. I mrtvi bijahu suđeni po onome što stoji napisano u knjigama, po djelima svojim“ (*Otkrivenje 20, 12*); „kao što u Adamu svi umiru, tako će i u Kristu svi biti oživljeni. Ali svatko u svom redu: prvina Krist, a zatim koji su Kristovi, o njegovu Dolasku; potom – svršetak, kad preda kraljevstvo Bogu i Ocu, pošto obescrijepi svako Vrhovništvo, svaku Vlast i Silu... I kad mu sve bude podloženo, tada će se i on sam, Sin, podložiti Onomu koji je njemu sve podložio da Bog bude sve u svemu“ (*Prva Korinćanima 15, 22–24.28*).

Zašto tako molimo?

I to s obzirom na troje, naime, da se pravednici preobrazu (ustraju u obraćenju), grješnici kazne, a smrt uništi.

Ljudi se, doista, podlažu Kristu ili dragovoljno ili preko volje. A budući da je Božja volja tako djelotvorna da se treba sasvim ispuniti, a Bog k tome hoće da se sve podloži Kristu, jedno je od toga neizbježno: ili da čovjek dragovoljno vrši volju Božju podlažući se Njegovim zapovijedima, a to će činiti pravednici, ili će Bog provesti svoju volju kažnjavajući ih, što će učiniti grješnicima i svojim neprijateljima. A to će biti na svršetku svijeta. Tako je naznačeno u *Psalmu* 110, 1: „dok ne položim dušmane za podnožje Tvojim nogama“.

I zato je svetima dano tražiti da dođe Kraljevstvo Božje, to jest da mu se sami potpuno podlože. Ali grješnicima je strašno doživati dolazak Kraljevstva Božjega, jer to nije ništa drugo nego iskati da po Božjoj volji budu izvrgnuti kaznama: „Jao vama što žudite za danom GOSPODINOVIM“ (*Amos* 5, 18).

Time se moli da dolaskom Božje vladavine na kraju vremena i smrt bude uništena. Budući da je Krist život, u Njegovu Kraljevstvu ne može biti smrti, jer je suprotnost životu. Stoga se kaže: „Kao posljednji neprijatelj bit će obeskrijepljena smrt“ (*Prva Korinćanima* 15, 26) i „uništiti će smrt zasvagda“ (*Izaija* 25, 8). To će biti o uskrsnuću: „On će preobraziti naše bijedno tijelo i suobličiti ga tijelu svomu slavnomu“ (*Filipljanima* 3, 21).

[2.] Kraljevstvo nebesko naziva se *rajskom slavom*. Tomu se ne treba čuditi, jer kraljevska vlast nije ništa drugo nego vladanje. A najbolja je vladavina ondje gdje se ništa ne izvodi protiv vladareve volje. Volja je Božja pak spasenje ljudi, jer on „hoće da se svi ljudi spase“ (*Prva Timoteju* 2, 4), a to će biti upravo u raju, gdje ne će biti ništa protivno spasenju ljudi: „uklonit će iz kraljevstva njegova sve sablazni“ (*Matej* 13, 41, po Vulgati).⁴⁰ Na ovom je

⁴⁰ Slično prevode: „sva smetanja“ (Bartol Kašić), „sve smutnje“ (Petar Katančić, Ivan Matij Skarić, Bogoslav Šulek), „sve sablazni“ (Milan Rešetar, Josip Stadler i Bibli-

ja kralja Jakova) i „sablazni“ (Silvije Grubišić). No, Franjo Zagoda, Ivan Evandelist Šarić, Bonaventura Duda i Ljudevit Rupčić ne prevode *σκάνδαλα/scandala* kao pojavu, nego kao da su to ljudi zavoditelji ili zavodnici. **Sablazan** je 1. ono što je grješno, pobuđuje na grijeh, navodi na grijeh i kršenje čudorednih propisa, odvodi s pravoga puta i smućuje; ponašanje koje uzrokuje ili potiče nestanak vjere ili vjermičke poslušnosti u drugoga; 2. nešto zazorno što pobuđuje smutnju ili loše djeluje na okolinu i izaziva je da krši pravila; grozan primjer; nakaza, rugoba kao znak ili odraz opačine i grijeha; gubitak ugleda koji se nanosi nekoj zajednici nedoličnim ponašanjem pojedinoga člana; 3. čin neke osobe koji može biti uzrokom grijehu druge osobe; povod sagrješenju; zasjeda đavolska; napast paklena; 4. gubitak ili oštećenje dobra glasa prouzročeno kršenjem čudorednosti ili ispravnosti: bruka, sramota; 5. ono što izaziva javno negodovanje, sramotu, ogorčenje, zgražanje, užasavanje, gnušanje; uzbuna koju izaziva sramotan čin; 6. okolnost ili radnja koja vrijeđa ispravnost ili uspostavljeno čudoredno poimanje ili sramoti one koji su s njom povezani; 7. onaj čije ponašanje napada, vrijeđa i krši ispravnost ili čestitost; 8. ogorčenost, jad, razočaranost, žalost ili zbuđenost prouzročena užasnim kršenjem čudoređa, poštenja ili vjerskoga uvjerenja. U Svetom Pismu sablazan je zaprjeka, zamka, kamen spoticanja koji uzrokuje pad.

Bl. Ivan Anđeoski iz Fiesola (Angelico), Navještenje, tempera na drvu, 1426. (Prado), detalj.

Ovaj se prizor može promatrati kao tumačenje Gospodinove molitve, budući da Navještenje odražava njezine prošnje. Iz gornjega lijevoga kuta Otac šalje sunčanu zraku onoj koja je milosti puna, da je osjeni. Zraka je Duh Sveti, dodatno prikazan likom golubice. Sin od Vječnosti to promatra iz medaljona između lukova. Sin Božji dolazi na svijet da bi ljudi mogli Bogu govoriti: „Otče naš“. Anđelovo obećanje o kraljevskom Sinu način je na koji „dolazi kraljevstvo“ Božje. Marijin odgovor kojim daje cijelu sebe: „Neka mi bude po tvojoj riječi!“ (*Luka 1, 38*) odjekuje: „Budi volja tvoja“. Pristajući da se Riječ u njoj utjelovi Gospa se posve prepušta anđelovoj riječi, tj. neka bude volja Božja „kako na nebu tako i na zemlji“. Utjelovljena Riječ daje Sebe vjernima kao kruh svagdanji duhovni, kruh Božje riječi i kruh svetoostajstveni, te provida potrebno za kruh svagdanji tjelesni. Sin se Božji upućuje (uzima pūt) da otkupi čovječanstvo, da im „otпусти duge“ jer „dođe na svijet spasiti grješnike“ (*Prva Timoteju 1, 15*), da se smiju nadati punini spasenja. On je onaj koji „umije pobožnike iz napasti izbaviti“ (*Druga Petrova 2, 9*). Da Marija nije pristala ne bismo poznavali Njezina Sina kao nekoga tko se može povezati s nama na svaki način, pa i u napasti i patnji.

svijetu puno toga što se suprotstavlja spasenju ljudi. Stoga, kada govorimo: „dođi Kraljevstvo Tvoje“, molimo se da budemo dionici kraljevstva nebeskoga i rajske slave.

Zašto želimo to kraljevstvo?

To je Kraljevstvo vrlo poželjno zbog triju razloga.

[1.] Najprije, zbog vrhunske pravednosti koja vlada u njemu: „Svi u tvom narodu bit će pravednici“ (*Izaija* 60, 21). Tâ ovdje (na zemlji) dobri su pomiješani sa zlima, ali ondje (u nebu) ne će biti ni jedan zli i ni jedan grješnik.

[2.] Zatim, zbog savršene slobode. Ovdje, naime, nema slobode, premda je svi po naravi žele. Ali ondje će biti svakovrsna sloboda od svakoga ugnjetavanja: „Stvorenje će se osloboditi robovanja pokvarljivosti“ (*Rimljanima* 8, 21). I ne samo da će svi biti slobodni nego će ondje biti kraljevi: „učinio si ih Bogu našem kraljevstvom... i kraljevat ćemo nad zemljom“ (*Otkrivenje* 5, 10).

Razlog je tomu što će svi biti jedne volje s Bogom, pa će Bog htjeti što god hoće sveti, a sveti će željeti sve što i Bog hoće. Tako će njihova volja biti usklađena s voljom Božjom. I zato će svi kraljevati jer će biti ispunjena volja svih i Gospodin će biti kruna svih: „U onaj dan GOSPODIN nad Vojskama bit će kruna slave i vijenac radosti ostatku naroda svoga“ (*Izaija* 28, 5, po Vulgati).

[3.] Naposljetku, to je Kraljevstvo vrlo poželjno zbog čudesna obilja: „oko ne vidje, Bože, bez tebe, što si pripravio onima koji te očekuju“ (*Izaija* 64, 4, po Vulgati); „On želju tvoju nasićuje dobrima“ (*Psalam* 103, 5, po Vulgati).

Čovjek će u samom Bogu naći sve, i to izvrsnije i savršenije od svega što se traži u svijetu. Ako tražiš užitak, naći ćeš najveće zadovoljstvo u Bogu.⁴¹ Tražiš li bogatstvo, u Njemu ćeš naći sve što

⁴¹ Neki rukopisi dodaju: „Kad to vidite, srce će vam se radovati“ (*Izaija* 66, 14); „Doći će u Sion kličući od radosti, s veseljem vječnim na čelima; pratit će ih radost i veselje, pobjeći će bol i jauci“ (*Izaija* 35, 10).

ti treba i sve što je razlog dragocjenosti u izobilju, svu dostatnost za koju postoji bogatstvo.⁴² I tako o drugim čežnjama. Augustin u *Ispovijestima* piše: „Kad duša bludi daleko od Tebe, traži izvan Tebe ono što ne nalazi čisto i bistro dok se ne vrati k Tebi“.⁴³

[4.] Ponekad ovim svijetom zavlada grijeh. A to biva kada je čovjek tako raspoložen da odmah bez otpora i do kraja slijedi zamašnost grijeha te udovolji grješnoj želji. Apostol kaže: „Neka ne kraljuje grijeh u vašem smrtnom tijelu da slušate njegove požude“ (*Rimljanima* 6, 12). Bog je onaj koji treba vladati u tvome srcu. Glasonoša radosti govori: „Sione, kraljevat će Bog tvoj!“ (*Izaija* 52, 7, po Vulgati). A to bude kada si spreman pokoravati se Bogu i obdržavati sve Njegove zapovijedi. Kada, dakle, ištemo da dođe Kraljevstvo, molimo da u nama ne vlada grijeh, nego Bog.

Po ovoj ćemo pak prošnji postići blaženstvo koje glasi: „Blago krotkima: oni će baštiniti zemlju“ (*Matej* 5, 5). Prema onome što je prethodno razloženo (u [1.]), naime, da čovjek želi da Bog bude gospodar svega, on se ne osvećuje za nepravdu koja mu je nanesena, nego osvetu prepušta Bogu. Kada bi se ti sâm osvećivao, ne bi tražio da dođe Njegovo Kraljevstvo. Osim toga, ako prema drugom razlogu (v. [2.]), očekuješ Njegovo Kraljevstvo, to jest rajsku slavu, ne moraš se tjeskobno brinuti ako izgubiš ovosvjetske stvari. Konačno, ako prema trećem razlogu (v. [3.]), moliš da u tebi vlada Bog i Krist, jer je On bio vrlo blag i ti moraš biti smjieran. Njegove su riječi: „Učite se od Mene, jer sam krotka i ponizna srca“ (*Matej* 11, 29), a apostolove: „sa sužnjevima ste suosjećali i s radošću prihvatili otimanje dobara znajući da imate bolji, trajan posjed“ (*Hebrejima* 10, 34).⁴⁴

⁴² „Bog vas može obilato obdariti svakovrsnim darom da u svemu svagda imate svega dovoljno za se i izobilno za svako dobro djelo“ (*Druga Korinćanima* 9, 8).

⁴³ Sv. Augustin, *Ispovijesti*, II. knjiga, 6. poglavlje, 14. odlomak (usp. Sv. Aurelije Augustin, *Ispovijesti*, preveo Stjepan Hosu, Zagreb, 1973., str. 38).

⁴⁴ „Naposlijetku, molimo da jedini Bog živi u nama, da jedini Bog kraljuje, da odsada više nema mjesta smrti, nego da ona bude utopljena u pobjedi Krista Gospodina

Treća prošnja: „Budi volja Tvoja kako na nebu tako i na zemlji“

Treći dar kojim Duh Sveti djeluje u nama zove se dar *znanja*.⁴⁵ Sâm naime Duh Sveti ne proizvodi u *dōbrīmā* samo dar bogobojaznosti i dar pobožnosti, što je ugodan osjećaj (*dulcis affectus*) prema Bogu, kako je rečeno, nego isto tako čini čovjeka mudrim. To je tražio David govoreći: „Pouči me poštenju, nauku i znanju“ (*Psalam* 119, 66, po Sedamdesetorici i Vulgati). K tomu, to znanje kojemu nas je naučio Duh Sveti, jest ono po čemu čovjek dobro živi.

A između ostaloga što ti darovi čine čovjekovu znanju i mudrosti, najvažnija mudrost jest da se čovjek ne pouzdaje u svoju pamet: „Ne oslanjaj se na vlastiti razbor“ (*Mudre izrjeke* 3, 5). One, naime, koji su se umislili u vlastiti sud do te mjere da ne vjeruju drugima, nego samo sebi, uvijek se smatra budalama i drugi ih tako prosuđu-

našega, koji je, razbivši i raspršivši svekolika vrhovništva, gospodstva i moći sve podvrgnuo svojoj vlasti“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XI. poglavlje, 14. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 471–472). „Zato žarko molimo... da se poštuju Njegove zapovijedi, da nitko ne bude Njegov izdajica ni odmetnik od Njega, nego da svi osvanu takvi da bez dvojbe mogu stati pred Boga, kralja svoga, i da prime u baštinu kraljevstvo nebesko koje im je pripravljeno od postanka svijeta“ (*isto*, IV. dio, XI. poglavlje, 19. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 473–474).

⁴⁵ Dar **znanja** omogućuje, koliko je to ljudski moguće, vidjeti stvari s Božjega gledišta, upoznavati Božju veličinu i njegovu ljubav. Sv. Toma piše da je i znanje (uz umnost) dar koji prati bogoslovnu krjepost vjere i ističe: „Budući da naziv znanja unosi određenu izvjesnost prosuđivanja, ako je ona izvedena iz najvišega uzroka ima posebno ime, a to je mudrost, jer se mudrim u svakoj pojedinoj vrsti naziva onaj koji poznaje najdublji uzrok te vrste, po kojemu može suditi o svemu. Mudrim se bez daljnje naziva onaj koji jednostavno poznaje najdublji uzrok, to jest Boga. I stoga se spoznavanje božanskih stvari naziva mudročću. A spoznavanje ljudskih stvari naziva se znanjem. Tim zajedničkim imenom označava se sigurnost prosuđivanja koje biva po drugotnim uzrocima. I stoga, uzimajući ime znanja na taj način, dar znanja razlikuje se od dara mudrosti. Stoga je dar znanja samo o ljudskim ili o stvorenim stvarima“ (*Suma teologije*, II.–II., 9. pitanje, 2. članak, odgovor).

ju: „Vidiš li čovjeka koji se sam sebi mudrim čini? Znaj, i od bezumnika ima više nade nego od njega!“ (*Mudre izrjeke* 26, 12).

Božja volja

A da čovjek ne vjeruje posve vlastitoj pameti proistječe iz poniznosti: stoga mudrost dolazi od smjernosti, kako se kaže u *Mudrim izrjekama* (11, 2): „Gdje bude bila oholost, ondje će biti i pogrd, a gdje je poniznost, ondje je i mudrost“ (*Mudre izrjeke* 11, 2, po Vulgati).⁴⁶ Međutim, oholi previše vjeruju sami sebi. Stoga nas Duh Sveti tomu uči po daru znanja, to jest da ne vršimo svoju volju, nego volju Božju. I zato, zbog toga dara, od Boga molimo da bude Njegova volja „kako na nebu tako i na zemlji“. U tome se očituje dar znanja. Stoga se Bogu govori: „Budi volja Tvoja“, kao što bolesnik hoće nešto od liječnika, ali ne zna točno što, pa se povjера rava liječnikovoj volji. Inače, kad bi htio samo po svojoj volji, bio bi neozbiljan. Tako mi od Boga ne smijemo iskati drugo osim da se ostvare Njegove želje za nas, to jest da se Njegova volja ispuni na nama. Doista, čovječje je srce ispravno kad se slaže s božanskom voljom. Krist je tako učinio: „siđoh s neba ne da vršim svoju volju, nego volju onoga koji me posla“ (*Ivan* 6, 38). Krist, dakako, kao Bog ima istu volju s Otcem, ali kao čovjek ima drukčiju volju od Oca i zbog toga kaže da ne vrši svoju volju nego Otčevu. Stoga i nas uči moliti i tražiti: „Budi volja Tvoja!“.⁴⁷

⁴⁶ *Mudre izrjeke* 11, 2 u hrvatskim prijevodima: „Gdieno uzbude biti oholast, ondi će biti i pogardjenstvo, a gdieno je poniženstvo, ondi i mudrost“ (Bartol Kašić); „Gdi bude holost, ondi će bit i pogrda, gdie pak poniznost, ondi e i mudrina“ (Petar Katančić); „Gdi bude oholost tute će biti i poniženje; a gdi bude poniženstvo tute će biti mudrost“ (Ivan Matij Skarić); „Kad dođe oholost, dođe i sramota; a u smjernijeh je mudrost“ (Milan Rešetar); „Sramota dolazi s ohološću, a mudrost se kod smjernih nalazi“ (Luj Bakotić); „Dođe li oholost, dođe i prezir, a mudrost se zadrži kod poniznih“ (Ivan Evanđelist Šarić); „S ohološću dolazi sramota, a u smjernih je mudrost“ (Antun Sović i Tomislav Ladan); „Oholost kad obuzme, nastupi i prezir, a pri poniznima mudrost ostaje“ (Silvije Grubišić).

⁴⁷ „To je, dakle, ono što molimo kada Bogu upućujemo riječi: ‘Budi volja Tvoja’. Pali smo u ovo stanje bijede odbacujući poslušnost i ne obazirući se na volju Božju. Sada

Što Bog hoće?

No, koji je zapravo smisao te prošnje? Zar se u *Psalmu* ne kaže: „sve što Mu se sviđa, to učini“ (115, 3)? Ako čini sve što Mu se sviđa na nebu i na zemlji, čemu onda prošnja: „Budi volja Tvoja kako na nebu tako i na zemlji“? Da bismo odgovorili na to pitanje, valja znati kako Bog od nas želi troje, a mi onda ištemo da se ispuni.

[1.] Prvo što Bog s nama hoće jest da imamo život vječni. Tä, tko god čini nešto s nekom svrhom, zacijelo želi postići ono radi čega to čini. Bog je pak stvorio čovjeka, ali ne ni za što, kao što je rečeno u *Psalmu*: „Zar si uzalud stvorio sve sinove čovječje?“ (89, 48, po Vulgati). Stvorio je, dakle, ljude radi nekoga cilja – ne radi užitaka, jer njih imaju i nerazumne životinje, nego da imaju život vječni. Gospodin, dakle, hoće da čovjek ima život vječni (usp. *Ivan* 3, 16; 10, 10).

Ali kada nešto postigne ono za što je učinjeno, kaže se da je spašeno, a kada ne uspije, kaže se da je ta stvar izgubljena. No, Bog je stvorio čovjeka radi vječnoga života. Kada, dakle, stekne vječni život, spašen je, a to je ono što Gospodin hoće: „to je volja Otca Mojega koji Me posla da tko god vidi Sina i vjeruje u Njega, ima život vječni“ (*Ivan* 6, 40, po Vulgati).

Ta je volja već ispunjena u anđelima i svetima koji su u (nebeskoj) domovini, jer Boga gledaju i poznaju te u Njemu uživaju. Ali mi želimo da kao što se volja Božja ispunila u blaženicima koji su na nebesima, da se ispuni u nama koji smo na zemlji. To želimo kada molimo: „Budi volja Tvoja“: u nama koji smo na zemlji, kao u svetima koji su na nebu.

nam je Bog predložio jedan lijek za tolika zla: usklađenost s Njegovom voljom koju smo svojim grijesima prezreli, kako bismo živjeli i tim mjerilom mjerili sve naše misli i djela. Da bismo to mogli postići smjerno od Boga molimo: ‘Budi volja Tvoja’ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XII. poglavlje, 8. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 478).

Zapovijedi: Božja volja

[2.] Druga Božja volja s nama jest da obdržavamo Njegove zapovijedi. Kad netko nešto želi, hoće ne samo ono što želi nego i sve po čemu se do toga dolazi kao što liječnik, kako bi postigao bolesnikovo ozdravljenje, traži od njega način i red koga se ima držati u pogledu jela i pića, uzimanja lijekova i slično.

Međutim, Bog hoće da imamo vječni život, pa Gospodin kaže: „ako hoćeš u život ući, čuvaj zapovijedi“ (*Matej* 19, 17). Hoće, dakle, da držimo zapovijedi. Apostol opominje: „Neka vaša poslušnost bude razložna⁴⁸ ... da možete razabirati što je volja Božja, što je dobro, ugodno i savršeno“ (*Rimljanima* 12, 1–2, po Vulgati). Kaže „dobro“ jer je korisno: „Ja, Gospodin, učim te što ti koristi“ (*Izaija* 48, 17, po Vulgati). Kaže „ugodno“ onomu koji ljubi: a ako drugima nije drago, ipak je nasladivo onomu koji ljubi: „Svjetlost sviće pravedniku i radost čestitima u srcu“ (*Psalam* 97, 11). Kaže „savršeno“ jer je pošteno: „Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski“ (*Matej* 5, 48). Kada, dakle, govorimo: „Budi volja Tvoja“, molimo da ispunimo Božje zapovijedi.

⁴⁸ Prema Vulgati, kršćanska vjera je *rationabile obsequium* – *rätionābile*: razumljiva, razumna, razložna; *obsequium*: popustljivost, poslušnost, ugodljivost, služenje, suglasnost, suradljivost. U grčkom *λατρεία*, *latreía* znači sve što i *obsequium* i k tomu: prisiljena služba, rabota, tlaka i bogoslužje, a *λογικός*, *logikós* znači što i *rationabilis* kao i razborit i duhovni. Definicija se nalazi u Poslanici sv. Pavla apostola *Rimljanima* 12, 1, a na hrvatski je prevode: „dostojnu službu“ (*Lekcionar Bernardina Splićanina*, 1495.; *Pistule i evanyelya*, 1586.), „razložnu službu“ (Ivan Drkoličić Ričić), „razložito služenje“ (Bartol Kašić, 1637.; *Vanghelia i pistule*, 1641.; *Vandjelja i kgnighe apostolske*, 1784.), „razložitu službu“ (Petar Katančić), „razložito štovanje“ (*Evangelja i kgnighe apostolske*, 1841.), „razumno bogosluženje“ (Čtejenja i evangeliumi, 1851.), „bogoštovje razložito“ (Ivan Matij Skarić), „duhovno bogomoljstvo.“ (Bogoslav Šulek, Milan Rešetar), „duhovno štovanje“ (Petar Vlašić), „duhovna služba“ (Franjo Zagoda), „razumno bogosluženje“ (Luj Bakotić), „razumna služba“ (Nikola Žuvić), „služba Božja duhovna“ (Ivan Evandelist Šarić), „duhovno bogoštovlje“ (Ljudevit Rupčić), „duhovno bogoslužje“ (Bonaventura Duda i Jerko Fućak), „razumno bogoštovlje“ (Gracijan Raspudić), „razumno bogoslužje“ (*Biblija kralja Jakova*).

Ta se volja zbiva u pravednicima, ali još ne biva u grješnicima. Pravednici se označavaju „neбом“, a grješnici „zemljom“. Molimo zato da volja Božja tako bude na zemlji, to jest u grješnicima, kao što je na nebu, to jest u pravednicima.⁴⁹

Budi volja Tvoja!

Valja međutim primijetiti kako nam se iz načina govora daje pouka. Gospodin pridonosi našem iskustvu već time kako je sastavio treću prošnju. Naime, ne kaže: „Budi ti!“ (da bismo Otcu govorili: „Čini svoju volju“), niti „Būdimo mi!“ („Daj da mi vršimo Tvoju volju“), nego: „neka bŭdē volja Tvoja“, jer je za vječni život potrebno dvoje: milost Božja i volja čovječja. Pa iako je Bog stvorio čovjeka bez čovjeka, ipak ga ne čini pravednim bez njega. Augustin je rekao: „Onaj koji te stvorio bez tebe, ne će te opravdati bez tebe“,⁵⁰ jer hoće da čovjek surađuje. Zato Bog kaže: „Okrenite se k meni, i ja ću se okrenuti k vama“ (*Zaharija* 1, 3, po Vulgati). Apostol veli: „milošću Božjom jesam što jesam i Njegova milost prema meni ne bijaše zaludna“ (*Prva Korinćanima* 15, 10). Stoga se ne umišljaj, ne budi preuzetan, nego se uzdaj u milost Božju. Ali ne budi ni nemaran, ne odustaj od napora, nego prioni. I zato ne kaže: „Budimo!“ („Činimo!“), kako ne bi izgledalo kako milost Božja nema nikakva udjela. Ne kaže ni: „Budi Ti!“ (Čini!), kako se ne bi činilo da naša volja i

⁴⁹ „Stoga, kada izgovaramo: ‘Budi volja Tvoja’ prije svega molimo da nam nebeski Otac udijeli sposobnost pokoravati se božanskim nalogima i služiti Mu u svetosti i pravednosti u sve dane svoje, da činimo sve po Njegovoj zapovijedi i volji, da se brinemo za dužnosti na koje nas podsjeća Sveto Pismo, da po istom vođi i učitelju ispunjavamo sve ostalo što priliči onima koji su rođeni ne od volje putene, nego od Boga“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XII. poglavlje, 12. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 477).

⁵⁰ Sv. Augustin, *Govor 169.*, 11. poglavlje, 13. odlomak (*Sancti Aurelii Augustini Hipponensis episcopi Operum tomus continens sermones ad populum*, opera et studio monachorum Ordinis sancti Benedicti e Congregatione s. Mauri, Parisiis: Moguet, 1683., stupac 815 E; *Patrologia Latina*, svezak 38, Lutetiae Parisiorum: Migne, 1845., stupac 923).

trud ne čine ništa. Nego kaže: „Neka bude“ po milosti Božjoj, ulaganjem našega nastojanja i revnosti.

[3.] Treće što Bog od nas hoće jest da se čovjek vrati u stanje i dostojanstvo u kojem je bio stvoren prvi čovjek, koji je bio takav da duh i duša nisu osjećali nikakvo protivljenje puti⁵¹ i sjetilnosti.

Naime, sve dok je duša bila podložna Bogu, put je bila tako podložna duhu da nije osjećala nikakvu raspadljivost smrti ili nemogućnost ili druge vrste patnje. Ali budući da su se duh i duša, koji bijahu sredine između Boga i puti, pobunili protiv Boga grijehom, tada se tijelo pobunilo protiv duše i odonda je počelo osjećati smrt, slabosti i trajnu pobudu sjetilnosti protiv duha: „opazam u svojim udovima drugi zakon koji vojuje protiv zakona uma moga“ (*Rimljanima* 7, 23); „put žudi protiv Duha, a Duh protiv tijela“ (*Galaćanima* 5, 17). Tako traje stalan boj između puti i duha, a čovjek neprestano propada po grijehu. Božja je pak volja da se čovjeka vrati u prvobitno stanje, to jest da ništa u puti ne bude suprotstavljeno duhu: „Ovo je volja Božja: vaše posvećenje“ (*Prva Solunjanima* 4, 3).

No, ta se Božja volja ne može ostvariti u ovom životu, nego će se ispuniti u uskrsnuću svetih, kada proslavljena tjelesa budu ustala te budu nepropadljiva i najizvrsnija: „sije se u sramoti, uskršava u slavi; sije se u slabosti, uskršava u snazi; sije se tijelo naravno, uskršava tijelo duhovno“ (*Prva Korinćanima* 15, 43–44).

⁵¹ Pūt (hebrejski *bāšār*, grčki *σάρξ*, *sárks*, latinski *cāro*, *carnis*, engleski *flesh*, njemački *Fleisch*, francuski *chair*, talijanski *carne*) označava tijelo od krvi i mesa, čovjeka u stanju slabosti i smrtnosti, ljudsko tijelo kao ukupnost vanjskih fizičkih svojstava i osjećajnosti. Put je fizičko ulančavanje različitih molekula i električnih impulsa, nositelj duše i „stožer spasenja“ (Tertulijan). Sa smrću nestaje pūti; ona iščezava natrag u elementarne čestice iz kojih je nastala. Kad se duša rastavi od pūti, više ne postoji puteno tijelo, koje je duša uobličavala, nego samo duša to jest duhovno tijelo (grčki *πνεῦμα σῶμα*, *pneūma sōma*). Tako je somatsko postojanje izdržljivo te traje i nakon smrti. Tijelo kao soma je ono što smo i tko smo u našoj punini. Ipak, vjera u uskrsnuće puti bitan je sadržaj kršćanskoga učenja izrečen kao 11. članak *Apostolskoga vjerovanja*.

Božja volja bude ipak u pravednicima što se tiče duha po njihovoj pravednosti, njihovu znanju i njihovu životu. Stoga, kada govorimo: „Budi volja Tvoja“, molimo Gospodina da izvrši svoju volju i u našoj puti. Naime, na taj način u prošnji: „Budi volja Tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji“ pod „neбом“ razumijevamo „duh“, a pod „zemljom“ „put“. Tako dolazimo do sljedećega smisla: budi volja Tvoja na zemlji, to jest u našem tijelu, kao što se to čini na nebu, to jest u našem duhu koji je obilježen pravednošću.⁵²

Po ovoj prošnji dolazimo do blaženstva tugovanja, koje kaže: „Blago ožalošćenima: oni će se utješiti!“ (*Matej 5, 4*). I to prema svakom od gornjih triju razlaganja.

Naime, prema prvom žudimo za životom vječnim, pa nas Njegova ljubav dovodi do žalosti što već nismo s Njim: „Ajme meni jer se moj boravak (na zemlji) oduljio!“ (*Psalam 120, 5*, po Vulgati). A ta je čežnja svetih tako jaka da su zbog nje željeli smrt, čega se po sebi valja kloniti: „puni smo pouzdanja i najradije bismo se iselili iz tijela i naselili kod Gospodina“ (*Druga Korinćanima 5, 8*).

Isto tako, prema drugom razlaganju, oni koji opslužuju zapovijedi nalaze se u tuzi: jer iako su (zapovijedi) slatke duši, ipak su gorke tijelu koje trape (drže u stezi) i neprestance natapaju (znojem i suzama): „Hodeći išli su i plakali“ (*Psalam 126, 6a*, po Vulgati) – s obzirom na put, „vraćajući se dolazit će s klicanjem“ (*Psalam 126, 6d*, po Vulgati) – s obzirom na dušu.

⁵² „Kada molimo: ‘Budi volja Tvoja’, mrzimo djela puti, o kojima Apostol piše: ‘A očita su djela puti. To su: bludnost, nečistoća, bestidnost, raspojasanost, kumiro-poklonstvo, čaranja, neprijateljstvo, prepiranja, suparništva, bjesovi, svađe, razdori, raskolništva, zavisti, ubojstva, pijanstva, žderačine i njima slična’ (*Galaćanima 5, 19–21*, po Vulgati) i: „Ako po puti budete živjeli, umrijet ćete“ (*Rimljanima 8, 13*). I molimo da nam Bog ne dopusti da dovršimo ono na što su naša osjetila, požuda i slabost nagovorile, nego da svojom voljom obuzda našu volju“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XII. poglavlje, 14. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 479–480).

Naposljedku, prema trećem razlaganju, žalost nastaje iz neprekidna vojevanja koje traje između puti i duha. Neizbježno je da u tim bitkama put rani dušu barem lakšim grijesima. Stoga je, da bi ih okajala, duša u žalosti: „Iznemogoh od pusta jecanja, svaku noć“ (*Psalam 6, 7a*), to jest tminu grijeha, „plačem perem postelju svoju“ (*Psalam 6, 7b*, po Vulgati), to jest svoju savjest: „suzama ležaj zalijevam“ (*Psalam 6, 7c*): namačem savjest skrušenjem. Koji tako plaču, doći će u domovinu, kamo neka i nas Bog dovede!

Četvrta prošnja: „Kruh naš svagdanji daj nam danas“

Često se dogodi da netko zbog velika znanja i mudrosti postane plašljiv i zato mu je potrebna jakost srca kako ne bi posustao u nužnim stvarima: „On umornomu krjepkost daje, a nejakima jakost i snagu umnaža“ (*Izaija* 40, 29, po Vulgati). Tu pak *jakost*⁵³ daje Duh Sveti: „I uđe u me duh... te me podiže na noge“ (*Ezekiel* 2, 2). A to je jakost koju Duh Sveti pribavlja da čovjekovo srce ne klone od straha za ono što mu je potrebno, nego da čvrsto vjeruje kako će mu Bog dati sve što mu je potrebno. I zato nas Duh Sveti, koji uzrokuje tu jakost, uči od Boga iskati: „Kruh naš svagdanji daj nam danas“. Zbog toga se naziva Duhom jakosti (*Izaija* 11, 2; *Mihej* 3, 8).

⁵³ **Jakost** nije samo hrabrost, ona obuhvaća i izdržljivost. To je spremnost zauzeti se za ono što je ispravno u Božjim očima, čak ako će to značiti odbijanje, grđenje i tjelesnu povrjedu. To je savršenost istoimene stožerne krjeposti. Sv. Toma piše da je jakost dar koji prati stožernu krjepost jakosti i ističe: „Jakost podrazumijeva određenu čvrstoću duha i takva se postojanost traži i u činjenju dobra i u podnošenju zla, a posebno u teškim dobrima ili zlima. Čovjek prema svom vlastitom i sunaravnom načinu može imati tu čvrstoću u jednom i drugom, tako da ne zaostane u dobru zbog poteškoće da izvrši neki naporan posao ili da podnese neko ozbiljno zlo... No, Duh Sveti pokreće čovjekov duh dalje da dođe do kraja svakoga započetoga djela i izbjegne sve opasnosti koje bi mogle prijetiti. To nadilazi ljudsku narav, zato što ponekad nije u čovjekovoj moći postići svrhu svoga posla ili izbjeći zla ili pogibelji, jer ga ona katkada tlače na smrt. Ali to u čovjeku čini Duh Sveti, dok ga vodi k vječnomu životu, koji je svrha svih dobrih djela i bijeg od svih opasnosti. Duh Sveti ulijeva određeno pouzdanje pameti u te stvari isključujući strah od suprotnoga. U tom se smislu jakost smatra darom Duha Svetoga, jer darovi su ono čime Duh Sveti pokreće dušu“ (*Suma teologije*, II.–II., 139. pitanje, 1. članak, odgovor).

O razlici između jakosti kao krjeposti i kao dara Duha Svetoga kaže: „Jakost, koja je krjepost, usavršava dušu da izdrži bilo kakve opasnosti, ali nije dovoljna dati pouzdanje da se izbjegne bilo kakva pogibao, nego to spada na jakost koja je dar Duha Svetoga“ (*Suma teologije*, II.–II., 139. pitanje, 1. članak, na 1.).

Jakost daje da čovjek „ustraje u pothvatu s pouzdanjem da će svladati sve poteškoće“ (Jordan Kuničić, *Katolička moralika*, svezak IV., Zagreb, 1961., str. 14).

Valja znati, međutim, kako se u tri prethodne prošnje traže duhovna dobra, koje započinju ovdje u ovom svijetu, ali se dovršavaju tek u vječnom životu. Stoga, kada molimo da se Božje ime sveti, zapravo ištemo da ljudi upoznaju i priznaju Božju svetost. Kada zbilja molimo da dođe kraljevstvo Božje, ištemo da budemo dionici života vječnoga. Kada pak molimo da bude volja Božja, ištemo da se Njegova volja ispuni u nama. Iako sve to započinje na ovom svijetu, ne može se potpuno ispuniti nego tek u vječnom životu. Zato je bilo potrebno iskati neka prijeko potrebna dobra koja se sasvim mogu imati u sadašnjem životu. I stoga nas je Duh Sveti to i poučio. Time nam je ujedno pokazao kako nam Bog provida⁵⁴ i vremenita dobra. Na to se misli kada se govori: „Kruh naš svagdanji daj nam danas“.⁵⁵

Tim nas je riječima poučio izbjegavati pet grijeha koji se običavaju počiniti iz pohlepe za vremenitim dobrima.

Nezadovoljstvo onim što priliči

[1.] Prvi je grijeh što čovjek po neumjerenoj težnji traži ono što nadilazi njegovo stanje i položaj, nezadovoljan onim što mu doli-

⁵⁴ Latinski glagol *prōvidēo*, *prōvidēre* bliskozvučan je hrvatskoj istoznačnici: providjeti, providati, a opisna su mu značenja: gledati pred sobom izdaleka, unaprijed vidjeti, djelovati dalekovidno, uočiti unaprijed, pobrinuti se za što, brinuti se za, namaknuti, nabaviti, unaprijed opremiti čime, osigurati. Od njega potječe latinska riječ *prōvidentiā*, hrvatski providnost: skrb kojom se Bog brine za svoja stvorenja. Pisana velikim početnim slovom, Providnost je ujedno jedno od jednorječnih opisnih imena za Boga uz: Stvoritelj, Uzdržavatelj, Svesilni, Vječni, Svevladar, Spasitelj, Otkupitelj, Branitelj, Tješitelj...

⁵⁵ „Četvrta prošnja i ostale nakon nje, u kojima prikladno i poimence molimo za potrebe duše i tijela, odnose se na prošnje koje su im prethodile. Prema redu Gospodinove molitve, tražimo ono što se tiče tijela i njegova očuvanja tek nakon što smo molili za stvari koje se odnose na Boga. Naime, Gospodinova molitva ima ovaj redosljed i zamisao tako da traženje božanskih stvari slijedi molbenica za onim stvarima koje se odnose na tijelo i na očuvanje ovoga života. Pa kao što se ljudi upućuju na Boga kao na krajnju svrhu, tako dobra čovječanskoga života upravljaju k božanskim dobrima“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XIII. poglavlje, 1. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 484–485).

kuje. Kao kad žudi odoru, pa, ako je vojnik, ne će vojničku, nego časničku, županovu ili sudčevu; ako je klerik, ne želi se odijevati kao klerik, nego kao biskup. Taj porok odvraća ljude od duhovnih dobara jer im želja previše prianja uz prolazne stvari.

No, Gospodin nas je poučio kloniti se toga poroka učeći nas tražiti samo kruh, to jest ono što je doista nužno za sadašnji život uzimajući u obzir položaj svakoga pojedinca; sve se to razumijeva pod riječju „kruh“. Radi toga nas nije poučio da ištemo poslastice, ni raskošna, raznovrsna ili probrana jela, nego kruh, bez kojega se čovjekov život ne bi mogao održati i koji je svima zajednički. Mudrosne knjige uče: „Prve su životne potrebe voda i kruh“ (*Sirah* 29, 21), a Apostol svjetuje: „Imamo li hranu i odjeću, zadovoljimo se time“ (*Prva Timoteju* 6, 8).⁵⁶

Zlostavljanja i prijevare

[2.] Drugi je porok što neki u gomilanju vremenitih dobara druge uznemiruju i varaju. „Ne idi stazom opakih i ne stupaj putem zlikovaca... jer jedu kruh opačine i piju vino nasilja“ (*Mudre izrjeke* 4, 14.17). Ta je krivnja toliko opasna koliko je drugomu teško naknaditi oteta dobra. A „griješ se ne oprašta ako se odneseno ne vrati“, kako kaže Augustin.⁵⁷ Gospodin nas je naučio kloniti se toga poroka poučavajući nas tražiti „kruh naš“, a ne tuđi. Otimači, lupeži i varalice ne jedu svoj kruh, nego tuđi.

⁵⁶ „Zatim molimo kruh svagdanji, to jest ono što je nužno za život, pa pod imenom kruha mislimo da bude dovoljno i odjeće za oblačenje i hrane za jelo, bilo kruha, mesa, ribe ili bilo čega drugoga... Radi potpuna značenja ove prošnje mora se osim toga primijetiti kako pod izrazom kruha ne treba razumjeti obilnu i izvršnu množinu hrane i odjeće, nego potrebnu i jednostavnu“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XIII. poglavlje, 10. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 489).

⁵⁷ Sv. Augustin, *Pismo CLIII., Macedoniju*, VI. poglavlje, 20. odlomak (*Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, svezak 44, Vindobonae, 1904., str. 419; *Patrologia Latina*, svezak 33, Parisiis, 1844., stupac 662): „Ako se tuđa stvar, zbog koje se zgriješilo, može vratiti, a ne vrati se; pokora se ne čini, nego glumi; ako se pak istinoljubljivo djeluje grijeh se ne oprašta ako se ne vrati oteto; naravno, ako se može vratiti.“ Otimanju se suprotstavlja povrat. Naknada je čin pravednosti.

Pretjerana briga

[3.] Treći je grijeh nepotrebna zabrinutost za zemaljska dobra. Neki nikad nisu zadovoljni onim što imaju, nego uvijek hoće više. To je neumjereno, jer se želja mora obuzdati prema potrebi. Tko je mudar, moli: „Ni bogatstva ni siromaštva ne ćeš dati meni, nego samo življenju momu nužno udijeli“ (*Mudre izrjeke* 30, 8, po Vulgati). Gospodin nas je upozorio da se i toga klonimo rekavši: „kruh naš svagdanji“, to jest za jedan dan ili za neko vrijeme.⁵⁸

Proždrljivost

[4.] Četvrti je porok proždrljivost, neobuzdanost u jelu. Ima nekih koji u jednom danu hoće pojesti toliko koliko bi bilo dovoljno za nekoliko dana. Ti ne ištu kruh svagdanji, nego desetodnevni. A budući da previše troše, događa se da sve potrate: „Nemoj pribivati u društvu pijančinâ niti se klatiti s onima koji skupljaju meso za prežderavanje, jer se praznitelji čaša i izjelice sataru“ (*Mudre izrjeke* 23, 20–21, po Vulgati). „Radnik pijanica nikad se ne će obogatiti“ (*Sirah* 19, 1).

Nezahvalnost

[5.] Peti porok je nezahvalnost. Kad se netko oholi bogatstvom, a ne priznaje da je ono što ima od Boga, to je vrlo loše. Doista, sve što imamo, bila to dobra duhovna ili zemaljska, od Boga je. David kaže: „Od Tebe je sve i iz Tvojih ruku primismo“ (*Prva Ljetopisa* 29, 14). Stoga, da ukloni taj porok Gospodin nas je poučio govoriti: „daj nam“ i „kruh naš“, da znamo kako je sve naše od Boga.

⁵⁸ „Zovemo ga još ‘kruh svagdanji’, jer ga jedemo kako bismo nadoknadili životni sok koji se svakodnevno troši snagom prirodne topline. Naposljetku, razlog za to ime jest taj što postojano valja tražiti da nas se drži u toj navici ljubljenja i štovanja Boga te da budemo sasvim uvjereni kako naš život i spasenje ovise o Bogu“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XIII. poglavlje, 13. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 491).

Ali o ovome imamo pouku iz iskustva i Svetoga Pisma. Ponekad netko ima veliko bogatstvo, a od njega mu ne nastaje nikakva korist, nego duhovna i vremenita šteta. Neki su čak stradali zbog bogatstva: „I vidjeh: ima još jedno zlo pod suncem i teško tišti ljude. Nekomu Bog udijeli bogatstvo i blago i počasti te ima sve što mu duša poželi, ali mu ne udijeli da to i uživa, nego uživa tuđinac“ (*Propovjednik* 6, 1–2). „I vidjeh teško zlo pod suncem: skupljeno blago što je na propast svojemu vlasniku“ (*Propovjednik* 5, 12). Moramo stoga moliti da nam naše bogatstvo bude na korist. To ištemo kada molimo: „Kruh naš... daj nam...“, to jest: učini obilje probitačnim za nas, da nam se ne dogodi što je upozorio Sofar iz Naamata: „Kruh njegov u trbuhu će mu se iznutra pretvoriti u otrov zmijske ljutice. Obilja koja je volio proždirati mora povraćati, Bog mu ih iz želudca izgoni“ (*Job* 20, 14–15, po Vulgati).

Ima još jedan porok u svjetovnim poslovima, a to je suvišna zebnja. Naime, neki se već danas tjeskobno brinu za vremenite stvari koje će biti tek za godinu dana. A koji su tako uznemireni, nikada nemaju mira. Gospodin opominje: „Nemojte zabrinuto govoriti: Što ćemo jesti? ili: Što ćemo piti? ili: U što ćemo se obući?“ (*Matej* 6, 31). I zato nas Gospodin uči moliti da nam se danas dâ kruh naš, to jest ono što nam je potrebno za sadašnje vrijeme.

Osim kruha koji je hrana tijelu, postoje još dvije vrste kruha, svetootajstveni i kruh riječi Božje.

Ištimo dakle kruh naš svetootajstveni, koji se svakodnevno posvećuje u Crkvi: kako Ga primamo u Svetootajstvu, neka nam tako bude na spasenje. Gospodin kaže: „Ja sam kruh živi koji sam s neba sišao“ (*Ivan* 6, 51, po Vulgati). Apostol opominje: „tko god jede kruh ili pije čašu Gospodinovu nedostojno... sud sebi jede i pije“ (*Prva Korinćanima* 11, 27.29).⁵⁹

⁵⁹ „Kruh naš nadasve je sâm Krist Gospodin koji je bivstveno prisutan u svetootajstvu Euharistije. Kada se trebao vratiti k Otcu dao nam je taj nedokučiv zalag ljubavi i o njem je rekao: ‘Tko jede Moju put i pije Moju krv, u Meni ostaje i Ja u njemu’ (*Ivan* 6, 56). ‘Uzmite i jedite! Ovo je tijelo Moje!’ (*Matej* 26, 26)... I istinito se taj zove

Drugi je opet kruh Božja riječ. „Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi što izlazi iz Božjih usta“ (*Ponovljeni zakon* 8, 3, po Sedamdesetorici i Vulgati; *Matej* 4, 4). Molimo, dakle, da nam dâ kruh, to jest svoju riječ.⁶⁰ Iz toga pak čovjeku dolazi blaženstvo koje se sastoji u gladi i žeđi za pravednošću. Naime, kada se ima duhovna dobra, još više ih se želi, a iz te čežnje javlja se glad. Iz gladi nastaje želja za jelom, nasićenjem u vječnom životu.

kruh našim, jer pripada samo vjernim ljudima, to jest onima koji združujući ljubav s vjerom, sakramentom pokore ispiru prljavštinu grijeha; koji, ne smetajući s uma da su djeca Božja, uzimaju božanski sakrament i štiju ga s najvećom mogućom svetošću i štovanjem“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XIII. poglavlje, 20. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 493).

⁶⁰ „Ostaje još govoriti o duhovnom kruhu, koji također molimo na ovom mjestu. Njime se označuje sve što god se u ovom životu traži za zdravlje i sigurnost duha i duše. Baš kao što je raznolika hrana kojom se tijelo hrani i održava, tako jelo nijedne vrste ne obuhvaća život duha i duše. Naime, i Božja je riječ hrana duši“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XIII. poglavlje, 18. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 492).

Rembrandt, Večera u Emausu, 1648., ulje na mahagoniju, 68×65 cm (Louvre)

Dvojici hodočasnika iz Jeruzalema Neznamac s njima za stolom u Emausu otkriva se kao uskrsli Krist. Prepoznaju Ga „kad uze kruh, izreče blagoslov, razlomi te im davaše“ (*Luka* 24, 30). Njegova nježna prisutnost ispunjava prostor. Gledatelj svjedoči trenutku kada njihovim očima više nije uskraćeno razabrati Ga. Prevladava velika smirenost i zadivljujuće ozračje, a u sveto raspoloženje prizora uvlači vrlo osjetljiv nagovještaj onoga što likovi proživljavaju kao i prigušenost svjetla koje ih obavija. Iz Isusa izvire topli, blaži osjećaj. U razigranoj ljepoti prirodnoga i božanskoga svjetla sve je istančano, od preljeva boja Gospodinove haljine do stupnjevanja ushita vjernika koji prepoznaju uskrsloga Spasitelja. Samo jelonoša još ne shvaća što se događa.

Peta prošnja: „Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našim“

Postoje neki ljudi velike mudrosti i jakosti, ali jer se previše uzdaju u svoju snagu, što čine ne čine mudro, niti dovode do dovršetka što su kanili: „Naumi se jačaju savjetima“ (*Mudre izrjeke* 20, 18, po Vulgati). No, valja napomenuti da Duh Sveti, koji daje jakost, daje i *savjet*.⁶¹ Naime, svaki dobar savjet za dobro ljudi od Duha je Svetoga. Čovjeku je potreban savjet kada je u nevolji, kao savjet liječnikâ kad je netko bolestan. Stoga i čovjek duhovno oslabljen grijehom mora tražiti savjet kako bi ozdravio.

Da je grješniku savjet nužan pokazuje prorok Daniel kada kaže Nabukodonozoru: „Neka ti bude mio savjet moj, kralju, pa grijehe svoje iskúpi milostinjama i bezakonja svoja milosrdjima prema siromasima; možda će On oprostiti prijestupe tvoje“ (*Daniel* 4, 24). Najbolji je, dakle, savjet protiv (posljedica) grijeha: milostinja i milosrđe. Zato Duh Sveti poučava grješnike iskati i moliti: „Otpusti nam duge naše“.⁶²

⁶¹ **Savjet** je kao vrsta nadnaravna predosjećaja, koji omogućuje osobi da brzo i pravilno prosudi, osobito u teškim okolnostima. Dok razboritost djeluje u skladu s razumom prosvijetljenim vjerom, dar savjeta djeluje pod vodstvom Duha Svetoga kako bi rasvijetlio Božju volju.

Sv. Toma piše da je savjet dar koji prati i usavršava stožernu krjepost razboritosti te ističe: „Darovi Duha Svetoga određena su raspoloženja po kojima Duh Sveti dobro pokreće dušu. Ali Bog pokreće svakoga i sve prema načinu na koji se pokreće, kao što se tjelesno stvorenje miče kroz vrijeme i prostor, a duhovno stvorenje kroz vrijeme, no ne i kroz prostor. Značajka je razumna stvorenja da ga na djelovanje pokreće traženje razuma, a to se traženje naziva savjetom. I stoga Duh Sveti savjetom pokreće razumno stvorenje. Zbog toga se savjet ubraja u darove Duha Svetoga“ (*Suma teologije*, II.–II., 52. pitanje, 1. članak, odgovor).

⁶² „Ovom prošnjom ulazimo u nov način molitve. Naime, do sada smo od Boga tražili ne samo vječna i duhovna dobra, nego i prolazna, kao i koristi koje se odnose na ovaj život, a sada molimo da se otklone zla, i od duše i od tijela, i u ovom i u vjekovječnom životu“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XIV. poglavlje, 3. odlomak; usp. *Katekizam rimski*, U Mlezech 1775., str. 495).

Bogu dugujemo ono što Mu oduzimamo od Njegova prava. A Bog ima pravo tražiti da radije činimo Njegovu volju, nego svoju vlastitu. Stoga Bogu oduzimamo Njegovo pravo kada više volimo svoju volju od Njegove i to je grijeh. Grijesi su dakle naši dugovi.⁶³ Prema tome savjet je Duha Svetoga da od Boga tražimo oprostjenje grijeha⁶⁴ i zato govorimo: „Oprosti nam duge naše“.

U tim riječima može se razmotriti troje. Prvo, zašto upućujemo ovu prošnju. Drugo, kada se ispunjava. I treće što se od nas traži da se ispuni, to jest što moramo učiniti da je Bog čuje.

⁶³ Razlika između onoga što bismo trebali dati Bogu i onoga što Mu ne dajemo. **Dûg** (lat. *dēbitum*, eng. *debt* i *trespass*, njem. *Schuld*, fran. *dette*, češki *dluh*, slovački *dlh*, poljski *dlug*, slovenski *dolg*, ruski i makedonski *долг*, *dolg*, ukrajinski *борг*, *borg*): 1. ono što se duguje, nešto vrijedno što se mora platiti ili vratiti komu ili što u zamjenu za nešto primljeno (novac, posudba, zajam, kredit) [*biti / gušiti se / grcati u dugu do grla / guše / ušiju*: jako zadužen, u velikim dugovima; *pasti u dugove*; *biti pod dugom*; *plivati u dugovima*: jako se zadužiti, posuditi puno, toliko da će biti teško vraćati], stanje onoga koji to treba vratiti ili učiniti, sila po kojoj treba vratiti; 2. obveza (dužnika prema vjerovniku), dužnikova dužnost da vjerovniku ispuni određenu tražbinu ili činidbu (davanje, propuštanje, trpljenje, isplatu, predaju) koju prati dužnikova odgovornost da će dug biti ispunjen, negativna glavnica, ono što se može tražiti tužbom; 3. ćudoredna obveza prema višem načelu ili dobru [*dug prema Bogu / domovini / roditelju / učitelju / struci*]; 4. međusobna dužnost bračnih drugova [*dug ženidbeni / posteljni*]; 5. što tko treba učiniti ili dati kao naknadu za nešto što je skrivio [*dug zločinca prema društvu*]; 6. ono što se može oprostiti, otpustiti ili otpisati; *dug je zao drug* [grubo je biti dužan, ne valja padati u dugove, loše je zaduživati se, dugovanje ne donosi spas]; *Alienum aes homini ingenuo acerba est servitus* (Publije Sirac) slobodnu čovjeku dug je gorko ropstvo; *Bolje je leći bez večere, nego se s dugom ustati*.

⁶⁴ „Ono za što molimo jest da nas Bog oslobodi od grijeha. To je tumačenje svetoga Luke, koji umjesto Matejeve riječi ‘dugovi’ ima riječ ‘grijesi’ (‘I otpusti nam grijeha naše: ta i mi otpuštamo svakomu dužniku svojemu!’), *Luka* 11, 4). Naime, počnivši grijeha postajemo krivci pred Bogom i navlačimo na sebe dugove kazni koju moramo platiti zadovoljštinom ili trpljenjem“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XIV. poglavlje, 12. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 500). „Na ovom mjestu ne molimo tako samo za oprostjenje manjih pogriješaka i lakših grijeha, nego i za teške i smrtonosne grijeha. Međutim, ta molitva ne će imati težinu na breme opačina i ne može osigurati oprostjenje osim ako to breme k sebi ne uzme sakrament pokore, primljen stvarno ili barem željom“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XIV. poglavlje, 14. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 501).

Zašto upućujemo ovu prošnju?

[1.] U vezi s prvim pitanjem valja znati kako iz ove prošnje možemo izvući dvije pouke potrebne ljudima u ovom životu. Jedna je da čovjek uvijek treba biti u bogobožnosti i poniznosti, a druga da treba živjeti u nadi.

Neki su bili tako preuzetni⁶⁵ da su učili kako bi čovjek mogao živjeti na ovom svijetu tako da bi svojom snagom mogao izbjegavati grijeh. Ali, to nikomu nije dano osim Kristu, koji nije imao Duha u ograničenoj mjeri, i Blaženoj Djevici, koja je bila puna milosti i u kojoj nije bilo nikakva grijeha, kako kaže Augustin: „Kad je riječ o Djevici, ne dolazi u obzir da bi sagriješila“.⁶⁶ No, od drugih svetaca nikomu nije bilo dano da ne sagriješi barem lakim grijesima. „Reknemo li da grijeha nemamo, sami sebe varamo i istine nema u nama“ (*Prva Ivanova* 1, 8). A to dokazuje i ova prošnja. Naime, sigurno je kako svim svetcima pa i ljudima priliči izgovarati Otče naš, u kojemu se kaže: „Otpusti nam duge naše“. Stoga svi prepoznaju i ispovijedaju da su grješnici ili dužnici. A ako si grješnik, moraš se bojati i poniziti.

⁶⁵ To su pelagijevci, nazvani po Pelagiju (354.–418.), Keltu iz Britanije i monahu koji je nijekao istočni grijeh i potrebu Božje milosti i pomoći iznutra, zabacivao krštenje djece i isticao kako čovjek sâm, po svojoj naravi može postići svetost, snagom svoje volje i vlastitim naporom. Protiv Pelagija pisali su sv. Augustin, sv. Jeronim i Pavao Orozije, ističući da je za spasenje potrebna Božja milost. Sinoda u Kartagi, čije je zaključke potvrdio papa Zosim, u svibnju 418. osudila je Pelagijeve zablude i proglasila krivovjermem: da je prvi čovjek bio stvoren podložan smrti; da se djeca ne trebaju krstiti radi oprostjenja izvornoga grijeha; da se milost daje samo za oprostjenje već počinjenih grijeha, a ne i kao pomoć da više ne griješimo; da milost otkriva razumijevanje zapovijedi, a ne pomaže da želimo i hoćemo učiniti što smo spoznali da treba; da bismo bez milosti mogli obdržavati Božje zapovijedi; da čovjek može reći kako nema grijeha; da u Gospodinovoj molitvi svetci ne mole ‘Oprosti nam duge naše’ za sebe, nego za druge i iz poniznosti, a ne zato što su zgriješili (Heinrich Denzinger – Peter Hünermann, *Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoredu*, Đakovo, 2002., broj 222–230, str. 59–60).

⁶⁶ Sv. Augustin, *De natura et gratia*, 36. poglavlje, 42. odlomak (Patrologia Latina, svezak 44, stupac 267).

Druga je pouka da uvijek živimo u nadi, jer, iako smo grješnici, ipak ne smijemo zdvajati da nas očaj ne odvede k većim i različitim grijesima, kako veli Apostol: „Oni očajavajući podadoše se razvratnosti, da čine svaku nečistoću“ (*Efežanima* 4, 19, po Vulgati). Vrlo je, dakle, korisno da se uvijek nadamo, jer koliko god velik grješnik bio, čovjek se mora nadati da će mu Bog oprostiti ako se pokaje i obrati. A ta se nada u nama jača kada ištemo: „Otpusti nam duge naše.“

Ali tu su nadu potkopavali novacijanci,⁶⁷ koji su učili kako nikad ne će postići milosrđe oni koji su poslije krštenja makar jedanput sagriješili. To pak nije istina, ako je istinito rekao Krist govoreći: „sav sam ti onaj dug oprostio jer si me zamolio“ (*Matej* 18, 32). Zato ćeš u koji god dan zatražiš moći zadobiti milosrđe, ako zamoliš sa skrušenjem zbog grijeha. Tako se, dakle, iz ove prošnje dižu bogobojaznost i nada, jer svi grješnici koji se raskajano ispovijedaju zadobivaju milosrđe. I stoga je ova prošnja bila nužna.

⁶⁷ Novacijanci su sljedbenici Novacijana, protupape (251.–258.), koji je tražio da se prema otpalima od vjere tijekom progona (*lapsi*) postupa vrlo strogo. Na temelju *Mateja* 10, 33 („tko se odreče Mene pred ljudima, odreći ću se i Ja njega pred svojim Otcem, koji je na nebesima“), *Mateja* 12, 31 („svaki će se grijeh i bogohulstvo oprostiti ljudima, ali rekne li tko bogohulstvo protiv Duha, ne će se oprostiti“), *Hebrejima* 6, 4–6 („onima koji su jednom prosvijetljeni, i okusili dar nebeski, i postali dionici Duha Svetoga, i okusili lijepu riječ Božju i snage budućega svijeta, pa otpali, nemoguće je opet se obnoviti na obraćenje kad oni sami ponovo razapinju Sina Božjega i ruglu Ga izvrgavaju) i *Prve Ivanove* 5, 16 („Ima grijeh što je na smrt; za nj ne velim da moli“) smatrao je da se one koji su se odrekli Krista ne smije ponovo puštati u Crkvu. Vjerovao je da se oni mogu pokajati i biti stavljeni na doživotnu pokoru, ali da im Crkva na ovoj zemlji nema vlast oprostiti taj grijeh, nego da se njegovo praštanje mora prepustiti Bogu. Godine 1551. Tridentски sabor kao istinu vjere utvrdio je: „Gospodin je sakrament pokore ustanovio kada je poslije uskrsnuća dahnuo u svoje učenike govoreći: ‘Primate Duha Svetoga. Kojima otpustite grijehе, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im’ (*Ivan* 20, 22–23). Opća suglasnost otaca uvijek je shvaćala da je tim značajnim činom i tako jasnim riječima apostolima i njihovim zakonitim nasljednicima dana vlast opraštanja i zadržavanja, za opravdanje onih vjernika koji su pali poslije krštenja, a Katolička Crkva s velikim je pravom proglasila i osudila novacijance koji su nekoć uporno nijekali ovlast opraštanja“ (Denzinger-Hünemann, broj 1670, str. 353).

Ispunjenje ove prošnje

[2.] U vezi s drugim pitanjem valja znati kako u grijehu postoji dvoje: krivnja kojom se vrijeđa Boga i kazna koja se duguje za krivnju. Ali krivnja se prašta u kajanju koje prati odluka da će se grijeh ispovjediti i za njega dati zadovoljštinu. David pjeva: „Prijestup sam svoj otkrio Tebi i nepravедnost svoju nisam zatajio. Rekoh: Priznat ću protiv sebe Gospodinu bezakonje svoje, a Ti si mi krivnju grijeha moga oprostio“ (*Psalam* 32, 5, po Vulgati). Stoga ne treba očajavati, jer je za praštanje krivnje dovoljno kajanje s odlukom da će se grijeh ispovjediti.

No, netko bi mogao reći: Ako se grijeh otpušta kajanjem, za što je nužan svećenik? Na to treba reći: Bog po kajanju otpušta krivnju i vječna kazna mijenja se u vremenitu, ali grješnik ipak i dalje ostaje dužan snositi vremenitu kaznu. Stoga, kad bi umro bez ispovijedi, ne iz prijezira prema njoj, nego jer nije imao načina obaviti je – otišao bi u čistilište, gdje je kazna, kako kaže Augustin, vrlo velika.⁶⁸ Ali, kada se ispovjediš, svećenik te odrješuje te ka-

⁶⁸ Sv. Augustin, *Enarratio in Psalmum* 37, 3. odlomak (izlagao u Hiponu u ožujku 395.: *Patrologia Latina*, svezak 36, Parisiis: Migne, 1841., stupac 397): „Kaže se naime: ‘ipak, on će se sam spasiti, ali kao kroz oganj’ (*Prva Korinćanima* 3, 15). A budući da se kaže ‘spasit će se’, taj se oganj zanemaruje. Stoga je jasno da će, iako će biti spašeni kroz oganj, taj oganj biti teži (*gravior*) od bilo čega što čovjek može pretrpjeti u ovom životu. A znate koliko su zli ovdje patili i mogu patiti; ipak su trpjeli onoliko koliko su mogli trpjeti i dobri“;

Pseudo-Augustin, *De vera et falsa paenitentia ad Christi devotam*, 18. poglavlje, 34. odlomak (*Patrologia Latina*, svezak 40, Parisiis: Migne, 1841., stupac 1128): „A taj oganj, iako ne će biti vječan, ipak je na čudan način strašan (*gravis*), nadilazi, naime, svaku kaznu koju god je netko trpio u ovom životu.“ Rečenicu preuzima *Gracijanov Dekret*, 1. dio, 25. razlučivanje, 5. poglavlje (*Corpus iuris canonici*, 1, ur. Aemilius Friedberg, Leipzig, 1879., stupac 94);

Sv. Cezarije Arlski, *De igne purgatorio*, 5. odlomak (*Patrologia Latina*, svezak 39, Lutetiae Parisiorum: Migne, 1865., stupac 1947): „Taj će čistilišni oganj biti suroviji (*durior*) od kazni koje se u ovom svijetu mogu pomisliti, vidjeti ili osjetiti“;

Sv. Grgur Veliki, *Explanatio tertii psalmi poenitentialis* (*Psal. XXXVII*), 1. odlomak (*Patrologia Latina*, svezak 79, Parisiis: Migne, 1849., stupac 568 A): „Taj prolazni oganj smatram nepodnošljivijim (*intolerabilior*) od svake sadašnje nevolje“;

Sv. Toma Akvinski, *Spis nad Knjigama Misli*, IV. knjiga, 45. razlučivanje, 2. pitanje, 2. članak, 2. pitanje: „Čistilišna kazna dopuna je zadovoljštine koja nije bila posve dovršena u tijelu“.

zne vlašću ključeva⁶⁹ kojoj se podlažeš u ispovijedi.⁷⁰ Stoga je Krist rekao apostolima: „Primitite Duha Svetoga! Kojima otpustite grijeh, otpuštaju im se; kojima zadržite, zadržani su im“ (*Ivan 20, 22–23*). Zato, kada netko ispovjedi, otpušta mu se nešto od te vrste kazne, a slično i kad opet zgriješi pa se ispovjedi. A može se otpustiti toliko puta koliko se ispovjedi.

Nasljednici apostolâ pronašli su i drugi način otpuštanja vremene kazne, naime, dobročinstva oprosta. Onomu koji je u ljubavi (stanju milosti) oni vrijeđe toliko koliko crkvena vlast oglasi i koliko javno proglasi. Razumije se da papa može davati oproste. Naime, mnogi su svetci učinili brojna dobra, a ipak oni nisu sagri-

⁶⁹ Izraz vlast ključeva (*pōtestas clāvium*) temelji se na Isusovim riječima upućenim Petru: „Tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga, pa što god svežeš na zemlji, bit će svezano na nebesima; a što god odriješiš na zemlji, bit će odriješeno na nebesima“ (*Matej 16, 19*), a znači ovlast koju Crkva ima radi uklanjanja zaprjeka za ulazak u Kraljevstvo nebesko. Te su zaprjeka grijesi koje Crkva oprašta u Božje ime i tako tom vlašću kao ključem otvara rajska vrata: „Ključ je oruđe kojim se otvaraju vrata. A dveri Kraljevstva nama se zatvaraju po grijehu, i zbog ljage i zbog krivnje kazne. I stoga moć kojom se takav grijeh i kao ljaga i kao dug kazne. Stoga se vlast kojom se uklanja ta preprjeka Kraljevstvu naziva ključem... No, budući da su iz boka Usnuloga na križu potekli sakramenti kojima se Crkva izgrađuje, stoga u sakramentima Crkve ostaje djelotvornost Muke. I zbog toga je i službenicima Crkve, koji su upravitelji (*dispensatores*) sakramenata (*Prva Korinćanima 4, 1; Prva Petrova 4, 10*), prenesena određena vlast, koja nije od nje same, nego po božanskoj snazi i od Kristove Muke, kako bi uklanjali spomenutu zaprjeku. A ta se vlast u prenesenom smislu naziva ključem Crkve, koji je ključ služenja (*clāvis ministrērii*)“ (sv. Toma Akvinski, *Spis nad Knjigama Misli*, IV. knjiga, 18. razlučivanje, 1. pitanje, 1. članak, 1. pitanje, odgovor; *Suma teologije*, Dodatak, 17. pitanje, 1. članak).

⁷⁰ Učinci sakramenta pokore jesu: 1. udijeljena je posvećujuća milost kojom se ukida krivnja smrtnoga grijeha i ujedno krivnja vječne kazne; 2. oživljavaju se zasluge prijašnjih dobrih djela; 3. krivnja vremenite kazne otpušta se više ili manje, sukladno pokornikovoj skrušenosti. Naime, „raspoloženje (*dispošitō*) može biti takvo da se snagom kajanja (*vī contritōnis*) cijela kazna ukida“, kaže sveti Toma (*Spis nad Knjigama Misli*, IV. knjiga, 18. razlučivanje, 1. pitanje, 3. članak, 2. pitanje, na 4). Tridentki sabor uči da se puno i potpuno oprostjenje svih grijeha, pa i cijeli oprost od kazne, kakav se prima krštenjem, ne prima sakramentom pokore „bez naših znatnih ganuća i napora (*magnis nostris fletibus et laboribus*), jer to traži Božja pravednost te su sveti otcī pokoru s pravom nazvali na neki način mukotrpnim krštenjem“ (25. studenoga 1551., Denzinger-Hünermann, broj 1672, str. 354).

ješili, barem ne smrtno, a ta su dobra na dobrobit Crkve. Slično su zasluge Krista i Blažene Djevice kao u riznici. Stoga vrhovni svećenik i oni kojima on povjeri mogu podijeliti takve zasluge gdje je to potrebno.

Na taj se način, dakle, otpuštaju grijesi, ne samo u odnosu na krivnju u kajanju, nego i u odnosu na kaznu u ispovijedi i po oprostima.⁷¹

Što moramo činiti?

[3.] U vezi s trećim pitanjem valja znati kako se od nas traži da svojim bližnjima otpustimo uvjrede koje su nam nanijeli. Zato se kaže: „kako i mi otpuštamo dužnicima našim“.⁷² Inače Bog ne će

⁷¹ Oprost (*indulgentia*) je otpuštanje vremenite kazne koju, čak i nakon što je grijeh oprošten, tek treba proći u ovozemnom životu ili u čistilištu. Svoju vrijednost i djelotvornost oprost crpe iz duhovne riznice Crkve, koja se sastoji od preobilnih zasluga Krista, Njegove Blažene Majke i svetih. Ta se riznica ima smatrati zajedničkom imovinom vjernika, povjerenom Crkvi na upravljanje. Snagom općinstva svetih, po kojem smo ujedinjeni kao udovi jednoga tijela, obilje nekih nadomješta oskudicu drugih. Tridentiski sabor ističe da je „korištenje oprosta vrlo spasonosno kršćanskomu narodu“ (4. prosinca 1563., Denzinger-Hünemann, broj 1835, str. 383).

⁷² Nasuprot provoditeljima koji su u *Matejevu evanđelju* 6, 12 zadržali izričaj Očenaša iz pučkoga molitvenoga jezika: Ivanu Drkoličiću Ričiću i Bartolu Kašiću („dužnikom našim“), Petru Katančiću i Ivanu Matiju Skariću („dužnikom našim“), Franji Zagodi i Gracijanu Raspudiću („dužnicima našim“) – Bogoslav Šulek preveo je „dužnikom svojim“ (1877.), Milan Rešetar „dužnicima svojijem“ (1895.), Josip Stadler, Lujo Bakotić, Ivan Evanđelist Šarić, Ljudevit Rupčić 1967.–2003., Bonaventura Duda i Biblija kralja Jakova „dužnicima svojim“, a Ljudevit Rupčić 1961. „svojim dužnicima“.

Petar Bašić primjećuje: „Po pravilima sadašnje hrvatske gramatike treba reći ‘dužnicima svojim’ (ono ‘dužnicima našim’ ostatak je iz hrvatskoga jezika kada se tako govorilo i pisalo).“ (*Treba li hrvatski prijevod molitve „Oče naš“ posuvremeniti?*, Služba Božja (Split), 42/2002., br. 4, str. 312; Petar Bašić, *O hrvatskome crkvenome jeziku (II.)*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2018., str. 83).

Mile Mamić i Ante Periša dodaju: „Svezi *dužnicima našim* moguća su dva prigorova. Prvo, trebalo bi atribut premjestiti ispred imenice, kako su to napravili poljski, češki, slovenski i slovački. Drugo, oblik *našim* po pravilima hrvatskoga standardnog jezika trebalo bi preinačiti u *svojim* jer se odnosi na isti subjekt... slovenski i slovački su to proveli (imaju ‘svojim’), a poljski i češki nisu (imaju ‘našim’). Možda ono pret-

Rembrandt, Povratak razbludnoga sina, 1668., ulje na platnu, 262×206 cm (Ermitaž)

Sin se vraća doma, jadan, s puta na kojem je spiskao nasljedstvo i zapao u bijedu i očaj. Umirući od gladi u tuđini je „došao sebi“ i shvatio kako je griješio protiv Neba i roditelja (*Luka 15, 17–18*). U kajanju pada na koljena pred ocem željan oprostjenja i položaja najamnika u otčevoj kući, jer je i tatinim slugama u životu bolje nego njemu. Otac ga prima kao svoga sina. S blagošću. Poput starozavjetna praotca, poluzatvorenih očiju polaže ruke na ramena obrijana pokornika odjevena u iznošenu odjeću. Desna mu je ruka opuštena, a lijeva u ganuću. Niz je suprotnosti između njih, ali se razlike prevladavaju u zagrljaju. Njihova zatvorena usta, oborene oči i pognute glave govore o međusobnu prihvaćanju, ali i o molitvi u zahvalnosti nebeskomu Otcu. Čin opraštanja postaje blagoslov, a prizor slika Boga koji je uvijek spreman oprostiti iskreno skrušenu grješniku. Slika odjekuje molbom za oprostom u srcu Gospodinove molitve: „Otpusti nam duge naše, kako i mi otpuštamo dužnicima našim“. Ljudsko je opraštanje sastavni dio načina na koji primamo i prepoznajemo božansko milosrđe.

Za razliku od ostalih likova, otac se bespridržajno otvara sinovu zagrljaju, saginje se naprijed, dodiruje ga i odobrava njegov dodir. S desne strane stariji brat prekrizio je ruke u napetosti, suzdržavanju, prikriivanju nesigurnosti i odjeljivanju od otčeve sućutnosti. Žena gore lijevo, jedva vidljiva, vjerojatno je majka.

Slika tumači kršćansku zamisao milosrđa (istine u ljubavi). Cjelina predstavlja povratak u dom i rasvjetljenje tame ljudskoga postojanja nježnošću. Označava umorno i grješno čovječanstvo koje se utječe u okrilje Božjemu milosrđu. Slika je dirljiva i vrlo tiha. Zaustavlja trenutak koji se proteže u vječnost. Mûk prožima raspoloženje i uvlači gledatelja u bliskost s likovima.

Tekst poglavlja sa str. 73 nastavlja se na str. 77.

otпустiti nama. Doista, pisano je: „Ako čovjek gaji srdžbu na čovjeka, kako da od Boga traži ozdravljenje? Kad nema milosrđa prema čovjeku sličnu sebi, kako može moliti za oprostjenje svojih grijeha? On, koji je samo od mesa puca od bijesa, a od Boga moli pomilovanje: tko će izmoliti blagost za prijestupe njegove?“ (*Sirah* 28, 3–5, po Vulgati). I na drugom mjestu: „Praštajte i oprostite će vam se“ (*Luka* 6, 37). Zato se samo u ovoj prošnji uvjetuje da od svoje volje sasvim zaboravimo, kada se kaže: „kako i mi otpuštamo dužnicima našim“. Ako dakle ne otpustiš, ni tebi se ne će otpustiti.

Ali ti bi mogao reći: ja ću govoriti prvi dio, to jest „otпусти nam“, a prešutjet ću: „kako i mi otpuštamo dužnicima našim“. Zar misliš da možeš obmanuti Krista? Njega sigurno ne ćeš prevariti. Krist, koji je sročio ovu molitvu, dobro je pamti pa Ga se ne može zavarati. Zato – ako govoriš ustima, ispunjavaj srcem.

hodno *duge naše* ili *naše duge* utječe na to da se ‘našim’ i u svezi *dužnicima našim* ili *našim dužnicima* bolje čuva“ (*Trebamo li mijenjati Očenaš – što, kako i zašto?*, Jezik (Zagreb), 65/2018., br. 2, str. 59).

No, na te je prijedloge još prije odgovorio jezikoslovac Stjepan Babić (1925.–2021.): „Naše gramatike traže da se umjesto posvojnih zamjenica za pojedina lica upotrebljava povratno-posvojna zamjenica svoj kad se koji imenički ili pridjevni pojam odnosi na subjekt u istoj rečenici. U prvoj se rečenici zamjenica *naš* odnosi na objekt 1. lica množine *nama* i zato je upotrijebljena zamjenica za 1. lice množine *naš*, a u drugoj se odnosi na subjekt *mi* i zato bi trebala biti upotrijebljena zamjenica *svoj*:... kao što i mi otpuštamo dužnicima svojim. Znajući to, jednom sam davno upozorio kardinala Kuharića, ali mi je on odgovorio neka ostane kako je uobičajeno. S gledišta gramatičke norme trebalo bi biti *dužnicima svojim*, ali treba uzeti u obzir **tradiciju i stilsku vrijednost**“ (*Jezik hrvatskoga Očenaša*, Bogoslovska smotra (Zagreb), 64/1994., br. 1–4, str. 313). „Suvremena praksa u širokim molitvenim slojevima ima *dužnicima našim*, i već zbog te proširenosti u današnje doba valja ostaviti tako opću upotrebu. Ne samo to. Ta praksa... traje bar sedam stoljeća“ (*isto*, str. 314). „Hrvatska tradicija utjecala [je] na današnji jezični oblik Očenaša i u njoj **ima potpuno opravdanje veza dužnicima našim**. Za ostavljanje te veze kako je bilo dosad u ritualnim knjigama može se navesti još jedan razlog, stilski. U ponavljanju dva puta iste zamjenice ističe se **stilski paralelizam**: *duge naše – dužnicima našim*, za razliku od *duge naše – dužnicima svojim*, gdje toga paralelizma nema. Kad se sve uzme u obzir, onda se može zaključiti da nema razloga zbog kojega bi se u današnjem hrvatskom molitvenom tekstu Očenaša mijenjala zamjenica *našim* u *svojim*“ (*isto*, str. 315).

Nego, pita se mora li onaj koji ne kani otpustiti bližnjemu svomu govoriti: „kako i mi otpuštamo dužnicima našim“. Čini se da nije obvezan, jer bi lagao. Ipak, treba reći kako ne bi lagao, jer ne moli u svoje ime, nego u ime Crkve, koja se ne vara: stoga je i sama prošnja stavljena u množinu („otпусти nam... kako i mi otpuštamo“).⁷³

Ali mora se znati da se otpušta na dva načina. Jedan je način savršenih, to jest da uvrijeđeni potraži uvrijeditelja u skladu s nalogom: „traži mir i za njim idi“ (*Psalam* 34, 15b). Drugi je način zajednički svima i obavezan za sve, to jest da uvrijeđeni oprosti onomu koji to traži: „Ostavi za sobom nepravdu bližnjemu svomu koji te vrijeđa, pa ćeš tada, dok se budeš molio, biti razriješen od svojih grijeha“ (*Sirah* 28, 2, po Vulgati).

Iz ovoga proistječe blaženstvo: „Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe“ (*Matej* 5, 7). Milosrđe, naime, potiče da se smilujemo svomu bližnjemu.

⁷³ „Ne govorimo *otпусти meni*, nego *nama*, jer bratimska svojta i ljubav koja postoji između svih ljudi od svakoga od nas zahtijeva da se, zabrinuti za zajedničko spasenje naših bližnjih, kada molimo za sebe, molimo i za njih“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XIV. poglavlje, 16. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 501–502).

Šesta prošnja: „I ne uvedi nas u napast“

Ima nekih koji, ako su i grijeshili, ipak žele postići oprostjenje grijehâ. Stoga se ispovijedaju i čine pokoru, ali se ipak ne trude onoliko koliko bi trebali kako opet ne bi pali u grijeh. To doista ne priliči, jer s jedne strane netko oplakuje grijeh dok se kaje, a s druge gomila oplakivanje dok griješi. Zbog toga Pravedni kaže: „Operite se, čisti budite. Uklonite mi s očiju zloću svojih misli, prestanite se ponašati izopačeno“ (*Izaija* 1, 16, po Vulgati).

I stoga, kao što je rečeno o prethodnoj prošnji, Krist nas je poučio da ištemo oprostjenje grijehâ, a u ovoj nas uči moliti da se možemo kloniti grijeha, to jest da ne padnemo u napast kojom se srušimo u grijeh, kada je rekao: „I ne uvedi nas u napast“ (*Matej* 6, 13; *Luka* 11, 4).⁷⁴

U vezi s time mogu se postaviti tri pitanja: prvo, što je napast; drugo, kako se čovjeka napastuje i tko to čini; i treće, kako se izbavlja od napasti.

Što je napast?

[1.] S obzirom na prvo pitanje, valja znati da napastovati nije ništa drugo nego iskušati ili ispitati.⁷⁵ Stoga napastovati čovjeka znači *kušati njegovu krjeposnost*.

⁷⁴ „Stoga i općenito u svim napastima moramo zazivati Božju pomoć, a poimence, to jest osobito kada smo kojom od njih pogođeni treba se uteći molitvi“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XV. poglavlje, 15. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 514).

⁷⁵ Sa stajališta nakane kušnja i napast bitno se razlikuju, jer napast uključuje poticanje na grijeh.

Kušnja (ή δοκιμή, *hē dokimē, prōbātio* i *expērimētum*) jest prosudbeno ispitivanje i vrjednovanje ili podvrgavanje takvoj provjeri i ocjenjivanju kako bi se utvrdila sposobnost, krjeposnost, dosljednost, umnost, vrijednost, ustaljenost, otpornost, uporabljivost, primjenjivost ili svrhovitost; nepredviđeno teško ili bolno stanje; pri-

Čovjekova krjeposnost iskušava se ili dokazuje dvojako, sukladno tomu što čovjekova krjeposnost zahtijeva dvoje. Jedan zahtjev tiče se dobra djelovanja, to jest da radi vrlo, a drugi da se čuva zla: „Zla se kloni, a čini dobro“ (*Psalam 34, 15a*). Katkada se, dakle, čovjekova krjepost⁷⁶ stavlja na kušnju s obzirom na to da čini dobro, a katkada s obzirom na to da izbjegava zlo.

goda ili okolnost u kojoj se treba iskazati, pokazati junaštvo i druge vrline: „Mi se dičimo i u nevoljama jer znamo: nevolja rađa postojanošću, postojanost *prokušanošću, prokušanosť nadom*“ (*Rimljanima 5, 3–4*); „Ta zato vam i pisah da vidim jeste li *prokušani*, jeste li u svemu poslušni“ (*Druga Korinćanima 2, 9*); „unatoč mnogim *kušnjama* i nevoljama, izobilna njihova radost i skrajnje siromaštvo preli se u bogatstvo darežljivosti“ (*Druga Korinćanima 8, 2*); „Ne zapovijedam, nego gorljivošću drugih *prokušavam* istinitost vaše ljubavi“ (*Druga Korinćanima 8, 8*); „A *prokušanosť* vam je njegova poznata: kao dijete s ocem služio je sa mnom evanđelju“ (*Filipljanima 2, 22*); „znajući da *prokušanosť* vaše vjere rađa postojanošću“ (*Jakovljeva 1, 3*); „da *prokušanosť* vaše vjere – dragocjenija od propadljiva zlata, koje se ipak u vatri kuša – stekne hvalu, slavu i čast o Objavljenju Isusa Krista“ (*Prva Petrova 1, 7*).

Napast (ὁ πειρασμός, *ho peirasmós, tentātio*) jest navođenje, mamljenje, podražaj na zlo (grijeħ); opsjedanje, zavođenje, dosađivanje, dodijavanje, uznemiravanje, gnjavljenje, salijetanje, nedavanje mira, mučenje na nešto što nije u skladu s ćudoredem; uzrok ili prilika namamljivanja; poticaj ili pobuda što tjera na zlo (grijeħ, nesreću, nevolju). Dolazi od pokvarene naravi iznutra ili od svijeta i vraga izvana. Ona u sebi nije grijeħ, nego je prilika da se čovjek pokaže jakim i izvuče duhovnu korist od napasti. Budući da samo slobodan pristanak tvori grijeħ, nije grijeħ osjetiti privlačnost predmeta grijeħa, biti svjestan te privlačnosti ni osjetiti nesvjesnu ugodu sve dok se voljom ne pristane. No, nije dopušteno izlagati se napasti. Napast ne uklanja čovjekovu slobodu i odgovornost, njoj se treba suprotstaviti, a može je se nadvladati molitvom i budnošću (*Matej 26, 41*), štitom vjere (*Efežanima 6, 16*) i samoprijegom u milosti Božjoj. Prema napasti nije dovoljno stati, niti je uvijek uputno izravno se boriti, nego prije napasti valja biti budan i pokušati je izbjeći ili zaobići, tijekom napasti oduprijeti joj se mudro, hitro, jako i ustrajno, a poslije napasti ponizno se uteći Bogu i poduzeti mjere opreza za budućnost (usp. Jordan Kuničić, *Katolička moralka*, I. svezak, Zagreb, ³1964., str. 117, br. 185); „Bđijte i molite da ne padnete u *napast*“ (*Matej 26, 41; Marko 14, 38*); „Molite da ne padnete u *napast*!“ (*Luka 22, 40.46*); „Ne uskraćujte se jedno drugomu, osim po dogovoru, povremeno, da se posvetite molitvi pa se opet združite da vas Sotona ne bi *napastovao* zbog vaše neizdržljivosti“ (*Prva Korinćanima 7, 5*); „A pazi na samoga sebe da i ti ne podlegneš *napasti*“ (*Galaćanima 6, 1*); „Jer oni koji se hoće bogatiti, upadaju u *napast*, zamku i mnoge nerazumne i štetne požude što ljude strovaljuju u zator i propast“ (*Prva Timoteju 6, 9*); „Neka nitko u *napasti* ne rekne: Bog me *napastuje*“ (*Jakovljeva 1, 13*); „umije Gospodin i pobožnike iz *napasti* izbaviti“ (*Druga Petrova 2, 9*).

⁷⁶ **Krjēpōst** (grčki ἀρετή, *aretē*, lat. *virtūs*, eng. *virtue*, njem. *Tugend*, fran. *vertu*, tal. *virtù*, kastilski *virtud*, portugalski *virtude*, gornjolužički *dobry počink*, poljski *cnota*,

Što se prvoga zahtjeva tiče, čovjeka se provjerava je li spreman činiti dobro, kao što je postiti i slično. Tvoja je krjepost velika tada kada si pripravan učiniti dobro. A na taj način Bog katkada kuša čovjeka, ne zato što bi Mu bila skrivena njegova krjeposnost, nego da je svi upoznaju i da svima bude za uzor. Tako je Bog kušao Abrahama (*Postanak* 22, 1–18; *Prva Makabejcima* 2, 52; *Sirah* 44, 20, *Hebrejima* 11, 17) i Joba (*Job* 1, 6 – 2, 10). Stoga Bog često pripušta nevolje pravednicima, kako bi se, dok ih strpljivo podnose, pokazala njihova krjeposnost, i da oni sami napreduju u krjeposti. „To vas iskušava GOSPODIN, Bog vaš; hoće da dozna ljubite li zbilja GOSPODINA, Boga svoga, svim srcem svojim i svom dušom svojom“ (*Ponovljeni zakon* 13, 4). Tako, dakle, Bog kuša izazivajući na dobro.

Što se drugoga zahtjeva tiče, čovjekova se krjepost iskušava navođenjem na zlo. Ako se junački odupre i ne pristane, tada je čovjekova krjeposnost velika. A ako podlegne napasti, njegova je krjepost nikakva. No, na taj način Bog nikoga ne kuša, jer: „Bog

češki *ctnost*, slovački *cnosť*, slovenski *krepost*, ukrajinski *чеснота, čestóta*, ruski *добродетель, dobrodetel’*, bugarski *добродетелта, dobrodetelta*, srpski *врлина, vrlina*) jest „dobra kakvoća pameti kojom se ispravno živi, kojom se nitko loše ne služi, kojom Bog djeluje u nama bez nas“ (sv. Toma Akvinski, *Suma teologije*, I.–II., 55. pitanje, 4. članak, 1). Krjepost je – nasuprot opačini – trajna raspoloživost prema dobru; svojstvo onoga koji ne sadržava, ne očituje ništa nevaljalo u svom ponašanju, čestit, ćudoredan; spremnost da se radosno i ustrajno, pa i uz protivljenja i žrtve, ostvaruje ćudoredno dobro; vrsnoća; vrlina; ono što osposobljuje čovjeka da provodi savršen život. Stožerne krjeposti (razboritost, pravednost, jakost i umjerenost) usavršuju značaj (karakter) i brane protiv požude i prevlasti nagona. Nadnaravne (božanske, ulivene) krjeposti (vjera, ufanje/nada i ljubav) daju konačan oblik naravnim krjepostima, usmjeruju čovjekovo biće i djelo prema sudjelovanju u životu trojstvenoga Boga. Korijenski, krjepost je krjepčina, krjepkoća, čilost, snaga; Gričma sklad duševnih snaga u čovjeku, Konfuciju svladavanje svih težnja; psihološki određenje djelatne moći; filozofski uobličenje ili posadašnjenje djelatne moći kao mogućnosti. Krjepostan je čovjek gospodar samoga sebe i svojih djela. On je sredio nagone, stvorio slobodu nad nižim prohtjevima, uredio svoje odnose s drugim ljudima. Neodređenije i šire značenje od krjeposti ima riječ **vrlina** (poljski *zaleta*, slovenski *vrlina*), pozitivno svojstvo u čovjeka; junaštvo, hrabrost, srčanost; dobra odlika čega; suprotno poroku i mani.

nije napastovatelj na zla i On nikoga ne napastuje“ (*Jakovljeva* 1, 13, po Vulgati).⁷⁷

Kako se uvodi u napast?

[2.] Čovjeka napastuju vlastita pùt, vrug i svijet.

Put napastuje na dva načina. Prvi je što potiče na zlo; pùt naime uvijek traži vlastite užitke, to jest pùtenē, u kojima je često grijeh. A tko se zabavlja sjetilnim užitcima, zanemaruje duhovne vrjednote. „Svakoga napastuje njegova požuda koja ga privlači i mami“ (*Jakovljeva* 1, 14).

Drugi je način što pùt napastuje odvrćajući od dobra. Naime, duh bi, koliko je do njega, uvijek uživao u duhovnim dobrima, ali pùt pritišće duh i sputava ga. „Tijelo, podložno raspadljivosti, opterećuje dušu“ (*Mudrost* 9, 15, po Vulgati). Apostol piše: „Po nutarnjem čovjeku s užitkom se slažem sa Zakonom Božjim, ali opažam u svojim udovima drugi zakon, koji vojuje protiv zakona uma moga i zarobljava me zakonom grijeha koji je u mojim udovima“ (*Rimljanima* 7, 22–23).

To napastovanje puti vrlo je pogubno, jer neprijatelj naš, to jest pùt, sjedinjen je s nama, a kako kaže Boetije⁷⁸ ni jedna kuga nije

⁷⁷ Ta je istina bila jasna i u Starom Zavjetu: „Ne reci: ‘Od Boga je grijeh moj’, jer što on mrzi, nikad ne čini. I ne reci: ‘On me zavede’, jer njemu grješnici ne trebaju“ (*Sirah* 15, 11–12). „Nema dakle ni govora o tome da bi Bog uvodio ili nukao čovjeka u napast kao u neku klopku, nego može dovesti nekoga u kritičnu napasnu situaciju, kao što je Duh poveo Isusa u pustinju gdje ga je Sotona napastovao (*Matej* 4, 1). Po tom tumačenju Isusov učenik ne moli Boga da ne bude izložen napasti (usp. *Matej* 26, 41; *Prva Korinćanima* 10, 13), nego da izbjegne preveliku opasnu kušnju koju ne bi mogao podnijeti. Jedno drugo tumačenje upozorava na semitski način izražavanja: umjesto *ne uvedi nas u napast* može se prevesti *ne daj da uđemo u napast*, tj. očuvaj nas od napasnika da se ne nagađamo s njime ili, po izrazu iz *Prve Timoteju* 6, 9, da ne upadnemo u napast“ (*Novi Zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1992., str. 49, bilješka d).

⁷⁸ Anicije Manlije Severin Boetije (475.–524.), rimski senator, konzul, povjesničar, filozof, teolog i mučenik, služio se starogrčkom filozofijom i starorimskom književno-

pogubnija od kućnoga neprijatelja.⁷⁹ I stoga protiv toga treba biti budan: „Bdijte i molite da ne padnete u napast!“ (*Matej* 26, 41).

Vrag⁸⁰ napastuje vrlo snažno. Naime, nakon što se zgazi pùt, to jest pobijede sjetilne napasti, diže se drugi napasnik, to jest vrag, pro-

šću radi promicanja kršćanstva nastojeći uskladiti helenističke i starorimske predaje s Evandeljem. Bio je preteča skolastičkoga pokreta i, uz Kasiodora, vodeći kršćanski učenjak VI. stoljeća. Živio je u Rimu nakon raspada Zapadnorimskoga carstva za vladavine istočnogotskoga kralja Teodorika, koji mu je najprije bio sklon, a zatim ga je dao pogubiti u Paviji. U tamnici je napisao knjigu *De consolazione philosophiae* (hrv. *Utjeha filozofije*, preveo Šimun Selak, Zagreb: Kršćanska sadašnjost i Dominikanska naklada Istina, 2021.). Napisao je i djelo *De Trinitate* (O Trojstvu) te prijevode i tumačenja Aristotelovih i Porfirijevih logičkih spisa. Uvelike je utjecao na srednjovjekovnu misao, tako da je i sv. Toma tumačio neka njegova djela.

⁷⁹ Boetije, *De consolazione philosophiae*, III. knjiga, 5. poglavlje (Patrologia Latina, svezak 63, Parisii: Migne, 1847., stupac 743 A): „Koja je kuga učinkovitija u nanošenju štete od domaćega neprijatelja?“

⁸⁰ Hebrejski *Satan* protivnik, neprijatelj, vrag, sotona/Sotona; grčki *ὁ δαίμων*, *ho daímōn*, vrag, zloduh, demon, nečisti duh, zao duh, pali/otpali anđeo, i *ὁ διάβολος*, *ho diábolos* klevetnik, zlogovornik, lažni tužitelj, ogovaratelj, „čovjekoubojica, lažljivac i otac laži“ (*Ivan* 8, 44), nagrditelj, kvaritelj, vrag, đavao; latinski *dīābōlus* Zli, vrag, bijes, pakleni duh, napasnik, napast paklena, nečastivi, paklenjak, nenaivnik, đavao: prvak zloduha, tvorac zla, prvi stanovnik pakla, progonitelj dobrih ljudi (*Job* 1; *Zaharija* 3, 1–2; *Otkrivenje* 12, 10), udaljavatelj čovječanstva od Boga i mamitelj na grijeh; zloćudni neprijatelj Boga, protivnik Božjega nauma, Krista i kršćana (*Matej* 4, 1; 4, 5; 9, 33; *Luka* 4, 2.3.5.13.35; 8, 12; 11, 14; *Ivan* 6, 70; 13, 2; *Djela apostolska* 10, 38; *Prva Petrova* 5, 8; *Prva Ivanova* 3, 8; *Otkrivenje* 12, 9.12; 20, 10; *Efežanima* 4, 27; 6, 11; *Prva Timoteju* 3, 6; *Druga Timoteju* 2, 26; *Hebrejima* 2, 14; *Jakovljeva* 4, 7; *Prva Petrova* 5, 8; *Judina* 1, 9; *Otkrivenje* 2, 10; 12, 9.12; 20, 2.10; *Mudrost* 2, 24). Za ljude koji sličje vragu umom i voljom kaže se da su od vruga, slikovito da potječu od vruga, da ovise o vragu u mislima i djelovanju, da ih on potiče i upravlja: *Ivan* 8, 44; *Prva Ivanova* 3,8, pa se nazivaju vrazjom djecom (*Prva Ivanova* 3,10) i sinovima vrazjim/Zloga (*Djela apostolska* 13,10, *Matej* 13, 38; *Prva Ivanova* 3, 10). Pojam se slikovito primjenjuje na čovjeka za kojega se, suprotstavljajući se Božjoj stvari, može reći da djeluje kao vrag ili da mu se priklanja (*Ivan* 6, 70; *Matej* 16, 23; *Marko* 8, 33).

„**Vrâg**, baltoslavenski, sveslavenski i praslavenski *vorg*, danas *diabolus*. Prvobitno je značenje u starocrkvenoslavenskom *ἐχθρός* [*ekhthrós*], neprijatelj, koji ubija. [...] Kršćanstvo je dalo praslavenskomu nazivu značenje riječi *diabolus* > đavo [...]. Ta se riječ upotrebljava naporedo s praslavenskom. [...] Prema baltičkim usporednicama čini se da je i praslavenski *vorg* bio najprije pridjev, koji je bio poimeničen: staropruski *warg*s zao, lotiški *varg* [bijedan, ojađen], litavska imenica *var̃gas* nužda, bijeda. [...] U slavenskim jezicima korijen je izoliran i ograničen na kršćanski termin.

tiv kojega vodimo veliku borbu. Apostol piše: „nije nam se boriti protiv krvi i mesa, nego protiv Vrhovništava, protiv Vlasti, protiv upravitelja ovoga mračnoga svijeta“ (*Efežanima* 6, 12). Stoga se izričito i znakovito naziva napastovateljem: „da vas možda ne bi napastovao napasnik“ (*Prva Solunjanima* 3, 5, po Vulgati).⁸¹

U svojem navaljivanju on postupa vrlo lukavo. Kao vješt vojskovođa koji opsjeda neku tvrđavu, istražuje slabosti onoga kojega želi napasti i salijeće čovjeka s one strane gdje je on slabiji. U tu ga svrhu mami onim porocima kojima je čovjek, pošto je pobijedio pūt, najviše sklon, kao što su srdžba, oholost i drugi duhovni poroci: „Protivnik vaš, đavao, kao ričući lav obilazi tražeći koga da proždre“ (*Prva Petrova* 5, 8).

Dok napastuje, vrag čini dvoje: onomu koga zavodi ne predlaže odmah neko očito zlo, nego nešto što ima izgled dobra kako bi ga barem u samom početku time malčice udaljio od njegova glavno-

Jedino u poljskom *wrog* znači još i zlo pored *đavō*. [...] Indoeuropski je korijen *ureg*, koji se nalazi u gotskom *wrikan* progoniti, starovisokonjemačkom *rhhan* [osvetiti se], novovisokonjemačkom *rāchen* [osvetiti se], *Rache* [osveta], latinskom *urgēre* [goniti, navaljivati, uznemirivati, mučiti, napastovati, progoniti]“ (Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga*, knjiga treća, Zagreb: JAZU, 1973., str. 617).

⁸¹ Teološki su pravilni prijevodi: „da vas baržek ne bude napastovao oni koji napastuje“ (Bartol Kašić); „da vas možebit ne bi napastovao oni koi napastuje“ (Petar Katančić); „da vas po čem ne bi napastnik napastovao“ (Ivan Matij Skarić); „da vas nije kako zaveo u napast napasnik“ (Ivan Evanđelist Šarić); „nije li vas možda Napasnik uveo u napast“ (Ljudevit Rupčić) i „bojao sam se da vas Napasnik mogao svladati napastima“ (Mladen Jovanović). Pri izboru glagola nisu bili dovoljno teološki osjetljivi: Bogoslav Šulek („da vas kako neizkuša napasnik“), Silvije Grubišić („nije li vas možda iskušao napasnik“) i prevoditelji Biblije kralja Jakova („da vas nije na neki način iskušao napasnik“). Milan Rešetar („da vas kako ne iskušao kušač“), Franjo Zagoda („da vas nije možda iskušao kušač“), Branko Djaković („od straha da vas kušač ne bi iskušao“) i Ruben Knežević („da vas nije možda iskušao iskušavatelj“) nisu pokazali istančanost ni za subjekt ni za predikat. Lujo Bakotić promijenio je predikat: „da vas kako ne zavede kušač“, a Jerko Fućak ga preuzeo i s njim uskladio subjekt: „da vas možda Zavodnik nije zaveo“, iako je zavodnik ó πειράζων, *ho peirázōn* (što su isti Duda i Fućak preveli kao napasnik u *Matej* 4, 3) i sv. Jeronim *is qui tentat*, onaj koji napastuje.

ga nauma. Tako će ga kasnije lakše naputiti da zgriješi, kada ga je već ili bar donekle odvratio (s pravoga puta). Apostol upozorava: „sam se Sotona prerušava u anđela svjetla“ (*Druga Korinćanima* 11, 14). Zatim, nakon što je koga naveo na grijeh, tako ga sputa da mu ne dopušta podići se iz grijeha: „sjemenici su mu spleteni žilama“ (*Job* 40, 12, po Vulgati).⁸² Tako, dakle, vrug čini dvoje: vara i prevarena zadržava u grijehu.

I svijet napastuje dvojako. Prvo, pretjeranom i neumjerenom željom za vremenitim stvarima. Apostol upozorava: „Korijen svih zala je pohlepa“ (*Prva Timoteju* 6, 10, po Vulgati). Drugo, zastrašivanjem koje šire progonitelji i nasilnici. Kaže Elihu iz Buza: „Obavijeni smo i tminama“ (*Job* 37, 19, po Vulgati). Apostol: „Svi koji hoće živjeti pobožno u Kristu Isusu, bit će progonjeni“ (*Druga Timoteju* 3, 12). O tom je Gospodin rekao učenicima: „Ne bojte se onih koji ubijaju tijelo“ (*Matej* 10, 28).

[3.] Tako je jasno što je napast, kako se čovjeka napastuje i tko to čini. Preostaje vidjeti kako se čovjek izbavlja od napasti.

Oko toga valja znati kako nas Krist ne uči moliti da ne budemo kušani, nego da ne budemo uvedeni u napast. Naime, ako čovjek pobijedi napast, zaslužuje krunu, i zato se kaže: „Za svaku radost držite, braćo, ako vas budu snašle razne napasti“ (*Jakovljeva* 1, 2, po Vulgati);⁸³ „Sinko, pristupajući u služenje Bogu... pripre-

⁸² To je slika grješnikova robovanja vragu, uhvati ga i drži ga u šaci. Od XV. do XIX. stoljeća hrvatski prevoditelji za taj redak imaju: „žile i stud ego stepeni sut“ (*Moskovski brevijar*, 1443.), „žile od jaja njegovieh zamršene su“ (Kašić, 1632.), „žile jajah njegovih smeteni su“ (Katančić, 1831.), „spletene su žile u njegovih jajih“ (Skarić, 1859.) i „žile od jaja njegovijeh spletene su kao grane“ (Rešetar, 1895.). No, iako hebrejska Biblija (*Ijov* 40, 17) i Vulgata (*Job* 40, 12) imaju „sjemenike“ (hebrejski פְּחָדִים, *pahad*, uzrok stida; latinski *testicularum*), prevoditelji Svetoga Pisma u XX. stoljeću okolišaju s organom koji se spominje na tom mjestu te navode: „butina“ (Bakotić), „bedara“ (Šarić) i „stegna“ (Antun Sović i Zvonimir Mrkonjić i Silvije Grubišić).

⁸³ *Jakovljeva* 1, 2: „Svako veselje scienite, bratjo moja, kada u napastovanja razlika budete upasti“ (Kašić); „Svaku radost scinite bratio moja, kad u napastovanja različita upadete“ (Katančić); „Svaku radost imajte, braćo moja, kad padate u različite

mi dušu svoju na napastovanje“ (*Sirah 2, 1*, po Vulgati).⁸⁴ Isto tako Jakov: „Blago čovjeku koji pretrpi napast, jer će, nakon što je prokušán, primiti vijenac života“ (*Jakovljeva 1, 12*).⁸⁵ I stoga nas Gospodin uči moliti da ne budemo dovedeni u napast privolom. „Neka vas ne spopadne nikakva napast osim ljudske“ (*Prva Korinćanima 10, 13*, po Vulgati).⁸⁶ Naime, ljudski je biti napastovan, ali je vražje pristati.

napasti“ (Šulek, Rešetar i Šarić); „Svaku radost imajte kad upadnete u razne napasti“ (Vlašić); „Samu radost smatrajte, braćo moja, kad padate u različite napasti“ (Zagoda). Nasuprot njima, umjesto „napasti“, Skarić ima „podkušanje“, Bakotić „iskušenja“, a Rupčić, Fućak i Raspudić „kušnje“.

⁸⁴ *Sirah 2, 1*: „Sinko, pristupajući na službu Božju stoj u pravdi i u strahu i pripravi dušu tvoju na napastovanje“ (Kašić); „Sinko pristupiv k službi Božjoj, stoj u pravici, i strahu, i pripravi dušu tvoju na napastovanje“ (Katančić); „Sinko moj, ako misliš služiti Gospodu, onda budi spreman na napasti!“ (Šarić). Nasuprot njima, umjesto „napastovanje“, Skarić ima „ustrpjeenje“, Sović i Ladan „kušnju“, a Grubišić „kušnje“.

⁸⁵ *Jakovljeva 1, 12*: „Blaženi čovjek koji podnosi napastovanje: ere kada bude biti kušan, primiti će krunu od života koju je obećao Bog onijem koji ljube njega“ (Kašić); „Blaženi čovik, koi podnosi napastovanje, budući da kad se iskuša, primit će krunu života, koju obeća Bog ljubećim sebe“ (Katančić); „Blago čovjeku koji pretrpi napast; jer kad bude kušan, primit će vienac života, koji Bog obreće onim koji ga ljube“ (Šulek), „Blago čovjeku koji pretrpi napast; jer kad bude kušan primiće vijenac života, koji Bog obreće onima koji ga ljube“ (Rešetar); „Blago čovjeku koji podnosi napastovanje: jer kad bude kušan primit će krunu života koju je Bog obećao onima koji ga ljube“ (Vlašić); „Blago čovjeku koji pretrpi napast jer će, pošto je prokušán, primiti vijenac života koji je Gospodin obećao onima koji ga ljube“ (Zagoda); „Blagoslovljen čovjek, koji pretrpi napast, jer, kad bude prokušán, primit će vijenac života, koji je Gospodin obećao onima, koji ga ljube“ (Šarić). S druge strane, umjesto „napast“, Skarić ima „podkušanje“, Bakotić „iskušenje“, Rupčić, Fućak i Raspudić „kušnju“.

⁸⁶ *Prva Korinćanima 10, 13*: „Napast ne primet vas, takmo človečska“ (*Hrvojev misal 1404.*); „Napast vas ne primi, neže človečaska. Věran ž est Bog: iže neće trpiti da napastovani budetě više onogo eže mozetě, na stvorit s napastiū i plod: da mogli budete trpiti“ (*Misal hrvacki Šimuna Kožičića Benje 1531.*); „Napast vas ne primi, takmo človečaska“ (*Vajsov misal 1927.*); „Sablaznjenje vas ne obujmi, nego milosrdno“ (*Lekcionar Bernardina Splićanina 1495.*); „Napast vas ne uhitit negoli krotka“ (*Ivan Drkoličić Ričić 1570.*); „Napast ne uhitila vas nego ljudska“ (*Bartol Kašić 1637.*); „Napas ne obuhitila vas, nego čovječanska“ (Kašić 1641. i 1784.); „Napast vas neka ne obujme, nego ljudska“ (*Emerik Pavić 1808.*); „Napastovanje da vas ne popade, nego čovičja“ (*Petar Katančić 1830.*); „Napast vas neka ne zgrabi, nego ljudska“ (*Ante Jukić 1838.*); „Napas ne obujmi vas, nego ljudska“ (*Antun Kaznačić 1841.*); „Neka vas ne naskoči ni jedno napastovanje nego čovičje. A Bog je istinit,

No zar Bog navodi na zlo da treba moliti: „I ne uvedi nas u napast“?⁸⁷

Odgovaram. Kaže se kako Bog dovodi do zla samo tako što ga pripušta, ukoliko nažalost zbog mnogih grijeha uskraćuje čovjeku svoju milost, a kad je ona uklonjena, čovjek posrće u grijeh. I stoga u *Psalmu* 71, 9 pjevamo: „Kad mi malakše krjepkost, ne zapusti me, Gospodine“ (po Vulgati). Bog, međutim, upravlja čovjeka da ne padne u napast:

- žarom ljubavi, jer ljubav (*caritas*), kolikogod mala bila, može se oduprijeti svakomu grijehu: „Mnoge vode ne mogu ugasiti ljubav niti je rijeke potopiti“ (*Pjesma nad pjesmama* 8, 7). Isto tako,
- *svjetlom uma*, kojim nas poučava što treba raditi, jer, kako kaže Filozof (Aristotel), svaki koji griješi jest neznalica

koj ne će dopustiti da budete napastovani više nego možete odoliti, dali će dati uz napastovanje i izhod, da možete podnositi“ (Ivan Matij Skarić 1851.). Nasuprot toj tradiciji i temeljnom značenju riječi *πειρασμός*, *peirasmós* / *tentatio* susljedni prevoditelji ne prevode to kao „napast“, nego: Rešetar „iskušenje“, Vlašić „iskušanje“, Zagoda i Šarić „kušanje“, Žuvić, Raspuđić, Rupčić i Fućak „kušnja“.

⁸⁷ Budući da Isus vrlo precizno uči da se Boga moli: „Ne uvedi nas u napast“, znači li to da vjernik moli Boga da On ne bude uzrok odvlačenja i kobnoga ulaska u napast? Treba li to razumjeti da je sâm Bog, a ne vrag, onaj koji nas djelatno privlači na zlo? Nipošto. Predikat *ne inducas* mogao bi se slobodnije prevesti i kao: „nemoj nas uvesti / dovesti / navesti / naputiti / skloniti“, ali i kao: „učini da ne pristanemo / da se ne odlučimo“, a prijedlog *in* kao „u“ ili „na“. No, sadašnja prošnja stoljećima je ustaljena u hrvatskom jeziku. Petar Bašić primjećuje: „U aramejskome, a tako ni u grčkome, ne razlikuje se izravna uzročnost i dopuštanje pa bi šesta molba mogla značiti: *ne uvedi nas u napast* i *ne dopusti da upadnemo u napast*“ (Petar Bašić, *Treba li hrvatski prijevod molitve „Oče naš“ posuvremeniti?*, Služba Božja, 42/2002., br. 4, str. 310).

Neke biskupske konferencije romanskih jezika išle su mijenjati Očenaš pa ta prošnja više nije doslovni prijevod ni s grčkoga ni s latinskoga, nego njegovo tumačenje: „Ne dopusti da podlegnemo u napast“ (kastilski od 1981.: „no nos dejes caer en la tentación“); „I ne dopusti da uđemo u napast“ (francuski od 2017.: „Et ne nous laisse pas entrer en tentation“); „i ne prepusti nas napasti“ (talijanski od 2020.: „e non abbandonarci alla tentazione“).

Time se ujedno slabi svijest o Božjem vrhovništvu i aktivnom, djelotvornom Božjem posredovanju (a ne samo pasivnom u što Ga pretvaraju takvi prijevodi), jer On ima moć odvratiti napast, očuvati u njoj i osloboditi od nje i od vraga, i svih djela njegovih, i svega sjaja njegova, i od požude puti, i požude očiju, i oholosti života.

(*omnis peccans est ignorans*).⁸⁸ Zato Bog u *Psalmu* 31, 8 kaže: „Dat ću ti umnost, poučiti te putu kojim ti je hoditi, moje će oči biti uprte u tebe“ (po Vulgati). A to moljaše i David koji govoraše: „Prosvijetli mi oči da ne zaspim nasmrtn, nek ne kaže dušmanin moj: Nadjačah njega!“ (*Psalam* 13, 4–5).

To pak imamo po daru *umnosti*.⁸⁹ A budući da ne pristajemo na napast, čuvamo srce čistim, a tada se na nas odnosi što Gospodin kaže: „Blago čistima srcem: oni će Boga gledati!“ (*Matej* 5, 8). Stoga iz ovoga dolazimo gledanju Boga, u koje neka nas i dovede!

⁸⁸ Aristotel, *Ethica ad Nicomachum*, III. knjiga, 1110 b 31 – 1111 a 2 (Aristotel, *Nikomahova etika*, preveo Tomislav Ladan, Zagreb, 1992., listovi 42-43): „nije neznanje u izboru uzrok protuvoljna čina, nego uzrok nevaljalosti; niti pak neznanje općenitoga načela (jer zbog toga se ljudi pokuđuju), nego neznanje u pojedinačnosti, okolnosti i predmeta djelatnosti; u tima su, naime, i smilovanje i oprost, jer onaj tko ne poznaje koje od toga djeluje protuvoljno.“

⁸⁹ **Umnost** pomaže povezati sve istine s njihovom nadnaravnom svrhom, osvjetljava pojedinačno shvaćanje Svetoga Pisma i potiče pronicati značenje vjermičkoga obreda. Taj dar jača pojedinačev uvid kroz molitvu, Sveto Pismo i sakramente. Sve to daje čovjeku duboku zahvalnost za Božju providnost. Sv. Toma piše da je umnost (uza znanje) dar koji prati bogoslovnu krjepost vjere i ističe: „Naziv *intellēctūs* (um, umnost, sposobnost spoznavanja) unosi neku najunutarniju spoznaju, jer se kaže *intelligere* (umom spoznati, shvatiti, razumjeti, poimati) kao *intūs lēgere* (čitati iznutra). I to je jasno vidljivo onima koji promatraju razliku između uma i osjetila. Naime, osjetilna spoznaja zaokuplja se vanjskim osjetilnim kakvoćama, a umna spoznaja prodire do srži stvari, jer je predmet uma ono što jest. Međutim, postoji puno toga što se sklanja unutra, do čega čovjekova spoznaja treba prodrijeti kao iznutra. Jer pod pripadnim osobinama skriva se bivstvena narav stvari, ispod riječi skriveno je njihovo značenje, pod sličnostima i prilikama nalazi se oblikovana istina: čak su i shvatljive stvari na neki način unutarnje u odnosu na osjetne stvari koje se osjećaju izvana, a učinci leže u uzrocima i obratno. Stoga se u pogledu svega ovoga može govoriti o pronicanju. Ali budući da čovjekova spoznaja počinje od osjetila, tako reći izvana, očito je, da što je svjetlo uvidanja jače, to više može prodrijeti do srži. No, naravno svjetlo našega razumijevanja ograničene je snage, pa može dosegnuti samo do određene točke. Stoga je čovjeku potrebno nadnaravno svjetlo kako bi mogao prodrijeti još dalje radi spoznavanja onoga što se ne može spoznati naravnim svjetlom. A to nadnaravno svjetlo koje je dano čovjeku zove se dar umnosti (razumijevanja, pronicanja)“ (*Suma teologije*, II.–II., 8. pitanje, 1. članak, odgovor).

„Izvan je ljudskoga načina da se duhovne stvari uzimaju kao da su puka istina, a to čini dar umnosti, koji prosvjetljuje pamet vjerom po slušanju (*Rimljanima* 10, 17). Ali u drugom putu motrenja jest ljudski način, tako da iz jednostavnoga pregleda prvih načela i najdubljih uzroka čovjek sudi i naređuje o nižima, a to čini mudrost“ (*Spis nad knjigama Mislī*, III. knjiga, 34. razlučivanje, 1. pitanje, 2. članak, odgovor).

Sedma prošnja: „Nego izbavi nas od Zla“

Gospodin nas je prije poučio da ištemo oprostjenje grijeha i kako se možemo kloniti napastî, dok nas ovdje uči moliti očuvanje od zala. A ova je prošnja zapravo opća protiv svih zala, dakako grijeha, slabosti i boli, kako kaže Augustin.⁹⁰ Ali budući da je o grijehu i napasti već govoreno, preostaje reći nešto o ostalim zlima, kao što su sve protivštine i jadi ovoga svijeta. Od njih nas Bog oslobađa na četiri načina.

[1.] Prvo, tako da ne nastane patnja. Ali to se rijetko događa jer sveti u ovom svijetu stradavaju, naime, kako kaže Apostol: „svi koji hoće živjeti pobožno u Kristu Isusu, bit će progonjeni“ (*Druga Timoteju* 3, 12). Međutim, Bog ponekad dâ da netko ne bude pogođen zlom; kada dakako zna kako je slab i da se ne može oduprijeti, kao što liječnik nemoćnomu bolesniku ne daje jake lijekove: „Evo, otvorio sam pred tobom vrata koja nitko zatvoriti ne može, jer je malena snaga tvoja“ (*Otkrivenje* 3, 8, po Vulgati). U vječnoj će domovini to biti općenito, jer tamo nitko ne će biti u nevolji. „Iz šest će nevolja“⁹¹ – to jest sadašnjega života, koji se

⁹⁰ „Ova posljednja prošnja posve je poput one kojom se, kada je trebao preminuti iz ovoga života, pokazujući tako njezinu snagu i težinu, Božji Sin poslužio da zaključi molitvu vapijući Bogu Ocu za spasenje ljudi: „molim te... da ih očuvaš od Zloga“ (*Ivan* 17, 15). Stoga je u ovaj molitveni izričaj, koji je napatkom predao i primjerom potvrdio, kao u neku vrstu jezgre sazeo moć i smisao ostalih prošnja“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XVI. poglavlje, 1. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 517).

⁹¹ U nastavku 5. poglavlja *Knjige o Jobu* navodi se koje su to nevolje: 1. glad: „U gladi, od smrti On će te spasiti“ (redak 20a); 2. rat: „u ratu, oštru će te otet maču“ (20b); 3. kleveta: „Biću zla jezika uklonit će tebe“ (21a); 4. razbojstvo: „ispred otimača bez straha ćeš biti“ (21b); 5. nestašica i 6. zima: „Suši i studeni ti ćeš se smijati (22a); 7. divlje životinje: „od divljih zvijeri strahovati ne ćeš“ (22b).

razlikuje po šest životnih doba⁹² – „tebe izbaviti, ni u sedmoj zlo te dotaknuti ne će“ (*Job* 5, 19). „Ne će više gladovati ni žeđati, ne će ih više paliti sunce nit ikakva žega, jer – Jaganjac koji je posred prijestolja bit će pastir njihov i vodit će ih na izvore vodâ života. I otrt će Bog svaku suzu s očiju njihovih“ (*Otkrivenje* 7, 16).

[2.] Drugo, On izbavlja kada nas tješi u nevoljama. Naime, ako Bog ne bi tješio, čovjek ne bi mogao izdržati. Kaže Apostol: „Bijasmo prekomjerno, preko snage, opterećeni te smo već stregli i za život“ (*Druga Korinćanima* 1, 8) i „Ali Bog, tješitelj poniznih, utješi nas“ (*Druga Korinćanima* 7, 6). Psalmist podsjeća: „Kad se skupe tjeskobe u srcu mome, Tvoje mi utjehe dušu vesele“ (*Psalam* 94, 19).

[3.] Treće, jer nevoljnicima čini toliko dobra da zaborave na jade: „Poslije oluje napraviš smiraj. Nakon suza i plača ulijevas radovanje“ (*Tobija* 3, 22, po Vulgati). Tako se dakle ne treba bojati mukâ i nevoljâ⁹³ ovoga svijeta, jer se lako podnose, kako zbog

⁹² Nepoznati srednjovjekovni pisac u djelu *Expositio super Apocalypsim „Vox Domini“*, 9. poglavlje, tumačeći *Otkrivenje* 9, 5 piše: „šest razdoblja ljudskoga života, to jest: dojenaštvo (*infantia*), djetinjstvo (*pueritia*), mladenaštvo (*adolescentia*), mladahnost (*iuentus*), starost (*senecta*) i oronulost (*aetas decrepita*, staračka nemoć“.

⁹³ Grčki ἡ θλίψις, *hē thlipsis*, latinski *tribulatio*: pritisak, pritiskanje, tlačjenje, stiskanje; ono što steže, tare, trlja, žulja; ono što nekoga okruži i priječi ga da se kreće ili radi što želi; **nevolja**, osobito unutarnji pritisak koji uzrokuje da se netko osjeća ograničeno (omeđeno, bez mogućnosti) unosi izazov nošenja s unutarnjim pritiskom nevolje, osobito kada se osjeća da nema načina za bijeg; nesreća, jad, nedaća, muka, bijeda, čemer, briga, tegoba, bol, trpljenje, poteškoća, neprilika, neugodnost; jad i čemer, tuga i žalost, zlo i naopako, živa muka: „kad zbog Riječi nastane *nevolja* ili progonstvo, odmah se pokoleba“ (*Matej* 13, 21b); „Tada će vas predavati na *muke* i ubijati vas“ (*Matej* 24, 9a); „tada će biti velika *tjeskoba* kakve ne bijaše od početka svijeta“ (*Matej* 24, 21a); „kad nastane *nevolja* ili progonstvo zbog Riječi, odmah se sablazne“ (*Marko* 4, 17b); „jer će onih dana biti *tjeskoba* kakve ne bi od početka stvorenja“ (*Marko* 13, 19a); „u one dane, nakon one *nevolje*, sunce će pomrčati“ (*Marko* 13, 24a); „kad rodi djetesce, ne spominje se više *muke* od radosti što se čovjek rodio na svijet“ (*Ivan* 16, 21b); „U svijetu imate *muku*, ali hrabri budite – ja sam pobijedio svijet!“ (*Ivan* 16, 33); „te ga izbavljашe iz svih *nevolja*“ (*Djela apostolska* 7, 10a); „nasta glad i *nevolja* velika“ (*Djela apostolska* 7, 11b); „Oni dakle što ih rasprši *nevolja* nastala u povodu Stjepana dopriješe do Fenicije“ (*Djela apostolska* 11, 19);

pridodane utjehe, tako i zbog kratkotrajnosti. Apostol uči: „ova malenkost naše časovite nevolje donosi nam obilato, sve obilatije, breme vječne slave“ (*Druga Korinćanima* 4, 17), jer iz njih se dospijeva u život vječni.

„Učvršćivali su duše učenika bodreći ih da ustraju u vjeri jer da nam je kroz mnoge nevolje ući u kraljevstvo Božje“ (*Djela apostolska* 14, 22); „osim što mi Duh Sveti u svakom gradu jamči da me čekaju okovi i nevolje“ (*Djela apostolska* 20, 23); „*Nevolja* i tjeskoba na svaku dušu čovječju koja čini zlo“ (*Rimljanima* 2, 9); „Mi se dičimo i u nevoljama“ (*Rimljanima* 5, 3b); „Tko će nas rastaviti od ljubavi Kristove? *Nevolja*?“ (*Rimljanima* 8, 35a); „U nadi budite radosni, u nevolji strpljivi, u molitvi postojani!“ (*Rimljanima* 12, 12); „takvi će imati tjelesnu nevolju, a ja bih vas rado poštedio“ (*Prva Korinćanima* 7, 28b); „On nas tješi u svakoj našoj nevolji da bismo i mi sve koji su u nevolji mogli tješiti onom utjehom kojom nas same tješi Bog“ (*Druga Korinćanima* 1, 4); „Pisah vam uistinu uz mnoge suze, iz velike nevolje i tjeskobe srca, ne da se razalostite“ (*Druga Korinćanima* 2, 4a); „ova malenkost naše časovite nevolje donosi nam obilato, sve obilatije, breme vječne slave“ (*Druga Korinćanima* 4, 17); „nego se u svemu iskazujemo kao poslužitelji Božji: velikom postojanošću u nevoljama, u potrebama, u tjeskobama“ (*Druga Korinćanima* 6, 4); „obilujem radošću uza svu nevolju našu“ (*Druga Korinćanima* 7, 4b); „unatoč mnogim kušnjama i nevoljama izobilna njihova radost i skrajnje siromaštvo preli se u bogatstvo darežljivosti“ (*Druga Korinćanima* 8, 2); „Ne dakako: drugima olakšica, vama oskudica, nego – jednakost!“ (*Druga Korinćanima* 8, 13); „Zato ne klonite, molim, s nevolja mojih za vas! One su slava vaša!“ (*Efežanima* 3, 13); „misleći da će tako otežati nevolju mojih okova“ (*Filipljanima* 1, 17b); „lijepo je od vas što sa mnom podijeliste moju nevolju“ (*Filipljanima* 4, 14); „u svom tijelu dopunjam što nedostaje mukama Kristovim za Tijelo njegovo, za Crkvu“ (*Kološanima* 1, 24b); „I vi postadoste nasljedovatelji naši i Gospodinovi: sve u nevolji mnogoj prigrliste Riječ s radošću Duha Svetoga“ (*Prva Solunjanima* 1, 6); „da se nitko ne pokoleba u tim nevoljama. Ta i sami znate da smo za to određeni“ (*Prva Solunjanima* 3, 3); „zbog toga smo, braćo, nad vama, vašom vjerom, bili utješeni uza svu svoju tjeskobu i nevolju“ (*Prva Solunjanima* 3, 7); „tako da se mi sami po crkvama Božjim vama ponosimo zbog vaše postojanosti i vjere u svim progonstvima i nevoljama koje podnosite“ (*Druga Solunjanima* 1, 4); „pravo je da Bog vašim mučiteljima *mükôm* uzvrati“ (*Druga Solunjanima* 1, 6); „ovamo javno izvrgnuti porugama i nevoljama“ (*Hebrejima* 10, 33); „zauzimati se za sirote i udovice u njihovoj nevolji“ (*Jakovljeva* 1, 27b); „Ja, Ivan, brat vaš i suzajedničar u nevolji, kraljevstvu i postojanosti, u Isusu“ (*Otkrivenje* 1, 9a); „Znam tvoju nevolju i siromaštvo“ (*Otkrivenje* 2, 9a); „Bit ćete u nevolji deset dana. Budi vjeran do smrti i dat ću ti vijenac života“ (*Otkrivenje* 2, 10b); „Evo, bacam je na postelju, a bludne drugare njezine u veliku nevolju ako se ne odvrte od njezinih djela“ (*Otkrivenje* 2, 22); „Oni dođoše iz nevolje velike i oprali su haljine svoje i ubijelili ih u krvi Jaganjčevoj“ (*Otkrivenje* 7, 14). – Nasuprot tomu, grčki ἡ στενοχώρια, *hē stenokhōría*, latinski *angustia* usredotočuje se na vanjski pritisak koji čine okolnosti: tjesnac, tjesnoća, **tjeskoba**, klanac, škripac, oskudica, nestašica.

[4.] Četvrto, jer se napast i nevolja obrće na dobro. Zato ne kaže: izbavi nas od nevolje, nego od Zla,⁹⁴ jer su nevolje sveti-ma za (njihovo dobro, kako bi zavrijedili) vijenac⁹⁵ i stoga se oni

⁹⁴ *Matej 6, 13* u grčkom izvorniku: ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, ἀπὸ τῆς ponērū, latinski: *a malo*. I po grčkom i po latinskom tekstu moguća su dva tumačenja: od Zloga, tj. od vraga, Sotone, ili od zla općenito. Naime, to u grčkom može biti genitiv jednine poimeniče-na pridjeva **muškoga** roda πονηρός, *ponērós*: zli, Zli, vrag, bijes, hudi, loši, zloduh, opaki, zlotvorni, tlačitelj, podli, kukavički, izopačeni, zločesti, nevaljali, štetni, mu-kotrpn, ili genitiv jednine **srednjega** roda pridjeva πονηρόν, *ponērón*: koji zadaje posla, trpljenja, nevolje; koji je pun truda, smetnji, nevolja; koji donosi umor, nepri-like i opasnosti; koji uzrokuje patnju i jad; pritisnut i izmučen trudovima; kukavan, dosadan, bolan, mučan, neugodan, zao. Isto tako u latinskom može biti ablativ jedni-ne poimeničena pridjeva **muškoga** roda (*mālus*): zli, Zli, vrag, bijes, zloduh, davao, demon, hudi, hulja, podlac, loši, gadni, pogibeljni, štetni, škodljivi, ljuti, urokljivi, crni, opaki, nepravedni, zlohotni, zlobni, zluradi, nečudoredni, pokvareni, grješni, pakosni, lupeški, nevaljali, nesretni, štetni, pogubni, ružni, opasni. Ili ablativ jednine imenice **srednjega** roda (*mālum*): zlo, nesreća, nevolja, nedaća, bijeda, muka, nez-goda, mana, šteta, kazna, pogibelj, nedjelo, opačina.

Na prvo značenje (od Zla, Zloga, vraga) upućuju: uporaba člana (*tū*) u grčkom izvorniku *Matej 6, 13*; kontekst Matejeva evanđelja u kojem izbavljenje od vraga izgleda povezano s napastovanjem Isusa (*Matej 4, 1–11*; budući da Ga je Duh Božji odveo u pustinju da Ga Zli napastuje, vjernici sada sudjeluju u Njegovoj pobjedi) i usporedni novozavjetni primjeri: „Svaku koji sluša Riječ o Kraljevstvu, a ne razumije, dolazi Zli (ὁ πονηρός, *ho ponērós*, *malus*) te otima što mu je u srcu po-sijano“ (*Matej 13, 19*); „Vaša riječ neka bude: Da, da, – ne, ne! Što je više od toga, od Zloga (ἐκ τοῦ πονηροῦ, *ek tū ponērū*, *a malo*) je“ (*Matej 5, 37*); „Dobro sjeme sinovi su Kraljevstva, a kukolj sinovi Zloga (τοῦ πονηροῦ, *toū ponērū*, *nequam*)“ (*Matej 13, 38*); „Ne molim Te da ih uzmeš sa svijeta, nego da ih očuvaš od Zloga (ἐκ τοῦ πονηροῦ, *ek tū ponērū*, *a malo*)“ (*Ivan 17, 15*); „Ali vjeran je Gospodin koji će nas učvrstiti i očuvati od Zloga (ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, *apò toū ponērū*, *a malo*)“ (*Druga Solunjanima 3, 3*); „Pišem vama, mladići, jer ste pobijedili Zloga (τὸν πονηρόν, *tòn ponērón*, *malignum*)“ (*Prva Ivanova 2, 13b*).

Na drugo značenje (od zla, nevolja, nesreće) upućuju: razlaganje sv. Tome u ovom poglavlju, ustaljeni tekst molitve na hrvatskom jeziku i usporedna novozavjetna mje-sta: „Blago vama kad vas – zbog mene – pogrde i prognaju i sve zlo (πᾶν πονηρόν, *pān ponērón*, *omne malum*) slažu protiv vas!“ (*Matej 5, 11*); „Ako ti je pak oko nevaljalo (πονηρός, *ponērós*, *nequam*), sve će tijelo tvoje biti tamno“ (*Matej 6, 23a*); „Izbavit će me Gospodin od svakoga zla djela (ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, *apò pan-tòs érgū ponērū*, *ab omni opere malo*) i spasiti za svoje nebesko kraljevstvo“ (*Druga Timoteju 4, 18*).

⁹⁵ Misli se **vijenac pravednosti**: „pripravljen mi je vijenac pravednosti kojim će mi u onaj Dan uzvratiti Gospodin, pravedan sudac“ (*Druga Timoteju 4, 8*); **vijenac slave**: „Stavit će ti (mudrost) ljupki vijenac na glavu i obdarit će te krasnom krunom“

hvale nevoljama, kako piše Apostol: „I ne samo to! Mi se dičimo i u nevoljama jer znamo: nevolja rađa postojanošću“ (*Rimljanima* 5, 3).⁹⁶ I ponavljaju kako se moli Sara Raguelova: „U vrijeme nevolje Ti otpuštaš grijehе onima koji te zazivaju“ (*Tobija* 3, 13, po Vulgati).⁹⁷

Vrijednost strpljivosti

Bog, dakle, izbavlja čovjeka od zla i nevolja, obrćući ih na dobro, što je znak najveće mudrosti, jer odlika je mudraca usmjeravati zlo na dobro, a to se postiže strpljivošću koju se ima u nevoljama. Doista, ostale se krjeposti služe dobrim stvarima, ali strpljivost se koristi zlim, pa je zato nužna samo u zlima, to jest u protivštinama: „Čovjekova učenost prepoznaje se po strpljivosti“ (*Mudre izrjeke* 19, 11, po Vulgati).⁹⁸

(*Mudre izrjeke* 4, 9); „U GOSPODINOVOJ ćeš ruci biti kruna divna i kraljevski vijenac na dlanu Boga svoga“ (*Izaija* 62, 3); „Skini, Jeruzaleme, haljinu tugovanja i nesreće, odjeni se zauvijek ljepotom slave Božje, ogrni se plaštem Božje pravednosti, stavi na glavu vijenac slave Vječnoga“ (*Baruh* 5, 1–2), „kad se pojavi Natpastir, primit ćete neveli vijenac slave“ (*Prva Petrova* 5, 4); odnosno **vijenac** života: „Blago čovjeku koji pretrpi napast, jer će, nakon što je prokušан, primiti vijenac života“ (*Jakovljeva* 1, 12); „Budi vjieran do smrti i dat će ti vijenac života“ (*Otkrivenje* 2, 10).

⁹⁶ Grčki izvornik: „hē thlipsis hypomonēn katēgázetai“, a kako je ἡ ὑπομονή, hē *hypomonē* izdržljivost, postojanost: „nevolja daje postojanost“ (Lujо Bakotić); „nevolja rađa postojanošću“ (Jerko Fućak). *Vulgata*: „tribulatio patientiam operatur“, a kako je *pātientia* strpljivost, podnošenje, ustrajnost: „nevolja ustrpljenje djeluje“ (Ivan Drkoličić Ričić, 1570.); „tugovanje ustarpljenstvo djeluje“ (Bartol Kašić, 1637.); „tugovanje ustrpljenstvo djeluje“ (*Dubrovački lekcionar*, 1641., 1784. i 1841.); „nevolja ustrpljenje diluje“ (Petar Katančić); „nevolja daje prigoda ustrpljenju“ (Ivan Matij Skarić); „nevolja trpljenje gradi“ (Bogoslav Šulek i Milan Rešetar); „nevolja porada ustrpljivost“ (Petar Vlašić); „nevolja gradi ustrajnost“ (Franjo Zagoda); „nevolja vodi k strpljivosti“ (Ivan Evangelist Šarić); „nevolja rađa strpljivošću“ (Gracijan Raspuđić); „nevolja rađa strpljivost“ (Ljudevit Rupčić).

⁹⁷ Slično prevode Kašić, Katančić, Skarić i Šarić.

⁹⁸ Strpljivost je jedina koja može izvući korist od zla, jer ga upravlja na dobro. *Mudre izrjeke* 19, 11: „Doctrina viri per patientiam noscitur, et gloria eius est iniqua praetergredi.“ (*Vulgata*); „Nauk človeka ustarpljenjem se pozna: i slava je njegova neprava mimojći“ (Kašić); „Vižbanje muža po ustrpljenju zna se: a slava njegova

I stoga Duh Sveti po daru mudrosti⁹⁹ čini da je molimo. A kroz to stižemo do blaženstva na koje usmjerava mir, jer po strpljivosti imamo mir i u sretno i u nesretno vrijeme. Zbog toga se mirotvorci zovu „Božjim sinovima“ (*Matej 5, 9*), onima koji su slični Bogu, jer kao što Bogu ništa ne može nauditi, tako ni njima, ni povoljnosti ni protivštine. Sukladno tomu: „Blago mirotvorcima, jer će se sinovima Božjim zvati“ (*Matej 5, 9*).¹⁰⁰

je nepravedna mimojti“ (Katančić); „Spametnost se čovika poznaje u njegovoj ustrpivosti, a njegova je slava mimoći uvridu“ (Skarić); „Strpljivim čini čovjeka razboritost; čast mu je mimoći krivnje“ (Šarić).

⁹⁹ **Mudrost** (*sāpientīa*) u sv. Tome znači: 1. mudrost u smislu habitusa, suprotnost ludosti (*stultitia*), 2. mudrost u smislu djela, sud u svjetlu krajnjih uzroka, 3. mudrost u smislu najviše vrste znanosti, 4. mudrost u smislu osobe, to jest Druge Božanske Osobe (Roy Joseph Deferrari i Inviolata Barry, *A Lexicon of St. Thomas Aquinas*, Washington, 1948., str. 992). Mudrost se smatra prvim i najvećim darom Duha Svetoga. Djeluje i na um i na volju, obasjava um i ulijeva privlačnost prema božanskom. Umnost je gledanje pameću, a mudrost je iskustvo koje je srce prošlo. Umnost je svjetlo, mudrost je ljubav. Mudro srce koje voli jest savršenost bogoslovne krjeposti ljubavi.

Sv. Toma piše da je mudrost dar koji prati bogoslovnu krjepost ljubavi i ističe: „Mudromu pripada razmatrati najdublji uzrok, po kojem se o drugima sasvim sigurno sudi i prema kojemu se sve treba urediti. No, najviši uzrok može se uzeti na dva načina, ili jednostavno ili na neki način. Za onoga koji poznaje najdublji uzrok u bilo kojem rodu i pomoću njega može prosuditi i urediti sve što je toga roda kaže se da je mudar u tom polju, kao u medicini ili graditeljstvu, prema onoj: ‘kao mudri graditelj postavih temelj’ (*Prva Korinćanima 3, 10*). Onaj pak koji jednostavno poznaje najviši uzrok, koji je Bog, naziva se jednostavno mudrim, utoliko što može prosuđivati i urediti sve stvari prema božanskim pravilima. Sud takve vrste čovjek stječe po Duhu Svetom, prema onoj: ‘Duhovan prosuđuje sve’ (*Prva Korinćanima 2, 15*), jer kako se kaže u istom poglavlju: ‘Duh sve prouči, i dubine Božje’ (*Prva Korinćanima 2, 10*). Stoga je očito kako je mudrost dar Duha Svetoga“ (*Suma teologije*, II.–II., 45. pitanje, 1. članak, odgovor).

„Mudrost koja se naziva darom Duha Svetoga razlikuje se od one koja je stečena umna snaga. Naime, ta se stječe ljudskim naporom, a ova „silazi odozgor“ (*Jakovljeva 3, 15*). Slično tomu, razlikuje se od vjere. Naime, vjera pristaje na božansku istinu po sebi, a daru mudrosti pripada prosuđivati po božanskoj istini. I stoga dar mudrosti pretpostavlja vjeru, jer svatko dobro prosuđuje ono što poznaje“ (*Suma teologije*, II.–II., 45. pitanje, 1. članak, na 2.).

¹⁰⁰ Odlika je dara mudrosti da uspostavlja mir: „A mudrost odozgor ponajprije čista je, zatim mirotvorna, milostiva, poučljiva, puna milosrđa i dobrih plodova, postojana, nehinjena“ (*Jakovljeva 3, 17*).

Doista, doista

Amen je sveopća potvrda svih prošnja.¹⁰¹

Sažeto razlaganje cijele molitve Očče naš

Sažimajući cijelo razlaganje, u bitnom valja znati kako se u Gospodinovoj molitvi sadržava sve za čim se čezne i sve čega se kloniti.

A među svim željenostima ono najpoželjnije je i najvoljenije, a to je Bog. I zato prvo tražiš slavu Božju, kada govoriš: „Sveti se Ime Tvoje“.

A od Boga valja željeti troje što se odnosi na sebe. Prvo je da dođeš do života vječnoga, a to išteš kad kažeš: „Dođi Kraljevstvo Tvoje“. Drugo je da činiš volju Božju i pravednost, a to moliš kada izgovaraš: „Budi volja Tvoja kako na nebu tako i na zemlji“. Treće je da imaš potrebno za život, a to pitaš kada veliš: „Kruh naš svagdanji daj nam danas“. A o ovo troje kaže Gospodin: „Tražite najprije Božje Kraljevstvo“ u odnosu na prvo, „i pravednost njegovu“ u odnosu na drugo, „a sve će vam se ostalo dodati“ (*Matej* 6, 33) u odnosu na treće.

Ono pak što treba izbjegavati i od čega treba bježati jest ono što se protivi dobru. A dobro koje je prvo poželjno jest četverostruko, kao što je rečeno.

Prvo je *slava Božja* i ni jedno zlo nije protivno tomu. „Ako griješiš, što ćeš Mu time nauditi... Ako pravo činiš, što ćeš Mu time

¹⁰¹ Vulgata, i po njoj mnogi prijevodi na Zapadu, imaju „Amen“ na kraju molitve Očče naš. „U završnoj riječi božanske molitve „amen“ klice su mnogih razloga i razmišljanja o kojima smo govorili. A taj hebrejski izraz bio je u Spasiteljevim ustima doista tako čest, da se svidjelo Duhu Svetomu, iz čijega je glasa ta rečenica na neki način uzeta, zadržati ga u Crkvi Božjoj. U toj riječi kao da odzvanja: ‘Znaj da su tvoje molitve uslišane’, jer ima smisao riječi Boga koji odgovara i milostivo otpušta onoga koji je molitvama postigao što je htio“ (*Rimski katekizam*, IV. dio, XVII. poglavlje, 4. odlomak; usp. *Katekism rimski*, U Mlezieh 1775., str. 526).

darovati?“ (*Job* 35, 6–7, po Vulgati). Naime, slava Božja odjekuje i time što kažnjava zlo kao i time što nagrađuje dobro.

Drugo dobro jest život vječni. Njemu se suprotstavlja grijeh, jer ga grijehom gubimo. I stoga, da bi se uklonio grijeh, kažemo: „Otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnicima našim“.

Treće dobro jest *pravednost i dobra djela*. Njima se protivi napast, jer nas nápastî priječe da činimo dobro. A da bi se to odvratilo, prosimo: „I ne uvedi nas u napast“.

Četvrto dobro jesu nužna dobra, a njih sprječavaju protivštine i nevolje. Pa da bi ih se odmaknulo, molimo: „Nego izbavi nas od Zla“. Amen.

Završava Razlaganje brata Tome Akvinskoga o Gospodinovoj molitvi.

O odnosu Duhovih darova i prošnjâ Očenaša

sv. Toma Akvinski, *Spis nad Knjigama Misli*, Treća knjiga

34. razlučivanje: O darovima

Nakon što je Učitelj [Misli Petar Lombard] odredio o krjepostima, ovdje počinje utvrđivati o darovima.

A ovaj se dio dijeli u tri dijela: u prvom razmatra darove općenito, u drugom o određenim darovima, naime o strahu, koji zbog svoje složenosti ima posebnu poteškoću, od mjesta gdje kaže: „a budući da nam dolazi mjesto gdje valja raspravljati o strahu, treba znati da postoje četiri straha“;¹⁰² u trećem pokazuje razliku nekih darova među sobom radi njihove najveće skladnosti, u 35. razlučivanju koja počinje: „Nakon premise brižljivo treba razmotriti u čemu se mudrost razlikuje od znanja“.¹⁰³

Prvi se dijeli na dvoje: prvo određuje o darovima prema istini; u drugom potiče stanovitu dvojbu protiv unaprijed određene istine, od mjesta gdje kaže: „ali čini se da se ovomu opire što Beda kaže o strahu Gospodinovu“.¹⁰⁴

Oko prvoga čini dvoje: najprije pokazuje da su darovi krjeposti i da ostaju u (vječnoj) domovini. Zatim pokazuje da su oni bili najpotpuniji u Kristu, od mjesta gdje kaže: „Izaija pokazuje da su u Kristu oni bili isti“.¹⁰⁵

Kad kaže: „Ali čini se da se ovomu opire što Beda kaže o strahu Gospodinovu“,¹⁰⁶ iznosi dvojbu o onomu što je određeno.

¹⁰² Petar Lombard, *Misli*, III. knjiga, 34. razlučivanje, 4. (126.) poglavlje, 1.

¹⁰³ Petar Lombard, *Misli*, III. knjiga, 35. razlučivanje, 1. (132.) poglavlje, 1.

¹⁰⁴ Petar Lombard, *Misli*, III. knjiga, 34. razlučivanje, 3. (125.) poglavlje, 2.

¹⁰⁵ Petar Lombard, *Misli*, III. knjiga, 34. razlučivanje, 3. (125.) poglavlje, 1.

¹⁰⁶ Petar Lombard, *Misli*, III. knjiga, 34. razlučivanje, 3. (125.) poglavlje, 2.

I prvo iznosi prigovor, a zatim ga rješava, kad kaže: „na to kažemo“¹⁰⁷ i tako dalje.

1. pitanje: O darovima općenito

Ovdje se postavlja šest pitanja:

1. jesu li darovi krjeposti;
2. koliki je njihov broj;
3. hoće li ostati na nebu;
4. kako se odnose prema blaženstvu;
5. kako se odnose prema plodovima [Duha Svetoga];
6. kako se odnose prema prošnjama.

6. članak: Odgovaraju li prošnje (Očenaša) darovima (Duha Svetoga)

Pristup šestomu pitanju. Čini se da prošnje ne odgovaraju darovima.

Razlozi za dvojbu

1. Naime, Augustin u *Rukoveti* kaže da se prvim trima prošnjama traže vječne stvari, ali preostalim četverima vremenite.¹⁰⁸ Ali svaki od darova odnosi se na sadašnji život, u kojem živimo privremeno, i na budući, u kojemu stižemo u vječnost, kao što je jasno iz onoga što je rečeno. Stoga prošnje ne odgovaraju darovima.

¹⁰⁷ Petar Lombard, *Misli*, III. knjiga, 34. razlučivanje, 3. (125.) poglavlje, 4.

¹⁰⁸ Sv. Augustin, *Enchiridion ad Laurentium sive De fide, spe et charitate*, caput CXV (Corpus Christianorum, Series Latina, svezak 46, Turnhout: Brepols, 1969.; Patrologia Latina, svezak 40, Parisii: Migne, 1845., stupac 285; Sources chrétiennes, svezak 46, Paris: Cerf, 1969.); Sv. Augustin, *Rukovet*, preveo Marijan Mandac, Markarska: Služba Božja, 1990., XXX. poglavlje, točka 115., str. 222: „Gospodinova molitva u Matejevu evanđelju sadržava sedam prošnja. Od njih se u trima moli vječno, u ostale četiri vremenito kao nužno da se postigne vječno.“

2. Osim toga, Augustin u *Pismu Probi* kaže: „tko god kaže“, dakako moleći, „što ne može pripadati ovoj evanđeoskoj molitvi, čak i ako ne moli nedopušteno, moli tjelesno“. ¹⁰⁹ Ali mnoge druge stvari mogu se netjelesno tražiti od Boga osim sedam darova, kao što su sedam krjeposti, i milost, i životne potrebe. Prema tome, prošnje Gospodinove molitve ne odgovaraju sedmerim darovima.

3. K tomu, svi su darovi neka dobra dana od Boga. Ali prošnje Gospodinove molitve nisu samo za postizanje dobra, nego i za uklanjanje zla. Stoga darovi ne odgovaraju prošnjama.

4. Nadalje, među darovima četiri su koja se tiču spoznaje. A u prošnjama čini se da se nijedna ne odnosi na spoznaju. Dakle, prošnje ne odgovaraju darovima.

5. Uz to, prošnje su usmjerene na primanje. No, primiti nešto od Boga može samo onaj tko ima krjepost. Budući da se, dakle, darovi ulijevaju zajedno s krjepostima, čini se da prošnje nisu upravljene prema darovima.

6. Napokon, Augustin u *Rukoveti* kaže da je sve ovo jedna prošnja: „i ne uvedi nas u napast, nego izbavi nas od Zla“, što je jasno iz činjenice da ondje ne stoji: „i izbavi nas od Zla“, nego je tamo stavljeno: „nego“. Isto tako kaže da je treća prošnja, to jest „Budi volja tvoja“, sadržana u prvim dvjema. ¹¹⁰ I stoga se čini da ne po-

¹⁰⁹ Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga* (godine 412.), XII. poglavlje, 22. odlomak (Corpus Christianorum, Series Latina, svezak 31B, Turnhout: Brepols, 2009., str. 228; Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, ur. Alois Goldbacher, Vindobonae, 1904., str. 65; Patrologia Latina, svezak 33, Parisiis, 1844., stupac 502; *Liturgia horarum iuxta Ritum Romanum*, editio typica altera, IV, Typis polyglotis Vaticanis, 1987., str. 344–345 (Hebdomada XXIX per annum, Feria tertia); hrvatski prijevod: Časoslov *Rimskog obreda*, IV, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1985., str. 276 (drugo čitanje u utorak 29. tjedna kroz godinu).

¹¹⁰ Sv. Augustin, *Enchiridion ad Laurentium sive De fide, spe et charitate*, caput CXVI (Patrologia Latina, svezak 40, stupac 286); Sv. Augustin, *Rukovet*, preveo Marijan Mandac, Makarska: Služba Božja, 1990., XXX. poglavlje, točka 116., str. 223: „Evanđelist Luka u Gospodinovoj molitvi nije izrazio sedam nego pet prošnja. Ipak se nije od Mateja udaljio. U neku je ruku upozorio samom svojom skraćenošću kako

stoji nego samo pet prošnja, kao što i Luka navodi. Ali postoji sedam darova. Stoga prošnje ne odgovaraju darovima.

7. Konačno, druga se prošnja, prema Augustinu u istom odlomku, odnosi na uskrsnuće tijela. Ali nijedan dar ne pripada uskrsnuću. Stoga prošnje ne odgovaraju darovima.

Ali protiv

Ali protiv toga je da je isto što se od Boga moli i od Njega prima. Zbog toga se kaže u *Ivanovu evanđelju* 16, 24: „Išтите i primit ćete.“ Ali darovi su ono što se traži prošnjama; i tako prošnje i darovi odgovaraju jedni drugima.

Štoviše, u rubnom objašnjenju *Mateja* 6 kaže se: „U molitvama je da možemo primiti darove, u darovima da možemo djelovati: blaženstva proistječu od djelovanja.“¹¹¹ Stoga, kao što blaženstva odgovaraju darovima, tako darovi odgovaraju prošnjama.

Zatim, kao što isto rubno objašnjenje kaže, sedam prošnja sadržava sve darove sadašnjega ili budućega života.¹¹² Ali u svemu tome i darovi se usavršuju, kao što je jasno iz onoga što je rečeno. Stoga darovi i prošnje odgovaraju jedni drugima.

moramo shvatili onih sedam molba. Božje se ime posvećuje u duhu, a Božje će kraljevstvo doći s tjelesnim uskrsnućem. Luka, dakle, pokazuje da je treća prošnja na neki način ponavljanje dviju prethodnih. Mimoilazeći je, omogućuje da se još bolje shvati. Potom donosi tri sljedeće: o svakodnevnom kruhu, oproštenju grijeha i bježanju od napasti (*Luka* 11, 2–4). Matej je na svršetku stavio: „Nego izbavi nas od Zla“ (*Matej* 6, 13). Luka je to ispustio da shvatimo kako to pripada onome što je prethodno kazano o napasti. Radi toga kaže: „Nego izbavi...“, a ne kaže: „i izbavi“. Pokazuje da je, tako reći, ista prošnja: nemoj ovo, nego ono. Tako će svatko znati da se oslobađa od zla time što ne dolazi u napast.“

¹¹¹ *Glossa ordinaria* na *Mateja* 6, 9.

¹¹² *Glossa ordinaria* na *Mateja* 6, 9, samo što ona ne kaže kako „sedam prošnja sadržava sve darove“ (*dona*), nego ... „sva dobra“ (*bona*).

Odgovor

Odgovaram kako treba reći da se svođenje prošnja na darove ne shvaća u smislu da se u prošnjama traže samo imanja darova (*hābitus dōnōrum*),¹¹³ nego zato što se svakom prošnjom moli ne-

¹¹³ *Hābitus*, ūs, m. latinska je istovrijednica za grčki ἡ ἕξις, ἕξεως, *hē hēxis*, *hēxeōs*, a znače:

- navika (tijela ili duha), stanje, moć stečena običajem, vježbom, uporabom, osposobljavanjem, usavršavanjem ili drugim navikavanjem. U tom smislu pojavljuje se u *Hebrejima* 5, 14: „A za zrele je tvrda hrana, za one koji imaju iskustvom (*hēxim*) izvježšana čula za rasuđivanje dobra i zla“;
- vještina, stanje (Antun Bauer, *Opća metafizika ili ontologija*, U Zagrebu 1894., str. VIII); „Izrazom *habitus* označuju skolastici takvu kakvoću bića, koja čini da se biće trajno dobro ili zlo drži ili s obzirom na narav svoju u sebi ili s obzirom na djelovanje njezino. A je li ovo svojstvo samo časovito ili prolazno, zove se *dispositio*, razpoloženje, npr. časovita dobra ili zla volja. Koliko *habitus* označuje dobro ili zlo stanje kojega bića s obzirom na samu narav njegovu npr. zdravlje ili bolest, pripada u prvu vrstu kakvoća, te ovaj *habitus* možemo zvati naprosto stanje. Koliko pak *habitus* označuje dobro držanje ili stanje bića s obzirom na djelovanje njegovo, zove se vještina; samo ne valja zaboraviti, da i stanje (dobro ili zlo) znatno utječe na djelovanje. Prema tomu možemo vještinu ovako označiti: vještina je trajno usavršenje neke moći, da lako i hitro djeluje.“ (str. 111);
- lakoća u djelovanju (Josip Stadler, *Logika dio prvi Dijalektika*, U Sarajevu 1904., str. 32); ruho u pravom i prenesenom smislu (*isto*, str. 33); kakvoća po sebi stalna, koja čini, da moć nekom lakoćom i sigurnošću djeluje (Josip Stadler, *Opća metafizika ili ontologija*, U Sarajevu 1907., str. 119 – 120); kakvoća trajna i po sebi stalna u subjektu, po sebi ponajprije upravljena na djelovanje, koja ne daje prve mogućnosti djelovanja, nego koja djelovanje pomaže i olakočuje (Josip Stadler, *Psihologija*, Sarajevo, 1910., str. 313);
- stanje, imanje (Aristotel, *Metafizika*, preveo Tomislav Ladan, Zagreb, 1992., str. 489); stanje, imanje, moć, držanje, vrsnoća (Aristotel, *Nikomahova etika*, preveo Tomislav Ladan, Zagreb, 1992., str. 347);
- stanje pripravnosti, čvrsta pripravnost (Toma Akvinski, *Suma protiv pogana*, svezak prvi, preveo Augustin Pavlović, Zagreb, 1993., str. 878); stanje pripravnosti, djelatna spremnost (Toma Akvinski, *Suma protiv pogana*, svezak drugi, Zagreb, 1994., str. 1211); stanje pripravnosti, imanje (Augustin Pavlović, *Pariške rasprave Tome Akvinskoga*, Zagreb, 2001., str. 607);
- držanje tijela, način odijevanja, navika (Branimir Glavičić, *Marulićev latinski rječnik*, Split, 1997., str. 137);
- sposobnost, sklonost (antropološki) ili pokrivalo (ontički) (Toma Akvinski, *Izabrano djelo*, preveo Tomo Vereš, Zagreb, 2005., str. 803);
- držanje, svojstvo, uobičajeni način djelovanja i ponašanja, stanje ili držanje tijela ili duše, kakvoća (Hrvatska enciklopedija).

što od onoga što se odnosi na neki od darova. A to se svođenje može promatrati dvojako. S jedne strane općenito, to jest da se sve što se odnosi na darove odnosi i na molbe i obratno; i tako se svodi jedno na drugo, ne samo pridavanjem, nego i vlastitošću: jer kako darovi dovoljno usavršavaju u svemu što pripada djelatnomu i motriteljskomu životu, bilo u sadašnjosti ili u budućnosti, tako usavršavaju i u svemu za što se prošnjama zaziva božanska pomoć. S druge strane pojedinačno, a tako se pojedine darove ne može svesti na pojedine prošnje po vlastitosti, nego određenim pridavanjem Naime, ono što se u različitim molbama traži može pripadati jednomu daru i obratno. Zato „pridavanjem“, jer pojedinačne prošnje imaju neke sličnosti s pojedinačnim darovima, kao što je rečeno i o blaženstvima.

Naime, postoji drugi temelj razlikovanja darova i prošnja. Budući da su darovi stanja usmjerena na djelovanje, treba ih razlikovati prema predmetima u kojima djelo treba biti različito prema vrsti. Ali iskati treba sve što nam je potrebno za djelovanje, a što ne možemo imati osim od Boga. Jedan pak dar za svoje djelovanje treba više pomoći, a ista pomoć vrijedi za djela mnogih darova. Međutim, Božja nam je pomoć potrebna kako u djelima motriteljskoga, tako i u djelima djelatnoga života.

Roy Joseph Deferrari i Inviolata Barry, *A Lexicon of St. Thomas Aquinas*, Washington, 1948., str. 477–478 donose šest značenja riječi *habitus* u sv. Tome:

1. odijevanje, odjeća, nošnja, (redovničko) odijelo, haljina,
2. imanje, posjedovanje, oblik ili čin, istoznačnica za imati, jedan od takozvanih Aristotelovih izvodnih pojmova, suprotno od nedostatka, nijekanja i lišavanja,
3. imati na sebi, nositi, obučen, odjeven, isto tako istoznačnica za imati, jednu od deset Aristotelovih kategorija,
4. navika u pravom smislu riječi, naviknutost, navičnost, vrsta kakvoće najvišega roda utoliko što je promjena bivstva koju nije lako promijeniti. U tom smislu, ona se suprotstavlja pukomu raspoloženju, koja se lako mijenja. Takva je navika ili preinaka prirode, kao što je zdravlje, ili, što je češće, neke sposobnosti koja je čini bržim da djeluje dobro ili loše. I navika i raspoloženje u suprotnosti su s moći,
5. navika u užem smislu riječi, tj. osobitost, sklonost, podobnost neke stvari za nešto, istoznačnica za: *dispositio* (raspoloženje, raspoloživost, stanje pripravnosti, prikladnost za, obilježje), *hābilitas* (sposobnost, prikladnost, okretnost, sklonost) i *hābītūdo* (odnos, veza, suodnos),
6. *habitus* u prenesenom smislu riječi, tj. predmet habitusa.

U djelima pak motriteljskoga života potrebna nam je dvostruka pomoć. Jedna da se pojavi veličanstvo i krasota samih božanskih stvari o kojima se može razmatrati, inače ne bi bile vrijedne zrenja i čuđenja koje privlače motrenje. A ta se pomoć moli prvom prošnjom: *sveti se Ime tvoje*, u kojoj se traži da se njegovo ime, koje je uvijek sveto, drži svetim i među ljudima, to jest da se ne prezire, kako kaže Augustin u *Pismu Probi*.¹¹⁴ Stoga je to tražiti isto kao što piše u *Sirahu* 36, 3: „Kako si se u očima njihovim pokazao nama svetim, tako se sada u očima našim pokaži velik prema njima.“ A budući da iz toga što čovjek postaje dionikom ove izvrsnosti, ima naređivati i suditi, što pripada mudrosti, ova se prošnja svodi na mudrost i na sedmo blaženstvo.¹¹⁵ Druga je pak pomoć da u motrenju tih čudesnih stvari spoznamo svoju sreću, tako da čovjek više prione njihovu promišljanju. A ta se pomoć traži drugom prošnjom: *dođi kraljevstvo tvoje*, prema rubnom objašnjenju:¹¹⁶ *to jest, neka se očituje ljudima*, tako da dođe u nas i da u Kristu zavrijedimo kraljevati, kako Augustin piše *Probi*.¹¹⁷ Stoga je to tražiti isto kao reći: „pokaži lice svoje i bit ćemo spašeni“ (*Psalam* 80, 3, prema Vulgati), kao što Augustin kaže.¹¹⁸ I zato se ova prošnja svodi na šesto blaženstvo¹¹⁹ i na dar umnosti.

I u poslovima djelatnoga života potrebna nam je dvostruka pomoć. Prva je da nam se daju dobra koja će nam pomoći da dobro

¹¹⁴ Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga*, XI., 21. odlomak (Corpus Christianorum, Series Latina, svezak 31B, str. 228; Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 63; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 502).

¹¹⁵ „Blago mirotvorcima: oni će se sinovima Božjim zvati!“ (*Matej* 5, 9).

¹¹⁶ *Glossa ordinaria* na *Mateja* 6, 10 (Patrologia Latina, svezak 114, Lutetiae Parisiorum: Migne, 1852., stupac 101 B).

¹¹⁷ Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga*, XI. poglavlje, 21. odlomak (Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 63; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 502).

¹¹⁸ Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga*, XII. poglavlje, 22. odlomak (Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 65; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 503).

¹¹⁹ „Blago čistima srcem: oni će Boga gledati!“ (*Matej* 5, 8).

radimo. Druga je da se uklone zle zaprjeke. A za djelatan život potrebno nam je dvostruko dobro. Jedno koje izravno upućuje na djelo krjeposti, kao sama čestita vrijednota, a to se moli u trećoj prošnji: *budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji*, na kojoj, prema Augustinu,¹²⁰ tražimo pokornost Bogu, da mi tako činimo volju Njegovu na zemlji, kao što to čine anđeli na nebesima. Stoga je, prema Augustinu, to tražiti isto kao reći: „Korake mi upravljaj po svom obećanju“ (*Psalam* 119, 133), a to se svodi na peto blaženstvo,¹²¹ koje je o milosrđu, jer nam je Bog poglavito zapovjedio iskazivati milosrđe, i posljedično, na dar savjeta. Drugo potrebno dobro služi krjeposti u svojstvu oruđa, kao vremenite potpore pomoću kojih se čovjeku pomaže u ispravnom djelovanju. A to pripada četvrtoj prošnji, u kojoj se kaže: *kruh naš svagdanji daj nam danas*, jer se time što se kaže „danas“, prema Augustinu u istom odlomku,¹²² označava ovo vrijeme. Tako ili od Ota tražimo onu dostatnost koja uvelike nadmašuje imenom kruha naznačujući cjelinu ili svetoostajstvo vjernih. Stoga je to tražiti isto što se moli u *Mudrim izrjekama* 30, 8: „bogatstva ni siromaštva ne daj meni, nego samo udijeli što je nužno življenju momu“. I ta se prošnja svodi na četvrto blaženstvo,¹²³ jer takvi su oslonci života koji nas podupiru u naporima ovoga života, i posljedično na dar jakosti.

¹²⁰ Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga*, XI. poglavlje, 21. odlomak (Corpus Christianorum, Series Latina, svezak 31B, str. 228; Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 63; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 502).

¹²¹ „Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe!“ (*Matej* 5, 7).

¹²² Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga*, XI. poglavlje, 21. odlomak (Corpus Christianorum, Series Latina, svezak 31B, str. 228; Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 63–64; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 502): „Kad kažemo: *Kruh naš svagdanji daj nam danas*, riječ *danas* označava ovo vrijeme. Tim riječima ili tražimo ono što trebamo, a sve to označavamo kruhom kao najdragocjenijim dijelom, ili tražimo svetoostajstvo vjernih, koje je potrebno u ovom vremenu, ali ne da postignemo sreću ovoga vremena, nego onu vječnu.“

¹²³ „Blago gladnima i žednima pravедnosti: oni će se nasititi!“ (*Matej* 5, 6).

Međutim, ometanje rada djelatnoga života jest trojako. Prvo, zlo krivnje, doduše prošle u zbilji, ali koja traje u optužbi, mrlji i okaljanosti. A protiv toga zla moli se pomoć petom prošnjom, u kojoj se kaže: *otpusti nam duge naše, kako i mi otpuštamo dužnicima našim*. Time se, kako u istom odlomku kaže Augustin,¹²⁴ podsjećamo što trebamo iskati i što činiti da bismo zavrijedili primiti. I to isto tražio je koji je rekao u *Psalmu 7, 5–6*: „Ako sam uzvratio onima koji mi vraćaju zlom, neka po zasluži bez pomoći padnem od neprijatelja svojih“ (po Vulgati). A to se svodi na drugo blaženstvo,¹²⁵ koje je o ožalošćenima, jer ti su grijesi oprošteni, i posljedično na dar znanja. Drugo je buduće zlo, jer se bojimo onoga što nas navodi na grijeh. A u pogledu toga traži se pomoć u šestoj prošnji, kada se kaže: *i ne uvedi nas u napast*. Time, prema Augustinu,¹²⁶ molimo da nas božanska pomoć ne napusti ni u kakvoj napasti, kako prevareni ne bismo pristali ili kako oboreni ne bismo popustili. A to isto traži se u *Siraha 23, 6*: „odvрати od mene požude trbuha“ (po Vulgati), što se svodi na treće blaženstvo,¹²⁷ koje je o blagosti. Budući da su napasti na zlo uglavnom nevolje koje donose bližnji, one nas izazivaju da im naudimo, a svladavamo ih tim blaženstvom. Posljedično ta se prošnja svodi na dar pobožnosti. Treće je sadašnje zlo, kakvo god ono bilo, a protiv toga pomoć se moli sedmom prošnjom, u kojoj se kaže: *nego izbavi*

¹²⁴ Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga*, XI. poglavlje, 21. odlomak (Corpus Christianorum, Series Latina, svezak 31B, str. 228; Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 64; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 502).

¹²⁵ „Blago ožalošćenima: oni će se utješiti!“ (*Matej 5, 4*). Retci 4 i 5 u nekim su rukopisima obrnuti. U Vulgati je taj redak obrojčen kao *Matej 5, 5*, i zato ga se u latinskom izvorniku naziva „trećim“ blaženstvom.

¹²⁶ Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga*, XI. poglavlje, 21. odlomak (Corpus Christianorum, Series Latina, svezak 31B, str. 228; Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 64; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 502).

¹²⁷ „Blago krotkima: oni će baštiniti zemlju!“ (*Matej 5, 5*). Retci 4 i 5 zamijenjeni su u nekim su rukopisima. Prema Vulgati taj je redak obrojčen kao *Matej 5, 4*, pa ga u latinskom prijedlošku sv. Toma naziva „drugim“ blaženstvom.

nas od Zla. Stoga Augustin kaže da čovjek kršćanin, koji se nalazi u bilo kojoj nevolji, u toj prošnji pušta uzdisaje.¹²⁸ To je isto molio onaj koji je rekao u *Psalmu* 59, 2: „Izbavi me od dušmana mojih, Bože moj“. A to se svodi na blaženstvo koje je siromaštvo duhom,¹²⁹ jer je prikladno da onaj tko je u nevolji traži pomoć, i posljedično na dar bogobojznosti.

Zadnje tri prošnje mogu se i drukčije razlikovati prema Augustinu: da se prvom od njih moli pomoć protiv zla krivnje, drugom protiv sklonosti prijestupu, a trećom protiv zla kazne.

Otklanjanje poteškoća

Odgovor na 1. razlog. Prošnje odgovaraju darovima u poslušnosti Bogu, koja obuhvaća svako časno djelovanje. U tom posluhu dobra razmatranja počinju u ovom životu, a dovršavaju se u budućem. A što se tiče ispunjavanja toga, Augustin kaže da u prvim trima prošnjama tražimo vječne vrjednote, dok u ostalim prošnjama molimo one stvari koje postoje samo u ovom životu.

Odgovor na 2. razlog. U ovoj molitvi ne teži se samo za imanjem darova, jer je prošnje tih sposobnosti u odnosu na umnost i mudrost obuhvaćeno u prve dvije prošnje, nego se u trećoj prošnji moli za sva stanja darova ili krjeposti koje usmjeravaju u djelatan život. A to stoga što sva djelotvorna stanja postoje samo radi poslušnosti Bogu, iako po pojedinačnim prošnjama molimo za ono što na neki način pripada svim darovima.

¹²⁸ Sv. Augustin, *Pismo CXXX.*, *Probi o moljenju Boga*, XI. poglavlje, 21. odlomak (Corpus Christianorum, Series Latina, svezak 31B, str. 228; Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 64; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 502): „Kad kažemo: *izbavi nas od Zla*, prizivamo sebi u pamet kako još nismo u onom dobru gdje nas ne muči nikakvo zlo. Ta posljednja prošnja u Gospodinovoj molitvi tako je široka da čovjek kršćanin, nalazeći se u bilo kojoj nevolji, tu odlaze uzdisaje, tu izlijeva suze, tu počinje, tu se zadržava, tu završava molitvu. Na sve nas to trebaju podsjećati te riječi.“

¹²⁹ Prvo blaženstvo: „Blago siromasima duhom: njihovo je kraljevstvo nebesko!“ (*Matej* 5, 3).

Odgovor na 3. razlog. Iako su darovi neka dobra koja Bog daje, kako bi mogli imati prāvō djelovanje, čovjek se ipak treba osloboditi zala.

Odgovor na 4. razlog. Dvije se prošnje tiču motriteljske spoznaje, ali nije navedena nijedna prošnja koja bi se odnosila na činidbenu spoznaju iz istoga razloga zbog kojega nema ni takvih blaženstava, kao što je rečeno.

Odgovor na 5. razlog. Iako čovjek koji nema krjeposti ne može tražiti darove zato jer bi ih zavrijedio, ipak ih može tražiti kao da ima raspoloženost prema njima. A opet, netko tko ima krjeposti i darove može tražiti da u njima ustraje.

Odgovor na 6. razlog. Jednostavno govoreći sedam je prošnja, kako je rečeno. Ipak nije neprilično da jedna od njih nekako bude uključena u drugu, kao što je nešto u drugome u sjemenu.

Odgovor na 7. razlog. Augustin kaže da se druga prošnja proteže na uskrsnuće tijela zato jer ćemo u uskrsnuću tijela najviše od svega i potpuno biti dionici božanskoga kraljevstva, a ne zato što bi se izrijeком molilo uskrsnuće tijela.

Krist i sedam darova Duha Svetoga. To je vrh vitraja „Jišajevo stablo“, napravljena između godine 1145. i 1155. iznad lijevih vrata glavnoga ulaza katedrale u Chartresu (zapadno pročelje, sjeverna strana ili dolje desno gledano iznutra). Prizor je nadahnut proročanstvom: „Isklijat će mladica iz panja Jišajeva, izdanak će izbit iz njegova korijena. Na njemu će duh GOSPODINOV počivat, duh mudrosti i umnosti, duh savjeta i jakosti, duh znanja i pobožnosti. Prodahnut će ga strah Gospodinov“ (*Izajja* 11, 1–3). U zlatokrugu oko golubice iznad Isusove glave piše SAPIENTIA (mudrost). Na lijevim golubicama, jednoj ispod druge pisalo je: INTELLECTUS (umnost), FORTITUDO (jakost) i PIETAS (pobožnost), a na desnim: CONSILIUM (savjet), SCIENTIA (znanje) i TIMOR (bogobožnost). Stotinu godina kasnije sv. Toma Akvinski protumačio je kako se moljenjem Očenaša zapravo moli svaki od darova Duha Svetoga.

Lijevo od Svevladara prikazan je prorok Habakuk s natpisom HABACUC PROPHETA, a desno prorok Sefanija s natpisom SOPHONIAS PROPHETA. Habakukove riječi: „klikat ću u Bogu, svojem Spasitelju“ (3, 18) Gospa preuzima u svojem hvalospjevu (*Luka* 1, 47). Sefanijine riječi: „pustit ću da u tebi opstane samo skroman i čedan narod i u imenu GOSPODINOVU tražit će okrilje Ostatak Izraelov. Oni ne će više činiti nepravdu, ne će više govoriti laži; u njihovim ustima ne će se više naći jezik prijevani“ (3, 12–13) preuzima *Otkrivenje* 14, 5, a Sefanijin uzvik: „Veseli se i raduj se iz sveg srca, Kćeri jeruzalemska!“ (3, 15) najavljuje Arkandjelov pozdrav Gospi.

Je li sedam prošnja Gospodinove molitve prikladno doznačeno?

(sv. Toma Akvinski, *Suma teologije*,
II.–II.,¹³⁰ 83. pitanje,¹³¹ 9. članak)

Pristup devetomu pitanju. Čini se da se sedam prošnja Gospodinove molitve neprikladno doznačuje.

Razlozi za dvojbu

1. Isprazno je naime tražiti ono što uvijek jest. A Božje je ime uvijek sveto, prema *Luki*: „sveto je ime njegovo“ (1, 49). Isto tako, Njegovo je kraljevstvo vječito, prema *Psalmu*: „Kraljevstvo tvoje, Gospodine, kraljevstvo je svih vjekova“ (145, 13). Također,

¹³⁰ U drugom odsjeku drugoga dijela (*secunda secundae*) *Sume teologije* sv. Toma Akvinski raspravlja o krjepostima, najprije bogoslovnim: vjere (pitanja 1.–16.), ufanja/nade (pitanja 17.–22.) i ljubavi (pitanja 23.–46.), a zatim o stožernim krjepostima: razboritosti (pitanja 47.–56.), pravednosti (pitanja 57.–122.), jakosti (pitanja 123.–140.) i umjerenosti (pitanja 141.–170), djelima koja se posebno odnose na određene ljude: darovima znanja (pitanja 171.–175.), darovima govora (pitanja 176.–177.) i darovima čudesa (pitanje 178.) te raznolikosti života (pitanja 179.–182.) i životnim stanjima (pitanja 183.–189.). U poglavlju o pravednosti kao krjeposti pratilice pravednosti obrađuje: bogoštovlje (pitanja 81.–100.), pijetet (pitanje 101.), opsluživanje (pitanja 102.–119.) i pravičnost (pitanje 120.). O krjeposti bogoštovlja izlaže što je ona po sebi (pitanje 81.), njezine glavne unutarnje čine, tj. pobožnost (pitanje 82.) i molitvu (pitanje 83.).

¹³¹ Pitanje 83. o molitvi sastoji se od 17 članaka: 1. Je li molitva čin moći težnje ili spoznaje? 2. Dolikuje li se Bogu moliti? 3. Je li molitva čin religioznosti? 4. Trebamo li se samo Bogu moliti? 5. Trebamo li tražiti nešto određeno kad molimo? 6. Trebamo li tražiti vremenite stvari kad molimo? 7. Trebamo li moliti za druge? 8. Trebamo li se moliti za svoje neprijatelje? 9. Sedam prošnja Gospodinove molitve 10. Je li molitva primjerena razumnomu stvorenju? 11. Mole li se svetcima na nebu za nas? 12. Treba li molitva biti glasna? 13. Je li u molitvi potrebna pozornost? 14. Treba li molitva trajati dugo? 15. Dobivaju li grješnici nešto od Boga molitvom? 16. Je li molitva zaslužna? 17. Različite vrste molitve.

Božja se volja uvijek ispunjava, prema *Izaiji*: „izvršit ću sve što mi je po volji“ (46, 10). Stoga je isprazno tražiti da se sveti ime Božje, da dođe kraljevstvo njegovo i da bude volja njegova.

2. Nadalje, priječe je odstupiti od zla nego postići dobro. Stoga se čini neprikladnim iznositi prošnje koje se odnose na postizanje dobra prije onih koje se odnose na uklanjanje zla.

3. Osim toga, nešto se ište upravo za to da bude dano. Ali glavni Božji dar jest Duh Sveti i ono što nam se daje po Njemu. Stoga se čini da su prošnje neprikladno dodijeljene, jer ne odgovaraju darovima Duha Svetoga.

4. Zatim, prema *Luki*, u Gospodinovoj molitvi navodi se samo pet prošnja, kao što se vidi iz jedanaestoga poglavlja. Stoga je bilo suvišno da Matej nabraja sedam prošnja.

5. Konačno, čini se ispraznim nastojati pridobivati naklonost Onoga tko nas je pretekao svojom dobrohotnošću. A Bog nas je već preduhitrio svojom dobrostivošću, „jer On nas prije uzljubi“ kako se kaže u *Prvoj Ivanovovoj* (4, 19). Stoga je suvišno upućivati prošnje: „Otče naš, koji jesi na nebesima...“, koje kao da sežu za stjecanjem Božje blagohotnosti.

Ali protiv

Ali protiv toga dovoljan je ugled Krista koji je ustanovio ovu molitvu.

Odgovor

Odgovaram kako treba reći da je Gospodinova molitva najsavršenija, jer, kako Augustin kaže u *Pismu Probi o moljenju Boga*: „ako molimo pravilno i prikladno, ništa drugo ne možemo reći, nego ono što se nalazi u toj Gospodinovoj molitvi“.¹³² Budući da je mo-

¹³² Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga*, XII. poglavlje, 22. odlomak (Corpus Christianorum, Series Latina, svezak 31B, Turnhout: Brepols, 2009., str.

litva na neki način tumač naše želje kod Boga, pravilno moleći tražimo samo ono što smo sposobni ispravno željeti. U Gospodinovoj pak molitvi ne samo da se moli sve što možemo ispravno željeti, nego i redosljedom kojim to treba željeti, tako da nas ova molitva uči ne samo tražiti, nego i uobličuje cijelo naše duševno stanje (*affectus*). Stoga je očito kako u želju prvo dolazi svrha, a zatim sredstva koja tomu služe. A naša je svrha Bog. Prema Njemu naše duševno stanje teži dvostruko: na jedan način kako hoćemo slavu Božju, a na drugi način kako želimo uživati u Njegovoj slavi. Od toga se prvi odnosi na ljubav (*dilectionem*) kojom ljubimo samoga Boga, a drugi se odnosi na ljubav kojom sebe ljubimo u Bogu. Stoga se prvom prošnjom izražava: „Sveti se ime tvoje“, a time molimo slavu Božju. Drugom se navodi: „Dođi kraljevstvo tvoje“, a time molimo da prispijemo u slavu Njegova kraljevstva.

Za rečenu pak svrhu nešto nas usmjerava dvostruko, na jedan način po sebi, a na drugi način slučajno. Po sebi je dobro ono što je korisno za svrhu.¹³³ A nešto je za svrhu blaženstva korisno dvojako. Na jedan način, izravno i osobito, prema zasluži kojom zaslužujemo blaženstvo pokoravajući se Bogu. I u odnosu na to moli se: „Budi volja tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji.“ Na drugi način sredstveno i kao da nam pomaže da zaslužimo. A toga se tiče ono kad se govori: „Kruh naš svagdanji daj nam danas“, bilo da se pod tim razumijeva svetoostajstveni kruh, čije svakodnevno uživanje koristi čovjeku, a u čemu se također razabiru svi ostali sakramenti, bilo da se također shvaća tjelesni kruh, kao da se pod kruhom poima „sva dostatnost hrane“, kako kaže Augustin u *Pismu Probi*,¹³⁴ jer je Euharistija poglaviti sakrament, a kruh je

228; Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, Vindobonae, 1904., str. 65; Patrologia Latina, svezak 33, Parisiis, 1844., stupac 503).

¹³³ Kao svrha ljudskoga djelovanja prepoznati su: sreća (eudemonizam: Aristotel), duševni spokoj (epikureizam), užitak (hedonizam), odsutnost potrebe (cinizam), savršenstvo (perfekcionizam: platonizam, asketizam), blaženstvo (neoplatonizam), obavljanje dužnosti (kantizam), korist (utilitarizam), bestrasnost (apatija: stoicizam).

¹³⁴ Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga*, XI. poglavlje, 21. odlomak (Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 63; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 502).

poglavito jelo: tako u *Evandjelju po Mateju* (6, 9) čitamo, nadpostojni (*supersubstantialem*),¹³⁵ tj. poglaviti (*praecipuum*), kako tumači Jeronim.¹³⁶

Stjecajem pak prilika prema blaženstvu se usmjeravamo uklanjanjem preprjeka.

Tri su preprjeka našem postizanju blaženstva.

Prva je dakako grijeh, koji izravno isključuje iz Kraljevstva, prema *Prvoj Korinćanima*: „Ne varajte se! Ni bludnici, ni idolopoklonici, ni preljubnici, ni mekoputnici, ni muškoložnici, ni kradljivci, ni lakomci, ni pijanice, ni psovači, ni razbojnici ne će baštiniti kraljevstvo Božje“ (6, 9–10). Na to se odnose riječi: „Oprosti nam duge naše.“

Druga je napast. Ona nas sprječava od obdržavanja Božje volje, a na nju se misli kada se govori: „I ne uvedi nas u napast“. Pri tome ne tražimo da ne budemo iskušani, nego da ne budemo svladani kušnjom, to jest da ne budemo uvedeni u napast.

Treće, sadašnja kažnjivost koja sprječava dostatnost života. U odnosu na to govori se: „Izbavi nas od Zla“.

Otklanjanje poteškoća

Odgovor na 1. razlog. Kao što Augustin kaže o *Gospodinovu govoru na Gori*, kada kažemo: „Sveti se ime tvoje, to se ne moli kao da Božje ime nije sveto, nego neka bi ga ljudi smatrali svetim“,¹³⁷ što se odnosi na širenje Božje slave u ljudima.

¹³⁵ Usp. *Kruh naš epuskijski*, portal Vjera i djela, 19. srpnja 2023.

¹³⁶ Sv. Jeronim, *Commentariorum in Mattheum*, na 6, 11 (Patrologia Latina, svezak 26, stupac 43 B; Sources chrétiennes, svezak 242, Paris, 1977.); Sv. Jeronim, *Tumačenje Matejeva evanđelja*, preveo Marijan Mandac, Makarska: Služba Božja, 1996., str. 122–123.

¹³⁷ Sv. Augustin, *De sermone Domini in Monte*, II. knjiga, V. poglavlje, 19. odlomak (Patrologia Latina, svezak 34, stupac 1277).

Kada se kaže: „Dođi kraljevstvo tvoje“, to nije rečeno kao da Bog sada ne vlada, nego, kako Augustin piše Probi, „potičemo našu želju za tim Kraljevstvom, da nam dođe i da mi u njemu zavrijedimo kraljevati“.¹³⁸

Ono što se govori: „Budi volja tvoja“, pravilno valja razumjeti kao: „Neka se opslužuju tvoje zapovijedi!“.

„Kako na nebu tako i na zemlji“, to jest neka to čine „kako anđeli, tako i ljudi“.¹³⁹

Stoga će ove tri prošnje biti savršeno ispunjene u budućem životu; a ostale četiri pripadaju potrebama sadašnjega kao što Augustin kaže u *Rukoveti*.¹⁴⁰

Odgovor na 2. razlog. Budući da je molitva tumač želje, poređak prošnja ne odgovara redosljedu izvršenja, nego rasporedu želje ili nakane. Pri tomu je svrha navedena prije nego ono što što je usmjereno prema njoj, kao što je i postizanje dobra navedeno prije uklanjanja zla.

Odgovor na 3. razlog. Augustin pišući o *Gospodinovu govoru na Gori* prilagođava sedam prošnja Očenaša (*Matej* 6, 9–13) sedmerim darovima Duha Svetoga (*Izaija* 11, 2–3) i blaženstvima (*Matej* 5, 3–9) govoreći: „Ako je *strah Božji* ono po čemu su blaženi siromasi duhom, molimo da se Božje ime sveti u ljudima neokaljanom bogobojaznošću. Ako je *pobožnost* ono po čemu su blaženi krotki, molimo da dođe kraljevstvo Njegovo, kako bismo

¹³⁸ Sv. Augustin, *Pismo CXXX., Probi o moljenju Boga*, XI. poglavlje, 21. odlomak (Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, svezak 44, str. 63; Patrologia Latina, svezak 33, stupac 502).

¹³⁹ Sv. Augustin, *De sermone Domini in Monte*, II. knjiga, VI. poglavlje, 21. odlomak (Patrologia Latina, svezak 34, stupac 1278).

¹⁴⁰ Sv. Augustin, *Enchiridion ad Laurentium sive De fide, spe et charitate*, poglavlje CXV (Patrologia Latina, svezak 40, stupac 285); Sv. Augustin, *Rukovet*, preveo Marijan Mandac, Makarska: Služba Božja, 1990., XXX. poglavlje, točka 115., str. 222: „Gospodinova molitva u Matejevu evanđelju sadržava sedam prošnja. Od njih se u trima moli vječno, u ostale četiri vremenito kao nužno da se postigne vječno.“

bili krotki i ne bismo Mu se opirali. Ako je *znanje* ono po čemu su blaženi koji žaluju, molimo da bude volja Njegova, jer tako ne ćemo tugovati. Ako je *jakost* ono po čemu su blaženi koji su gladni, molimo da nam se kruh naš svagdanji dâ danas. Ako je *savjet* ono po čemu su blaženi milosrdni, otpustimo duge da se nama naši otpuste. Ako je *umnost* ono po čemu su blaženi čisti srcem, molimo da nemamo dvostruko srce slijedeći vremenite stvari, od čega bivaju napasti u nama. Ako je *mudrost* ono po čemu su blaženi mirotvorci, jer će se sinovima Božjim zvati, molimo da budemo izbaavljeni od Zla zato što će nas upravo to izbaavljenje učiniti slobodnim sinovima Božjim“.¹⁴¹

¹⁴¹ Sv. Augustin, *De sermone Domini in Monte*, II. knjiga, XI. poglavlje, 38. odlomak (Patrologia Latina, svezak 34, stupac 1286). Sv. Toma je skratio navod, koji u cijelosti glasi:

„Ako je *strah Božji* ono po čemu su blaženi siromasi duhom, jer je njihovo Kraljevstvo nebesko, molimo da se Božje ime sveti u ljudima neokaljanom svetom bogobojaznošću koja ostaje svagda (usp. *Psalam* 19, 10).

Ako je *pobožnost* ono po čemu su blaženi krotki, jer će oni baštiniti zemlju, molimo da dođe kraljevstvo Njegovo, bilo u nas same, kako bismo bili krotki i ne bismo Mu se opirali, bilo s neba na zemlju u jasnoći dolaska Gospodinova, u kojem ćemo se radovati i biti hvaljeni dok nam govori: ‘Dođite, blagoslovljeni Oca mojega! Primite u baštinu Kraljevstvo pripravljeno za vas od postanka svijeta’ (*Matej* 25, 34). ‘Gospodinom’, govori prorok, ‘neka se duša moja hvali: nek čuju ponizni i nek se raduju’ (*Psalam* 34, 3).

Ako je *znanje* ono po čemu su blaženi koji žaluju, jer će se utješiti, molimo da bude volja Njegova kako na nebu tako i na zemlji, jer kada se tijelo, koje je kao zemlja, konačnim i potpunim mirom suglasi s duhom koji je kao nebo, ne ćemo tugovati, budući da nema druge žalosti ovoga vremena, osim kad se tijelo i duh sukobljavaju među sobom i tjera nas da kažemo: ‘opažam u svojim udovima drugi zakon, koji vojuje protiv zakona uma moga i zarobljuje me zakonom grijeha koji je u mojim udovima. Jadan li sam ja čovjek! Tko će me istrgnuti iz ovoga tijela smrtonosnoga?’ (*Rimljanima* 7, 23–24).

Ako je *jakost* ono po čemu su blaženi oni koji su gladni i žedni pravednosti, jer će se nasititi, molimo da nam se kruh naš svagdanji dâ danas, da poduprti i hranjeni njime uzmožemo doći do onoga najpotpunijega obilja.

Ako je *savjet* ono po čemu su blaženi milosrdni, jer će zadobiti milosrđe, otpustimo duge dužnicima svojim i molimo da se nama naši otpuste.

Ako je *umnost* ono po čemu su blaženi čisti srcem, jer oni će Boga gledati, molimo da nas ne uvede u napast, da nemamo dvostruko srce, ne težeći ni jednoj vrjednoti na koju bismo mogli uputiti sve svoje postupke, a istodobno slijedeći vremenite i

Odgovor na 4. razlog. Kao što Augustin kaže u *Rukoveti*, „Luka nije uključio sedam, nego pet prošnja u Gospodinovu molitvu. Pokazuje da je treća prošnja na neki način ponavljanje dviju prethodnih“. ¹⁴² Ispuštajući je, omogućuje da se još bolje shvati kako Božja volja osobito teži k tomu da spoznamo Njegovu svetost i da s Njim kraljujemo. Posljednju prošnju koju donosi Matej, „izbavi nas od Zla“, Luka je izostavio, tako da svatko može znati da će biti izbaavljen od Zla ako ne bude uveden u napast.

Odgovor na 5. razlog. Molitva se ne prinosi Bogu da bismo Ga privoljeli, nego da bismo u sebi potaknuli povjerenje traženja. A ono se u nama osobito pobuđuje promišljajući:

- Njegovu ljubav prema nama, kojom hoće naše dobro, i stoga govorimo: „Otče naš!“, i
- Njegovu izvrsnost, kojom može to ispuniti, i zato govorimo: „koji jesi na nebesima“.

zemaljske stvari. Naime, napastovanja na stvari koje se ljudima čine teške i pogubne u nama ne vrijede, ako ne vrijede one koje se događaju mamljenjem na ono što ljudi smatraju dobrima i razveseljavajućima.

Ako je *mudrost* ono po čemu su blaženi mirotvorci, jer će se oni sinovima Božjim zvati, molimo da budemo izbaavljeni od Zla zato što će nas upravo to izbaavljenje učiniti slobodnima, to jest sinovima Božjim, da duhom posinstva kličemo: ‘Abba! Otče!’ (usp. *Rimljanima* 8, 15; *Galaćanima* 4, 6).“

¹⁴² Sv. Augustin, *Enchiridion ad Laurentium sive De fide, spe et charitate*, CXVI. poglavlje (Patrologia Latina, svezak 40, stupac 286); Sv. Augustin, *Rukovet*, preveo Marijan Mandac, Makarska: Služba Božja, 1990., XXX. poglavlje, točka 116., str. 223.

Bl. Ivan Anđeoski iz Fiesola, *Nebo moli* (detalj Posljednjega suda), 1435., tempera na drvu (Gemäldegalerie)

Kao što su sva bića proistekla od Boga, red je da o konačnom dovršetku svijeta svaki pojedinac primi što je zaslužio. Svršetak sadašnjega svijeta kojim se zaključuje povijest, bit će raskrinkavanje obmana i privida, bez mogućnosti novih prijevara. Istina će bljesnuti i staviti sve na ono mjesto koje je čovjek izabrao svojim djelima. Na Sudnji dan Isus Krist doći će suditi žive i mrtve. Obavit će sveopće razlučivanje dobrih od zlih: mrtvi će uskrsnuti tijelom i biti suđeni prema svojim djelima. Pravednike će biti nagrađeni vječnim životom na nebu, a oni koji su umrli u smrtnom grijehu kazniti vječnom smrću u paklu.

Grobovi mrtvih su se otvorili kao što se vidi dolje u sredini, uskrsnuli su, a gore Isus, okružen sudištem svetaca i anđela, izriče posljednji sud koji je svaki kršćanin očekivao s nadom i tjeskobom. Uzaludna je svaka pomisao da se tomu može izbjeći. Gore Nebo moli i slavi konačnu pobjedu istine i pravednosti. Dolje anđeli odvođe rajnike na Isusovu desnu stranu, a vragovi paklenike na suprotnu stranu. Središnja staza grobnica slijedi zakone perspektive i omogućuje izgradnju uvjerljiva prostora. Gornji dio slike nijeće interes za prostorom jer su u diki nebeskoj iščezle sve ovozemaljske dimenzije.

Prikaz podsjeća na vječnu borbu čovječanstva s grijehom i njegovim posljedicama, prenosi duboke duhovne teme kao što su otkupljenje, božanska pravda i spasenje i trajno svjedočanstvo slikareve briljantnosti. Nije samo riječ o ljepoti, nego i o sposobnosti da se potakne razmišljanje o vlastitoj smrtnosti i konačnoj sudbini unutar Božjega kraljevstva.

Pojam Posljednjega suda omogućuje jasno razumijevanje krajnjih posljedica naših postupaka, ističe važnost čestita života, služi kao podsjetnik da Bog ima zadnju riječ i da nitko ne će izbjeći konačnu odgovornost. Vjera u Njegov ponovni Dolazak u slavi pruža utjehu vjernima i nudi pravdu svima koji su patili.

Kazalo hebrejskih pojmov

- āmēn *doista, uistinu* 95
bāšār *pūt* 56
malkut šamajim *kraljevstvo nebesko* 30
pāḥaḍ *uzrok stida* 85
šāṭān *protivnik* 83

Kazalo grčkih pojmov

- ἀπορία, ἡ / hē aporía *prijepor* 13
ἀρετή, ἡ / hē areté *krjèpōst* 80
βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡ / hē basi-
leía tōn ūranōn *Kraljevstvo nebesko* 30
δαίμων, ὁ / ho daímōn *vrag* 83
διάβολος, ὁ / ho diábolos *klevetnik,*
zlogovornik 83
δοκιμή, ἡ / hē dokimé *kušnja* 79
ἐν ἡμῖν / en hēmīn *u nas, u nama* 28
ἔξις, ἡ / hē héxis *stanje, imānje, moć,*
držanje, čvrsta pripravnost, djelatna
spremnost 101
εὐσέβεια, ἡ / hē eusébeia *sinovsko*
poštovanje 8
ἐχθρός / ekhthrós *neprijateljski* 83
θλίψις, ἡ / hē thlipsis *nevolja* 90
λατρεία, ἡ / hē latreía *poslušnost* 54
λογικός / logikós *razuman, razložan,*
razborit 54
λόγος, ὁ / ho lógos *riječ* 28
πειράζων, ὁ / ho peirázōn *napasnik* 84
πειρασμός, ὁ / ho peirasmós *napast*
80, 87
πλάνος, ὁ / ho plános *zavodnik* 84
πνεῦμα σῶμα / pneūma sōma *duhov-*
no tijelo 56
πονηρόν / ponērón *zao* 92
πονηρός / ponērós *zli* 92
σάρξ, ἡ / hē sárks *pūt* 28, 56
σκάνδαλον, τό / τό skándalon *sabla-*
zan 46
σκόλοψ, ὁ / ho skólops *ostan, podbo-*
dak, bodac, trn 23
στενοχωρία, ἡ / hē stenokhōría
tjeskoba 91
ὑπομονή, ἡ / hē hypomoné *izdržlji-*
vost, postojanost 93

Kazalo latinskih pojmov

- adolēscēntia *mladenaštvo* 90
aetās dēcrēpīta *oronulost, staračka nemoć* 90
affectus *duševno stanje, čuvstvo, osjećaj, naklonost* 51, 113
āmor *ljubav* 42
angustia *tjeskoba* 91
artīcūlus članak 13
caelum empyreum *ognjeno nebo* 29
caelum firmāmentum *čvrsto nebo* 29
caelum stellātum *zvezdano nebo* 29
caleum crystallinum *prozirno nebo* 29
cāpūt *glava, poglavlje* 14
cārītas *ljubav* 42, 87
cāro *pūt* 28, 56
clāvis mīnistērīi *ključ služenja* 72
consīliūm *savjet* 41, 108
corpōra caelestia *nebeska tjelesa* 29
dēbītum *dūg* 68
dīābōlus *vrag* 83
dīlectīo *ljubav* 42, 113
dispensātor *upravitelj* 72
dispōsītio *raspoloženje* 72, 102
dīstīctīo *razlučivanje* 11, 12, 13, 41, 71, 62, 88, 96, 98
Dōmīnē, nōn nisi Tē *Gospodine, ništa osim Tebe* 8
dulcis affectus *ugodan osjećaj* 51
ēnim *naime* 13
expērīmentum *kušnja, pokus* 79
fortītūdo *jakost* 41
hābīlītas *sposobnost, prikladnost, okretnost, sklonost* 102
hābītūdo *odnos, veza, suodnos* 102
hābītus *stanje, imānje, moć, držanje, čvrsta pripravnost, djelatna spremnost* 101
hābītus dōnōrum *imānje darova* 191
impīētas *bezbožnost* 42
in nobis *u nas, u nama* 28
īndulgētīa *oprost* 73
īnfantīa *dojenaštvo* 90
īntellēctūs *umnost* 41, 88, 108
īntelligere *shvatiti* 88
īntūs *lēgere čitati iznutra* 88
iūventus *mladahnost* 90
lapsi *otпали* 70
mālum *zlo* 92
mālus *zli* 92
obiecta *prō postavke za* 13
obsēquīum *poslušnost* 54
omnis *peccans est ignorans svaki koji griješi je neznalica* 88
pars *dio* 13
pātīentīa *strpljivost, podnošenje, ustrajnost* 93
pīētās *pobožnost* 8, 41, 42, 43, 108
pōtestas *clāvīum vlast ključeva* 72
praecīpūs *poglaviti* 114
praetērēā *osim toga, a još, dapače, još i, još nešto, k tomu, nadalje, najposlije, napokon, naposljetku, pače, potom, štoviše, uz to* 13, 16, 99, 112
prōbātīo *kušnja* 79
prōvīdentīa *providnōst* 60

prōvidēre *providjeti* 60
pūčrītīa *djetinjstvo* 90
quaestio *pitanje* 13
rātīōnābile *razumljiv, razložan, razuman* 54
rātīōnābile *obsēquium razložna poslušnost* 54
rēlīgīo *bogoštovlje* 43
rēspondēo *dicendum odgovaram kako treba reći* 14, 87, 101, 112
sāpientīa *mudrost* 41, 94
sanctum *id est sanguine tinctum sveto to jest namočeno krvlju* 40
scandālum *sablazan* 46
scīentīa *znanje* 41, 108
scīentīa *dēsīdērāndōrum znanje za čim treba težiti* 5
sēcunda *sēcundae drugi odsjek drugoga dijela* 111
sēd *contrā protiv toga* 14, 100, 112

sēductor *zavodnik* 84
sēnecta *starost* 90
stīmūlus *ostan, podbodak, bodac, trn* 23
stultitīa *ludost* 94
sūpersubstantīālis *nadpostojni, bitni* 114
supplēmentum *dodatak, dopuna, prilog* 13
Te igitur *clementissime Pater Tebe, dakle, vrlo blagi Otče* 14
tentātio *napast* 80
testīcūlus *sjemenik* 85
tīmor *Dōmīni strah Božji* 41, 108
trībūlātio *nevolja* 90
ūtrum *je li* 13
verbum *riječ* 28
vī contrītionis *snagom kajanja* 72
vīdētūr *čini se da* 13
virtūs *krjēpōst* 80

Svetopisamsko kazalo

Postanak		Prva o Makabejcima			
1, 2	40	2, 52	81	50, 23	24
3, 18	40	3, 18	30	51, 19	21
22, 1–18	81	3, 19	30	59, 2	106
		4, 10	30	62, 8	36
Izlazak		4, 24	30	63, 5–6	18
24, 7	25	4, 40	30	71, 3	36
		12, 15	30	71, 9	87
				80, 3	103
Ponovljeni zakon				88, 30	30–31
4, 24	39	Job		89, 48	53
8, 3	64	4, 6	18	91, 15	16
13, 4	81	5, 1	32	94, 19	90
32, 4	35	5, 19	90	97, 10	18
32, 6	23	5, 20–22	89	97, 11	54
32, 31	35	20, 14–15	63	99, 4	24
		22, 14	32	102, 13	30
Druga o Samuelu		35, 6–7	96	102, 18	21
6, 21	25	36, 26	31	102, 20	30
22, 2–3	35	37, 19	85	102, 28	30
22, 32	35–36	40, 12	85	103, 5	49
22, 47	36	40, 17	85	103, 19	30, 31
				109, 4	22
Prva o Kraljevima		Psalmi		110, 1	45
8, 22	27	6, 7	58	113, 4	32
8, 27	30	7, 5–6	105	115, 3	53
8, 30	27	11, 4	30	119, 66	51
		13, 4–5	88	119, 133	104
Druga o Kraljevima		18, 3	35	120, 5	57
19, 4	18	18, 29	39	123, 1	27
		18, 32	36	126, 6	57
Prva Ljetopisa		18, 47	36	136, 6	40
29, 14	62	19, 10	116	141, 2	23
		19, 2	29, 32	143, 6	40
Druga Ljetopisa		25, 9	21	144, 1	36
30, 27	27	28, 1	36	145, 13	111
		31, 8	88	145, 18	32
Tobija		32, 5–6	22, 71	147, 6	21
3, 13	93	33, 13–15	30	149, 4	21
3, 22	90	34, 3	116		
		34, 15	78, 80	Mudre izrjeke	
Judita		37, 28	18	3, 5	44, 51
9, 11	21	42, 10	36	3, 11–12	25
9, 16	21				

3, 34	21	Izaija			Sefanija	
4, 9	92–93	1, 16		79	2, 3	21–22
4, 14.17	61	11, 2–3		6, 8, 42, 59	3, 12–13	108
9, 10	41	25, 8		45	3, 15	108
11, 2	52	28, 5		49		
15, 33	21	29, 13		24	Zaharija	
19, 11	93	35, 10		49	1, 3	55
20, 18	67	37, 4		18		
22, 4	21	40, 18		32	Malahija	
23, 20–21	62	40, 29		59	1, 6	24
26, 12	52	46, 10		112		
30, 8	62, 104	48, 17		54	Matej	
		52, 7		50	4, 1	82, 92
Propovjednik		60, 21		49	4, 3	84
5, 12	63	62, 3		93	4, 4	64
6, 1–2	63	64, 4		49	5, 3	106
11, 9	44	66, 14		49	5, 3–9	8, 42
					5, 4	57, 105
Pjesma nad pjesmama		Jeremija			5, 5	50, 105
8, 6	34	3, 19		25	5, 6	104
8, 7	87	14, 9		28, 32	5, 7	78, 104
		23, 24		31	5, 8	88, 103
Mudrost		48, 28		15	5, 9	94, 103
5, 5	43				5, 11	92
9, 15	82	Baruh			5, 12	28
12, 15	24	5, 1–2		93	5, 37	92
12, 18	24				5, 48	25, 54
14, 3	24	Ezekiel			6, 6	32
		2, 2		59	6, 7	21
Sirah					6, 9	27, 114
2, 1	85–86	Daniel			6, 9–13	42
3, 19	21	4, 23		30	6, 10	103
3, 20	21	4, 24		67	6, 12	73
10, 28	21	7, 14		44	6, 13	79, 92, 100
15, 11–12	82				6, 21	28
18, 23	28	Amos			6, 23	92
19, 1	62	5, 18		45	6, 31	63
23, 6	105				6, 33	18, 95
28, 2	78	Mihej			10, 28	41, 85
28, 3–5	77	3, 8		59	10, 33	70
29, 21	61				11, 29	22, 50
35, 17	21	Habakuk			12, 31	70
36, 3	103	1, 12		36	13, 19	92
44, 20	81				13, 21	90
					13, 38	92

13, 41	45	22, 46	80	12, 1	54
13, 55	26	23, 43	22	12, 10	26
16, 16	39	24, 30	64	12, 1–2	54
16, 18	39			12, 12	91
16, 19	72	Ivan		12, 16	22
18, 32	70	1, 14	28		
19, 17	53	1, 32	15	Prva Korinćanima	
21, 25	30	3, 16	53	2, 10	94
23, 8	26	5, 28–29	44	2, 15	94
23, 12	22	6, 38	52	3, 10	94
24, 9	90	6, 40	53	3, 15	71
24, 21	90	6, 51	63	3, 16	29
25, 34	116	6, 56	63	4, 1	72
26, 26	63	8, 44	83	6, 9–10	114
26, 41	80, 82, 83	10, 10	53	6, 20	24
		14, 23	29	7, 28	91
		16, 21	90	7, 5	80
Marko		16, 24	100	10, 4	36
3, 16	39	16, 33	90	10, 13	82, 86–87
4, 17	90	17, 15	89, 92	11, 27.29	63
5, 30	29	20, 22–23	70, 72	15, 10	55
6, 3	26			15, 22–24.28	44
8, 38	29	Djela apostolska		15, 25	44
9, 50	29	4, 12	34	15, 26	45
11, 24	22	7, 10	90	15, 43–44	56
13, 19	90	7, 11	90	15, 48	33
13, 24	90	11, 19	90	15, 49	28
14, 38	80	14, 22	91		
15, 40	26	20, 23	91	Druga Korinćanima	
16, 17–18	34			1, 4	91
		Rimljanima		1, 8	90
Luka		2, 9	91	2, 4	91
1, 38	46	5, 3–4	80, 93	2, 9	80
1, 49	108, 111	6, 12	50	4, 17	91
6, 36	25	7, 22–23	82	5, 8	57
6, 37	77	7, 23	56	6, 4	91
11, 1	17	7, 23–24	116	6, 16	29
11, 2–4	100	8, 9	29	7, 4	91
11, 4	68, 79	8, 11	29	7, 6	22, 90
11, 13	27	8, 13	57	8, 2	80, 91
14, 11	22	8, 15	24, 43, 50, 117	8, 8	80
15, 17–18	74	8, 17	24	8, 13	91
18, 1	22	8, 21	49	9, 8	50
18, 14	22	8, 26	17	11, 14	85
18, 9–15	21	8, 35	91	12, 7	23
22, 40	80	10, 17	88	12, 8	23

Galaćanima		Prva Timoteju		Prva Petrova	
1, 14	29	1, 15	46	1, 4	33
1, 19	26	2, 4	45	1, 7	80
4, 6	117	4, 7	18	4, 10	72
5, 17	56	4, 8	18	5, 4	93
5, 19–21	57	6, 8	61	5, 5	22
5, 22–23	8	6, 9	80, 82	5, 6	44
6, 1	80	6, 10	85	5, 8	84
Efežanima		Druga Timoteju		Druga Petrova	
3, 13	91	1, 14	29	1, 3.5–7	21
3, 17	29	3, 1–5	18	2, 9	46
4, 19	70	3, 12	85, 89	2, 9	80
5, 1	25	4, 8	92		
6, 12	84	4, 18	92	Prva Ivanova	
6, 16	80	Titu		1, 8	69
		2, 12	18	2, 1	16
		2, 12–13	44	2, 13	92
Filipljanima		Hebrejima		4, 16	29
1, 17	91	4, 16	16	4, 19	112
2, 8	25	5, 9	26	4, 20	26
2, 10	39	5, 14	101	5, 16	70
2, 22	80	6, 4–6	70	Otkrivenje	
3, 8	39	10, 33	91	1, 5	40
3, 20	28	10, 34	50	1, 9	91
3, 21	45	11, 17	81	2, 9	91
4, 14	91	12, 9	25	2, 10	91, 93
Kološanima		Jakovljeva		2, 22	91
1, 24	91	1, 2	85–86	3, 8	89
2, 3	16	1, 3	80	5, 10	49
3, 1	28, 33	1, 6	16	7, 14	40, 91
3, 12	22	1, 6–8	26–27	7, 16	90
Prva Solunjanima		1, 12	86, 93	9, 5	90
1, 6	91	1, 13	80, 82	14, 5	108
3, 3	91	1, 14	82	20, 12	44
3, 5	84	1, 27	91		
3, 7	91	3, 15	94		
4, 3	56	3, 17	94		
Druga Solunjanima		4, 3	17		
1, 4	91	4, 7	44		
1, 6	91	5, 13	22		
3, 3	92	5, 16	32		

Navodi sv. Tome

Spis nad knjigama Misti

III. knjiga, 34. razlučivanje, 1. pitanje, 2. članak, odgovor	88
III. knjiga, 34. razlučivanje, 1. pitanje, 6. članak	42
III. knjiga, 34. razlučivanje, 1. pitanje, 6. članak	98–107
III. knjiga, 34. razlučivanje, 1. pitanje, 6. članak, 3. razlog	41
III. knjiga, 34. razlučivanje, uvod	97–98
IV. knjiga, 18. razlučivanje, 1. pitanje, 1. članak, 1. pitanje, odgovor	72
IV. knjiga, 18. razlučivanje, 1. pitanje, 3. članak, 2. pitanje, na 4	72
IV. knjiga, 45. razlučivanje, 2. pitanje, 2. članak, 2. pitanje	71

Suma teologije

I. dio, 1. pitanje, 8. članak, na 2.	8
I.–II., 55. pitanje, 4. članak, 1.	81
I.–II., 68. pitanje, 3. članak, odgovor	41
I.–II., 109. pitanje, 1. članak, na 1.	15
II.–II., 8. pitanje, 1. članak, odgovor	88
II.–II., 9. pitanje, 2. članak, odgovor	51
II.–II., 19. pitanje, 9. članak, odgovor	41
II.–II., 45. pitanje, 1. članak, odgovor	94
II.–II., 45. pitanje, 1. članak, na 2.	94
II.–II., 52. pitanje, 1. članak, odgovor	67
II.–II., 83. pitanje, 9. članak	111–117
II.–II., 83. pitanje, 9. članak, na 3.	41
II.–II., 101. pitanje, 2. članak, odgovor	43
II.–II., 121. pitanje, 1. članak, odgovor	41, 43
II.–II., 121. pitanje, 1. članak, na 1.	43
II.–II., 121. pitanje, 1. članak, na 2.	43
II.–II., 121. pitanje, 1. članak, na 3.	43
II.–II., 139. pitanje, 1. članak, odgovor	59
II.–II., 139. pitanje, 1. članak, na 1.	59
Dodatak, 17. pitanje, 1. članak	72

Imensko kazalo

- Abraham 81
Aldobrandin iz Tuscanele 34–40
Alfej Kleofa 26
Andrija Bartolov iz Sijene 15
Angelico, Beato 46, 47, 118, 119
Aristotel 13, 31, 83, 87, 88, 101, 102, 113
Apostol (sv. Pavao) 17, 24, 28, 32, 33, 35, 39, 44, 50, 54, 57, 61, 63, 70, 82, 84, 85, 89, 90, 91, 93
Augustin, sv. 13, 17, 21, 23, 39, 42, 50, 55, 61, 69, 71, 89, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 112, 113, 114, 115, 116, 117
Babić, Stjepan 77
Bakotić, Luj 8, 23, 52, 54, 73, 84, 85, 86, 93
Barry, Inviolata 94, 102
Bašić, Petar 73, 87
Bauer, Antun 101
Boetije 82, 83
Brun-Gouanvic, Claire le 12
Calini, Muzio 11
Cenci, Cesare 34
Cezarije Arlski, sv. 71
Ciprijan, sv. 16, 17
Daniel 30, 44, 67
David 25, 39, 51, 62, 71, 88
Deferrari, Roy Joseph 94, 102
Denzinger 69, 70, 72, 73
Djaković, Branko 84
Dominik, sv. 5, 8
Drkoličić Ričić, Ivan 28, 54, 73, 86, 93
Duda, Bonaventura 46, 54, 73, 84
Elifaz Temanac 32
Elihu iz Buza 85
Filozof (Aristotel) 31, 87
Foscherari, Egidio 11
Franjo, papa 43
Fućak, Jerko 23, 54, 84, 86, 87, 93
Fureiro, Francisco 11
Glavičić, Branimir 101
Goldbacher, Alois 99
Gospa 108
Grgur Veliki, sv. 71
Grubišić, Silvije 8, 46, 52, 84, 85, 86
Guyot, Bertrand-George 34
Habakuk 108
Hiparh 29
Hosu, Stjepan 39, 50
Ignacije Antiohijski, sv. 35
Ivan Anđeoski iz Fiesola, bl. 46, 47, 118, 119
Ivan apostol i evanđelist, sv. 27
Ivan Damaščanin, sv. 17
Ivan Krstitelj, sv. 15
Jakov Alfejev, sv. 26
Jakov iz Caserte 8
Jakov Mlađi, sv. 26, 32
Jakov Pravedni 26
Jakov Stariji, sv. 26
Jakov Zebedejev, sv. 26
Jakov, rođak Gospodinov 26
Jeronim, sv. 69, 84, 114

Jišaj 108
 Job 18, 31, 32, 63, 81, 83, 85, 89, 90, 96
 Jovanović, Mladen 84
 Juda Iškariotski 18
 Jukić, Ante 86
 Kaeppeli, Thomas 34
 Karlo Boromejski, sv. 11
 Kasiodor 83
 Kašić, Bartol 8, 23, 28, 45, 52, 54, 73, 84, 85, 86, 93
 Katančić, Petar 8, 23, 29, 45, 54, 73, 85, 86, 93, 94
 Kaznačić, Antun 86
 Klement Aleksandrijski, sv. 26
 Knežević, Ruben 84
 Kniewald, Dragutin 8
 Konfucije 81
 Kuničić, Jordan 59, 80
 Ladan, Tomislav 17, 45, 52, 86, 88, 101
 Leodegarij iz Besançon 11
 Luka, sv. 17, 21, 22, 25, 26, 27, 46, 64, 68, 71, 74, 77, 79, 80, 83, 84, 99, 100, 108, 111, 112, 117
 Mamić, Mile 73
 Mandac, Marijan 16, 17, 98, 99, 114, 115, 117
 Marija Kleofina, sv. 26
 Marini, Leonardo 11
 Marko, sv. 22, 26, 27, 29, 34, 39, 80, 83, 90
 Matej, sv. 6, 8, 11, 18, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 30, 32, 39, 41, 42, 45, 50, 54, 57, 63, 64, 68, 70, 72, 73, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 88, 90, 92, 94, 95, 98, 99, 100, 103, 104, 105, 112, 114, 115, 116, 117
 Matović, Josip 8, 23, 26, 28, 51, 55, 57, 60, 61, 62, 64, 67, 68, 78, 79, 89, 95
 Mihael Austrijanac 14
 Miletić, Augustin 8
 Mrkonjić, Zvonimir 8, 85
 Nabukodonozor 67
 Nolan 23
 Novacijan 70
 Paulin 23
 Pavao, sv. 17, 24, 28, 32, 33, 35, 39, 44, 50, 54, 57, 61, 63, 70, 82, 84, 85, 89, 90, 91, 93
 Pavao Orozije 69
 Pavić, Emerik 86
 Pavlović, Augustin 11, 101
 Pelagije 69
 Pellegrini, Letizia 34
 Periša, Ante 73
 Petar, sv. 33, 34, 39, 41
 Petar Calo 8
 Petar iz Andrije 11
 Petar Lombard 12, 97, 98
 Pio IV. 11
 Porfirije 83
 Proba 17, 21, 22, 00, 103, 104, 105, 106, 112, 113, 115
 Prümmer, Dominik 12
 Pseudo-Augustin 71
 Publilije Sirac 68
 Radelj, Petar Marija 3, 5–15
 Radić, Jure 8

Raspudić, Gracijan 23, 54, 73, 86, 87, 93
Reginald iz Piperna 5
Rembrandt 64, 65, 74, 75
Rešetar, Milan 8, 23, 29, 45, 52, 54,
73, 84, 85, 86, 87, 93
Rupčić, Ljudevit 23, 46, 54, 73, 84,
86, 87, 93
Saloma, sv. 26
Sara Raguelova 93
Sefanija 108
Selak, Šimun 83
Sigismund 36
Skarić, Ivan Matij 8, 23, 45, 52, 54,
73, 84, 85, 86, 87, 93, 94
Skok, Petar 84
Sofar iz Naamata 63
Sotona 80, 82, 83, 85, 92
Sović, Antun 8, 52, 85, 86
Spiazzi, Raimondo Maria 11
Stadler, Josip 45, 73, 101
Stjepan, sv. 90
Šarić, Ivan Evandelist 23, 46, 52, 54,
73, 84, 85, 86, 87, 93, 94
Šimun Petar 39
Šulek, Bogoslav 23, 29, 45, 54, 73,
84, 86, 93
Teodorik 83
Terazija 23
Tertulijan 56
Tissot, Jacques Joseph 18, 19
Toma Akvinski, sv. 3, 5, 6, 7, 8, 11,
12, 15, 16–33, 34, 41–117, 42, 51, 59,
67, 71, 72, 81, 83, 88, 92, 94, 97, 97,
101, 102, 105, 108, 111, 116
Trajan 35
Velikanović, Ivan 8
Vereš, Tomo 29, 101
Vilim iz Tocca 12
Vlašić, Petar 8, 54, 76, 87, 93
Zagoda, Franjo 23, 46, 54, 93
Zebedej 26
Zosim, papa 69
Žuvić, Nikola 54, 87

Predmetno kazalo

Napomena. **Masnim slovima** otisnuto je gdje se pojam objašnjava.

- alegorijski smisao 6
anagogički smisao 6
anagogija 6
antropologija 7
Apostolsko vjerovanje 8, 56
asketska duhovnost 7
bestidnost 57
Biblija kralja Jakova 46, 54, 73, 84
bijes 57, 77, 83, 92
blaženstvo 8, 13, 32, 33, 39, 42, 50, 57, 64, 78, 94, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 113, 114, 115
bludnost 57
bogobojaznost **41**, 69, 70, 106, 108, 115, 116
bogoljublje 8
bogoljubnost 8
bogoljubstvo 8
bogoslovne krjeposti 7, 41, 51, 88, 94, 111, v. ljubav, nada, vjera, ufanje
bogoštovlje 43, 54, 111
bogoštovnost 8
božanske krjeposti 81, v. ljubav, nada, vjera, ufanje
Božja volja 45, **52**, **54–55**, 56, 57, 117
Brooklyn 18
Chartres 108
čaranje 57
čast 21, 24, 43, 80, 94
činidbeni um 41
čovjekoslovlje 7
čudoredni smisao 6
čudoredno bogoslovlje 7
darovi čudesa 111
darovi Duha Svetoga 6, 7, 8, 12, 13, **41**, 42, 51, 59, 67, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 106, 107, 108, 111, 115, v. jakost, mudrost, pobožnost, savjet, strah Božji, umnost, znanje
darovi govora 111
darovi stanja 7, 102
darovi znanja 111
David 25, 39, 51, 62, 71, 88
demon 83, 92
Deset zapovijedi 8
djela puti 57, v. bestidnost, bijes, bludnost, čaranje, kumiropoklonstvo, nečistoća, neprijateljstvo, pijanstvo, prepiranje, raskolništvo, raspojasa-nost, razdor, suparništvo, svađa, uboj-stvo, zavist, žderačina
djelotvornost uslišavatelja 29
djetinjstvo 90
dobro djelo 50, 59, 72, 96
dobrostitivost 22, 27
dojenaštvo 90
doslovni smisao 6
Dubrovački lekcionar 93
duhovni smisao 6
duhovnost 6, 7
dužnicima našim ili dužnicima svo-jim? 73, 77

đavao 83, 84, 92
 Emaus 64
 Ermitaž 74
 Euharistija 16, 17, 63, 113
 Fenicija 90
 Galicija 27
 Gemäldegalerie Berlin 118
Glossa ordinaria 100, 103
 golubica 15, 46, 108
 Gospodinova molitva 5
Gracijanov Dekret 71
Hrvojev misal 28, 86
 imānje darova 101, 106
 Ime Božje 34: ljubljivo 34–35, do-
 stojno štovanja 35, neiskazivo 35, 36,
 39, sveto 39–40
 ispravnost molitve 17
 Isusov rođak 26
 izdržljivost 59, 80, 93
 Jakobova kapica 27
 jakost 7, 30, 41, 42, **59**, 67, 81, 104,
 108, 111, 116
 jedinstvo Trojstva 14
 Jeruzalem 18
 kajanje 71, 72, 73, 74, v. skrušenje
 Kartaga 69
Katekizam Katoličke Crkve 7, 8, 11
 klevetnik 83
 ključ služenja 72
 koristi od molitve 22–23
 Krakov 36
 krjepkost 31, 59, 87
 krjeposnost 79, 80, 81
 krjepost 7, 8, 21, 41, 43, 51, 59, 67,
80–81, 88, 93, 94, 97, 98, 99, 104,
 106, 107, 111, v. bogoštovlje, čudo-
 redne, jakost, ljubav, molitva, nada,
 opsluživanje, pobožnost, pravednost,
 pravičnost, razboritost, stožerne, ufa-
 nje, umjerenost, vjera
 kumiropoklonstvo 57
 kušnja **79–80**, 87, 91
 lektionar 28, 54, 86, 93
Lekcionar Bernardina Splićanina 28,
 86
Leonina 11
 Louvre 74
 ludost 94
 ljubav 5, 6, 7, 8, 12, 21, 22, 23, 25, 25,
 30, 34, 35, 36, 42, 43, 51, 57, 63, 64,
 74, 78, 80, 81, 87, 91, 94, 111, 113, 117
 Maslinski vrt 14
 milost 8
 misal 14, 28, 29, 86, v. Hrvojev misal,
 Misal hrvacki Šimuna Kožičića Be-
 nje, Misal po običaju rimskoga dvo-
 ra, Misal za Vojvodski zavod u Beču,
 Vajsov misal
Misal hrvacki Šimuna Kožičića Benje
 86
Misal po običaju rimskoga dvora 28,
 54, 73, 86, 93
Misal za Vojvodski zavod u Beču 14
 mistična duhovnost 7
 mladenaštvo 90
 mlađahnost 90
 molitva 5, 6, 11, 12, 14, 16, 17, 18,
 21, 22, 23, 26, 27, 28, 30, 32, 33, 36,
 43, 46, 60, 68, 69, 73, 74, 77, 79, 80,

87, 88, 89, 91, 92, 95, 96 98, 99, 100, 106, 111, 112, 113, 115, 117
Moskovski brevijar 85
 motrilački um 41
 mudrost 5, 15, 16, 21, 41, 42, 51, 52, 59, 67, 88, 92, 93, **94**, 97, 103, 108, 116, 117
 nada 6, 15, 18, 44, 52, 69, 70, 80, 81, 91, 111, 118
 nadnaravne krjeposti 81, v. ljubav, nada, vjera, ufanje
 napasnik 82, 83, 84
 napast 42, 46, 79, **80**, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 96, 99, 100, 105, 114, 115, 117
 Napulj 5, 8, 11
 nasljedovanje 25
 naš 26
 nebesa 27–31
 nečistoća 57, 70
 neprijateljstvo 57
 nevolja 22, 25, 80, 89, **90–91**, 92, 93
 nezadovoljstvo 60–61
 nezahvalnost 62
 novacijanci 70
Očenaš 5, 6, 8, 11, 12, 14, 36, 42, 73, 77, 87, 98, 108, 115
 očinstvo Božje 23–24
 odlike molitve 16–18, 21–22
 oprost 72, **73**, 88
 opsluživanje 111
 oronulost 90
Otče naš 5, 6, 16, 21, 26, 27, 46, 95, 112, 117
 Pariz 11, 12
 Pavija 83
 pelagijevci 69
 pijanstvo 57
 pijetet 8, 42, 111, v. pobožnost
 pobožnost 8, **18**, 21, 41, 42, **43**, 51, 108, 111, 115, 116
 pobožnost molitve 18, 21
 podnošenje 59, 93
 poniznost molitve 21–22
 poslušnost 24, 25, 43, 52, 54
 postojanost 21, 59, 80, 91, 93
 postrig 15
 poštovanje 8, 24, 26, 42, 43
 pouzdanost molitve 16–17
 pouzdanje 16, **26–27**, 31, 32, 43, 57, 59
 Prado 46
 pravednost 7, 18, 42, 43, 49, 55, 57, 61, 64, 72, 81, 92, 93, 95, 96, 104, 111
 pravičnost 24, 111
 prepiranje 57
 pretjerana briga 62
 prijepor 13
 Prijestolje milosti 16
 prijevara 61
 priprema na molitvu 27–28
 prisnost 32
 prisposodni smisao 6
 pronicavost 30
 proždrljivost 62
 pūt 28, 29, 46, **56**, 57, 58, 63, 82, 83, 84
 raj 22, 45
 rajnik 118

rajska slava 45, 59, 50
 rajska vrata 72
 raskolništvo 57
 raspojasanost 57
 raspoloženje 7, 41, 50, 64, 67, 72, 74, 102
 razboritost 7, 67, 81, 94, 111
 razdor 57
Razlaganje Matejeva evanđelja 11, 114
 razložna poslušnost **54**
 raznolikost života 111
 Rim 83
Rimski katekizam 11, 23, 26, 51, 53, 55, 57, 60, 61, 62, 64, 67, 68, 78, 79, 89, 95
 sablazan 45, **46**, 86
 Santiago de Compostela 27
 savjet 15, 41, 42, **67**, 68, 104, 108
Sažetak teologije 11
 Sedamdesetorica 7, 8, 51, 64
Septuaginta 7, 8, 51, 64
 sin groma 26
 sinovske dužnosti 8, 24–25
 Sion 49, 50
 sjemenik 85
 skrušenje 58, 70, 72, 74, v. kajanje
 slabosti u katehiziranju o darovima
 Duha Svetoga 7–8
 slava Božja 29, 32, 41, 95, 96, 113, 114
 sličnoznačni smisao 6
 smisao (alegorijski, anagogički, ćudoredni, doslovni, duhovni, prispo-
 dobni, sličnoznačni, tipološki, tropološki, uzročni, znakoviti) 6
Spis nad knjigama Misli 41, 42, 71, 72, 88, 97–98, 98–107
 sređenost molitve 17–18
 staračka nemoć 90
 starost 90
 stilska vrijednost 77
 stilski paralelizam 77
 stožerne krjeposti 7, 59, 67, 81, 111, v. jakost, pravednost, razboritost, umjerenost
 strah Božji 8, 21, **41**, 42, 97, 108, 115, 116
 strahopoštovanje 8, 41
 strpljivost 22, 93
 Stuttgart 15
Suma teologije 8, 11, 12, **13–14**, 15, 41, 42, 43, 51, 59, 67, 72, 81, 88, 94, 101, 111–117
 suparništvo 57
 svađa 57
 svet **39–40**
 Sveti Filip i Jakov 26
 svetokrug 15
 Šibenik 27
 Španjolska 27
 što Bog hoće? **53**
 štovanje 24, 30, 35, 43, 54, 62, 64
 tipološki smisao 6
 tjeskoba 90, 91, 118
 Tridentski sabor 8, 70, 72, 73
 tropologija 6
 tropološki smisao 6

ubojstvo 57
 ufanje 7, 18, 41, 81, 111
 ulivene krjeposti 81, v. ljubav, nada, vjera, ufanje
 umjerenost 7, 81, 111
 umnost 31, 41, 42, 51, 79, **88**, 94, 103, 106, 108, 116
 ustrajnost 93
 uzdanje moljenja **31–33**, 59
 uzročni smisao 6
Vajsov misal 29, 86
 vijenac 92: kraljevski 93; pravednosti 92; radosti 49; slave 49, 92, 93; života 86, 91, 93
 vjera 5, 6, 7, 8, 11, 16, 21, 29, 39, 51, 56, 64, 67, 69, 70, 80, 81, 88, 91, 94, 111, 118
Vjera i djela 11, 12, 114
 vlast ključeva 72
 vrag 80, 82, **83**, 84, 85, 87, 92, 118
 vrlina **81**
Vulgata 7, 8, 11, 21, 24, 27, 28, 29, 32, 40, 45, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 67, 70, 71, 77, 78, 79, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 93, 95, 96, 103, 105
Zadarski lekcionar 28
 zao 68, 83, 92
 zavist 57
 zemlja 40
 zli 27, 49, 59, 71, 83, 92, 118
 Zli 83, 92
 zlo 18, 44, 59, 63, 80, 81, 82, 84, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 101, 105, 106
 zlo djelo 92
 zloduh 34 36, 83, 92
 zlostavljanje 61
 znakoviti smisao 6
 znanje 5, 7, 12, 21, 39, 41, 42, **51**, 52, 57, 59, 88, 97, 105, 108, 11, 116
 znanje za čim treba težiti 5
 žderačina 57
 život vječni 53, 55, 91, 96
 životna doba 90

Zašto pročitati ovu knjigu?

Vrstan prijevod na današnji hrvatski jezik i bogata pojmovna objašnjenja u bilješkama.

Tekst treba i više puta čitati. Nad tekstem sv. Tome treba doslovno visjeti.

Riječ je o uzorku Gospodinove molitve Otcu s jedne strane i o nenadmašivosti Akvinčeve teološke misli s druge strane. Stoga bismo svi trebali biti dobro upoznati s ovim tumačenjem. Kao i samoj molitvi, ni ovomu tumačenju ne da se ništa dodati ni išta oduzeti!

Ovdje je riječ o Isusovu molitvenom jeziku Otcu. Da bi Otac i nas razumio, moleći Njega sami moramo tako govoriti. Sve naše, izvan ovoga smisla i molitvenoga ozračja, obična je brbljarija ili jezik bez poznavanja nebeske gramatike i pravopisa!

Kad je župnik jednomu prvopričesniku dao za pokoru poslije ispovijedi izmoliti 3 *Očenaša*, prvopričesnik je s ispovijedi krenuo od župnika i zamišljen se vratio s pitanjem: *Velečasni, znam jedan Očenaš, a gdje ću naći ona druga dva?* Čitajući Tomu Akvinskoga i njegovo tumačenje Molitve Gospodinove, očito treba izaći iz onoga drugoga, i trećega, a vratiti se Isusovoj misli i, da bi nas Otac razumio, početi govoriti Njegovim jezikom koga nam je ponudio u jednom jedinom svome *Očenašu*.

Tomislav Baričević

Molitva *Očenaša*, jasnoćom kakvom je izlaže sv. Toma, omogućuje razumijevanje temeljne kršćanske molitve i potiče na dublje zajedništvo s Gospodinom. Izbor ilustracija pruža i osjetilno iskustvo molitve.

Svojim razlaganjem Akvinac djeci Božjoj otkriva prisnost i neodvojivost od Nebeskoga Oca pružajući svježije novo razumijevanje osobnoga odnosa s Bogom.

Jasminka Buljan Culej

Molitvu „Očenaša“ svi znamo. I to napamet – k'o „Očenaš“! No nije pitanje o poznavanju, nego *razumijevanju*, ili još bolje *primjenjivanju* na život. Tekst knjige, napisan prije 750 godina, nudi *razumijevanje* Gospodinove molitve. I ne samo to, nego knjiga potiče i na ono najvažnije, a to je *primjenjivanje* u svakodnevni vjernički život, tj. usklađivanje vjerničkoga života s onim što čovjek izgovara. Usklađivanje riječi i djela, i još važnije, usklađivanje riječi i srca. A pomoć na tom putu je knjiga koja je pred vama!

Darko Tomašević

Spoznati savršenost svojom nesavršenošću moguće je moleći Gospodinovu molitvu. Snagom govora koji istječe iz duboke poniznosti sv. Toma u ovom razlaganju upućuje vjernika u suodnos s Bogom.

Diskurs knjige omogućava poniranje u svaku riječ koja čini vez najsavršnije molitve i pretakanje bezuvjetne Otčeve ljubavi u moliteljev život da bi ga oblikovala.

Istodobna dubina i jednostavnost Akvinčeve misli daju bezvremenske argumente.

Knjiga je pitka poput svježje izvorske vode. Krijepi i žuborom riječi i dojmljivošću oslika. Jakost prizora, svjetlosti i boja zorno se stapa s temom.

Ivana Katavić

Knjiga je egzegeza najsavršnije kršćanske molitve, detaljna, sadržajna, pregledna, koncizna i uređena. Namijenjena je svakomu tko želi razumjeti što znači biti kršćanin i kako se upravljati Bogu po izvornim Kristovim riječima. Iako napisana u XIII. stoljeću, ne pripada prošlomu svršenomu vremenu. Ona je najaktualnije tumačenje Molitve koje pruža odgovore. Ne samo na najvažnije pitanje – kako se spasiti – nego i na pitanje kako biti živ na ovome svijetu.

Brat Toma upravlja k shvaćanju da Molitva nad molitvama usmjerava najsvršenijoj Ljubavi, jer smo Njegova djeca (*Otče*), i ljubavi koju trebamo iskazivati Onomu po Komu smo braća (*naš*) i posljedično ljubavi prema bližnjima. Žeđ za savršenom, apsolutnom ljubavlju usađena je u svakoga čovjeka. Dokaz tomu je i geslo današnjega poslijemodernoga društva: „samo ljubav“. Ali, egzegeza upućuje da „samo ljubav“ istinski nastupa jedino kada se živi na određeni način. Kako? Onako kako nas je Isus poučio!

O tome Naučitelj razlaže metafizičkom preciznošću – kako živjeti po zapovijedima Ljubavi. Kroz ljubav prema Bogu i ljudima upravljamo sedam prošnji koje su svaka povezane s jednim od sedam darova Duha Svetoga i blaženstava.

Želite „samo ljubav“? Evo kako je izmoliti i postići. To je poziv svakomu da ne osjeća spokoj u svojim bludnjama i grijesima – što se danas želi nametnuti kao nova normalnost, nego da otkloni stijenje kojim se čovjekova razboritost zatrpava; poziv na Ljubav.

Ova egzegeza dokaz je da je *Očenaš*, uz Žrtvu, Nazarećaninova najvrjednija ostavština, Oda ljubavi kojom poručuje da je s nama i poučava kako ostati s Njim i osloboditi se od zla i grijeha.

Dodatci obogaćuju temeljno razlaganje i pridonose razumijevanju savršenstva Otkupiteljeve pouke.

Vrlo iscrpne bilješke pridonose jasnijemu razumijevanju i bezvremenskoj aktualnosti.

Danijela Rupčić

Sadržaj

Petar Marija Radelj

Uvod u izdanje o 750. obljetnici nastanka djela 5

Sveti Toma Akvinski

Razlaganje o Gospodinovoj molitvi (Otče naš) 16

Proslov 16

Aldobrandin iz Tuscanele

Prva prošnja: „Sveti se Ime Tvoje“ 34

Sveti Toma Akvinski

Druga prošnja: „Dođi Kraljevstvo Tvoje“ 41

Treća prošnja: „Budi volja Tvoja kako na nebu tako i na zemlji“ 51

Četvrta prošnja: „Kruh naš svagdanji daj nam danas“ 59

Peta prošnja: „Otpusti nam duge naše kako i mi
otpuštamo dužnicima našim“ 67

Šesta prošnja: „I ne uvedi nas u napast“ 79

Sedma prošnja: „Nego izbavi nas od Zla“ 89

DODATCI

O odnosu Duhovih darova i prošnjâ Očenaša 97

Je li sedam prošnja Gospodinove molitve prikladno doznačeno? 111

Kazalo hebrejskih pojmova 121

Kazalo grčkih pojmova 121

Kazalo latinskih pojmova 122

Svetopisamsko kazalo..... 124

Navodi sv. Tome 128

Imensko kazalo 129

Predmetno kazalo 132

Zašto pročitati ovu knjigu? 137

Toma Akvinski (1225.–1274.) najutjecajniji je mislitelj srednjovjekovlja, otvoren i svestran mudroslovac i bogoslovac, najveći kojega je Europa iznjedrila; dominikanac, svećenik, sveučilišni nastavnik, pravnik, pjesnik, uzor kršćanskoga istraživača, svetac od 1323. i crkveni naučitelj. Prozvan je Anđeoski Naučitelj, Zajednički Naučitelj Crkve i Naučitelj Čovječnosti. Nebeski je zaštitnik filozofskih i teoloških znanosti, sveučilišta i katoličkih škola.

Služenje Božjoj riječi u Tomi je poprimilo oblik neprestana teološkoga rada u marljivom istraživanju, dubokom razmatranju i priopćavanju istine. Želeći je dokučiti i prihvaćajući je od koga god dolazila, htio ju je prenijeti drugima. Bio je teolog koji je vjernicima znao govoriti jednostavno i gorljivo, a uz to ga je resila poniznost i ugodno ljudsko druženje. Djela su mu puna božanske i ljudske mudrosti koja divno očituju savršeni naravni sklad između Objave i razuma. U ovoj knjizi donose se tri njegova teksta o molitvi *Otče naš*: propovijedi iz 1273. i po članak iz *Spisa nad knjigama Misli* i *Sume teologije*. Oni pokazuju koliko je izvrstan učitelj svete nauke i privlačan propovjednik evanđeoske istine.

